

**МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ «УНІВЕРСИТЕТ КОРОЛЯ ДАНИЛА»
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ**

**ЗБІРНИК ТЕЗ
Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції
«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРИВАТНОГО ПРАВА»**

24 жовтня 2023 року

«Актуальні проблеми приватного права»

УДК: 347.1(06)

Актуальні проблеми приватного права: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції, м. Ірпінь, 24 жовтня 2023 року. Ірпінь: Державний податковий університет, 2023. 178 с.

*Рекомендовано до друку кафедрою приватного права ННІ права ДПУ
(протокол № 4 від 02.11.2023 року)*

*Рекомендовано до друку Вченою радою ННІ права ДПУ
(протокол № 6 від 06.11.2023 року)*

У матеріалах представлено стислий виклад доповідей і повідомлень, поданих на Всеукраїнську науково-практичну інтернет-конференцію «Актуальні проблеми приватного права», яку було організовано кафедрою приватного права ННІ права ДПУ 24 жовтня 2023 року у м. Ірпені.

Організаційний комітет Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції не завжди поділяє думку учасників. Відповідальність за достовірність інформації несуть учасники та їх наукові керівники. У збірнику максимально точно збережена орфографія і пунктуація, які були запропоновані ними.

«Актуальні проблеми приватного права»

Організаційний комітет:

Голова:

Чеховська Ірина Василівна – д.ю.н., професор, завідувач кафедри приватного права;

Заступник Голови:

Рябченко Юрій Юрійович – д.ю.н., професор, професор кафедри приватного права;

Члени організаційного комітету:

Амеліна Анна Сергіївна – к.ю.н., доцент, доцент кафедри приватного права;

Дяченко Сергій Вікторович – к.ю.н., доцент, доцент кафедри приватного права;

Котович Ігор Олександрович – к.ю.н., доцент, доцент кафедри приватного права;

Лаговська Наталія Валеріївна – к.ю.н., доцент, доцент кафедри приватного права;

Менів Любов Дмитрівна – к.ю.н., доцент, доцент кафедри приватного права;

Миколаєць Вікторія Анатоліївна – д.ю.н., доцент, доцент кафедри приватного права;

Мілевська Альона Олександрівна – к.ю.н., доцент, доцент кафедри приватного права;

Новицька Наталія Борисівна – д.ю.н., професор, професор кафедри приватного права;

Обривкіна Оксана Миколаївна – к.пед.н., доцент, доцент кафедри приватного права;

Самілик Людмила Олексіївна – к.ю.н., доцент, доцент кафедри приватного права.

«Актуальні проблеми приватного права»

ЗМІСТ

Учасник конференції	Тема наукової доповіді	Стор.
Амеліна А.С.	Реклама як об'єкт авторського права	7
Батрин О.В.	Захист прав пацієнтів в контексті реалізації прав людини	9
Короєд С. О.	Способи захисту прав власників відчуженого в умовах правового режиму воєнного стану майна	12
Кройтор В.А	Визначення предмета доказування в справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави	15
Лаговська Н.В.	Особливості нормативно-правового регулювання захисту прав інтелектуальної власності в цифровому просторі	19
Мороз Ю.А	До питання про оподаткування операцій з постачання медичних послуг	21
Обривкіна О.М Савенко Н. С.	Особливості індивідуалізації фізичної особи	24
Рябченко Ю.Ю.	Судова правотворчість: актуальний стан та перспективи розвитку	26
Сімакова Н. М.	Проблеми правового регулювання електронної роздрібної торгівлі лікарськими засобами в Україні	28
Цибенко О.В.	Перспективи розвитку правового забезпечення охорони здоров'я матері та дитини в Україні	32
Чеховська І.В.	Доступ до медичних послуг як складова гарантій забезпечення права на охорону здоров'я	35
Штефан А. С.	Взаємозв'язок принципу правової визначеності Та якості законодавства	38
Анохіна Я.В Гаврилюк В.С	Правосуддя як основна функція судів	40
Батюк Л. В.	Проблеми реалізації та захисту прав інтелектуальної власності в Україні	43
Білецька Д.С. Василенко Д.О.	Правовий статус присяжних у цивільному судочинстві	46
Бобчук Є.В.	Особливості індивідуалізації юридичної особи як учасника цивільних правовідносин	49
Бреславець В.В	Актуальні проблеми захисту прав інтелектуальної власності в Україні	50
Волошина О.А.	Визначення процесуального порядку передачі справи з одного суду до іншого. Порядок передачі справи під час воєнного стану.	52
Гапонюк О.В.	Проблематика відводів у цивільному судочинстві	57
Голодюк Д. А. Ковальчук Д. О.	Особливості розгляду судом справ про розірвання шлюбу в Україні	60
Горайчук А.С.	Зміни у процесі спадкування під час воєнного стану	63
Гулієва З.Н. Корж Т.С	Касаційне провадження як напрям реформування цивільного судочинства	66
Депутат Є.В.	Захист прав інтелектуальної власності у цивільному судочинстві	69
Димчуков В.М.	Відмінність третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги від сторін у справі	72
Динюк А. А.	Юрисдикційні та неюрисдикційні способи захисту цивільних прав	75
Дудник В.М.	Особливості договору купівлі-продажу земель сільськогосподарського призначення за цивільним законодавством України	78
Ільніцька О.Р Лущик М.В	Регулювання процедури укладення електронних Договорів у світлі запланованих змін до законодавства	81

Кириченко К.О.	Аліментні зобов'язання щодо повнолітніх дітей, які навчаються: добровільний та судовий порядки	83
Коваленко О.М	Особливості правового регулювання доступу неповнолітніх осіб до медичних послуг: міжнародні та національні стандарти	85
Ковбасюк В.С	Інститут присяжних у цивільному судочинстві України	88
Козін О. В.	Особливості договору страхування у сільському господарстві за цивільним законодавством України	91
Козлова В.П Ліщук У.П.	Вплив цифровізації на розвиток договірних відносин	93
Кондратюк В.В	Судове керівництво у контексті принципу змагальності цивільного судочинства	95
Костиріна М.С Риженко А.М	Значення медіації у розрізі захисту цивільних прав	98
Костюк В.І	Розвиток судового захисту авторських та суміжних прав на художні та літературні твори	101
Лазаренко Д.О.	Цивільне судочинство в умовах воєнного стану	104
Лазарчук Д. І.	Обмеження свободи у шлюбному договорі	106
Лантух Я.В	Проблематика способів захисту суб'єктивних прав та законних інтересів сторін виконавчого провадження	110
Лобак Д. Д.	Актуальні проблеми здійснення цивільних прав та виконання цивільних обов'язків	113
Луценко В. А.	Особливості нормативно-правового Регулювання заповіту подружжя	116
Михалевич С.М.	Проблеми реалізації та захисту прав інтелектуальної власності	118
Михайлова С.І.	Особливості нормативно-правового регулювання заповіту з умовою	120
Мосьпак С.Д.	Судові та позасудові способи вирішення спорів	123
Обруч Я.Ю.	Електронний документообіг та його юридичні аспекти у цивільному процесі	125
Пахолок В.Я.	«Шлюб за добу» або державна реєстрація шлюбу у скорочені строки	129
Покотинський М.А.	Авторське право на комп'ютерну Програму як об'єкт судового захисту	131
Прутенський К. І.	Визначення поняття «сім'я» у соціологічних і юридичних дослідженнях	134
Романенкова А. Ю.	Переваги процедури медіації як альтернативи вирішенню конфліктів в цивільному судочинстві	137
Салецька Н.М.	Правове регулювання фактичних шлюбних відносин	140
Свірщ І.Р. Скидан Д.О	Роль судового розгляду в захисті приватного права: аналіз сучасних тенденцій в Україні	142
Сидоренко Д.С.	Проблеми реалізації та захисту прав інтелектуальної власності	145
Слободяник В.В.	Процесуальні строки, судові виклики і повідомлення як складники цивільного процесу	147
Стеценко А.А.	Цивільна юрисдикція у справах про примусове виселення	149
Стороха Н.В	Особливості здійснення цивільного судочинства в умовах війни	154
Тімонов А.І	Міжнародні правові стандарти у сфері реалізації принципу гласності та відкритості в цивільному судочинстві	156
Ткачук В.В	Проблеми практичної реалізації прав інтелектуальної власності в Україні	159
Франко І.Ю.	Проблеми правового регулювання авторського права в мережі інтернет	162
Хоменко Н.Ю.	Поняття доказування в цивільному процесі	165
Шаркова В.С. Петрук В.П.	Використання цифрових технологій у цивільному процесуальному праві України	168

Шелетицька В.О. Бак С.С.	До питання академічного плагіату	171
Шемчук Є.В Якимчук О.Я	Правове регулювання прав на комп'ютерні програми та їх захисту	173
Ютовець О.С	Особливості нормативно-правового регулювання визнання фізичної особи безвісно відсутньою в Україні	175

Амеліна Анна Сергіївна,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри приватного права
Державний податковий університет

РЕКЛАМА ЯК ОБ'ЄКТ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

Світ розвивається швидкими темпами, оволодіваючи новими технологіями, освоюючи нові професії та даючи нові можливості. Масштаби прогресу потребують відповідних моделі його забезпечення та посуювання. Сьогодні будь-яка діяльність не обходиться без розширення своїх меж і популяризації серед населення. Основним сучасним метолом просування послуг, продукції, діяльності та будь-якого інформування є реклама. Нині ця сфера має широке розгалуження, що полягає у різних видах реалізації реклами та сферах її застосування. Реклама - це безмежна платформа, у реалізації якої використовуються різноманітні об'єкти інтелектуальної власності, що, у свою чергу, потребують відповідного законодавчо правильного застосування та регламентації [1, с. 302].

Наукова розробка проблематики, яка стосується різних аспектів використання об'єктів авторського права в рекламі, в юридичній науковій літературі висвітлена в працях Є.В. Ананьєвої, А.В. Банківського, М.М. Малєїн, Л.В. Мамчур, М.О. Чепелюк, О.Р. Шишки.

Сьогодні реклама становить потужну платформу інформування населення, певних його груп щодо певного продукту чи діяльності для його розповсюдження та популяризації. Задля повного аналізу та розуміння головних аспектів функціонування рекламної індустрії необхідно надати визначення категорії «реклама».

У статті 1 Закону України «Про рекламу» зазначається наступне визначення поняття «реклама» це - інформація про особу, ідею та/або товар, розповсюджена за грошову чи іншу винагороду або з метою самореклами в будь-якій формі та в будь-який спосіб і призначена, щоб сформувати або підтримати у прямий (пряма реклама, телепродаж) або непрямий (спонсорство, розміщення товару (продакт-плейсмент) спосіб обізнаність споживачів реклами та їхній інтерес щодо таких особи, ідеї та/або товару [1].

Законодавець у статті 4 Закону України «Про рекламу» зазначає, що використання об'єктів права інтелектуальної власності в рекламі здійснюється відповідно до вимог законодавства України про інтелектуальну власність [2].

Закон України «Про авторське право і суміжні права» та Цивільний кодекс України не визначають рекламу, як самостійний об'єкт авторського права. Закон України «Про рекламу» передбачає лише можливість використання в рекламі об'єктів авторського права. Разом з тим, відповідно до ст. 9 Угоди про співробітництво держав – учасниць СНД у сфері регулювання рекламної діяльності зазначається, що реклама може цілком або частково бути об'єктом авторського права й суміжних прав [3, с. 106].

Крім того, реклама розглядається як самостійний твір мистецтва, створений творчою працею автора, який виражений в об'єктивній формі та відповідно відноситься до числа творів, що охороняються авторським правом.

Поняття реклами містить у собі кілька аспектів функціонування та власного значення. Реклама – це вид інформації, за допомогою якої до людей доносяться певні матеріали та факти. Враховуючи особливості процесу та внутрішнього механізму рекламування, це також вважається об'єктом авторського права [4, с. 303]. Виділяють наступні ознаки реклами як об'єкта авторського права:

1) за змістом, літературним стилем і графічним оформленням реклама повинна відповідати характеру об'єкта;

2) об'ява повинна показати щось нове в об'єкті, який рекламується;

3) оригінальність форми (літературної, графічної);

4) доступність подачі.

Враховуючи вищевикладене, якщо реклама або її складові виступають самостійним об'єктом права інтелектуальної власності, одним із учасників правовідносин, які виникають у зв'язку із рекламою, є творець, який відповідно до чинного законодавства наділяється майновими та немайновими правами інтелектуальної власності [5, с. 362].

Відповідно до ст. 424 Цивільного кодексу України до майнових прав інтелектуальної власності належать право на використання об'єкта права інтелектуальної діяльності; виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності; виключне право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності, в тому числі забороняти таке використання; інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом [6].

Тобто майнові права інтелектуальної власності надають їх суб'єкту право володіти, користуватися та розпоряджатися своїм майном на власний розсуд. При цьому власник майнових прав вправі вчиняти щодо власного об'єкта права інтелектуальної власності будь-які дії, що не суперечать закону, моральним засадам суспільства, не завдають шкоди правам, свободам та гідності інших громадян, інтересам суспільства. Держава не має права втручатися у здійснення власником права інтелектуальної власності [7, с. 274].

На сьогоднішній день, не дивлячись на спроби врегулювати питання захисту авторського права на законодавчому рівні, в Україні залишаються не вирішеними багато проблем в цьому напрямку. Серед них варто виділити: правова невизначеність багатьох ключових понять; відсутність дієвих механізмів захисту авторського права, зокрема належного рівня відповідальності; суперечливість законодавчих актів в сфері авторського права та ін. Це призводить до суттєвого зростання рівня правопорушень та піратства і вимагає пошуку засобів ефективного захисту авторського права, втілення в національне законодавство міжнародних стандартів у сфері права інтелектуальної власності [8, с. 364].

Отже, реклама відноситься до об'єктів авторського права, яка розглядається як самостійний твір мистецтва, створений творчою працею автора, який виражений в об'єктивній формі та відповідно відноситься до числа творів, що охороняються

авторським правом. Рекламу потрібно розглядати як створену внаслідок творчої діяльності сукупність образів, ідей і рекламної інформації.

Список використаних джерел:

1. Коваленко Д.О., Уткіна М.С. Теоретико-правові аспекти використання реклами як об'єкта авторського права. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 1. 2021. С. 302-304.
2. Про рекламу: Закон України від 03.07.1996 № 270/96-ВР <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80/card2#Card> (дата звернення 18.10.2023).
3. Ульянова Г.О. Реклама як складний об'єкт авторського права. *Південноукраїнський правничий часопис*. № 4. 2012. С. 105-108.
4. Коваленко Д.О., Уткіна М.С. Теоретико-правові аспекти використання реклами як об'єкта авторського права. *Юридичний науковий електронний журнал*. №1. 2021. С. 302-304.
5. Ульянова Г.О. Захист прав творців реклами від неправомірного використання рекламних матеріалів. *Наукові праці НУ ОЮА*. С. 360-369.
6. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/card2#Card> (дата звернення 19.10.2023 р.).
7. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. редакцією Є.О. Харитонова, О.І. Харитонової, Н.Ю. Голубевої. 3 -тє вид, перероб. та доп. К.: Алерта. КНТ:ЦУЛ, 2010. 752 с.
8. Савченко Н.В. Охорона авторських прав у рекламі. *Актуальні проблеми розвитку харчових виробництв, готельного, ресторанного господарств і торгівлі* [Текст]: всеукраїнська науково-практична конференція молодих учених і студентів, 23 березня 2011 р.: [тези у 2-х ч.] / редкол.: О.І. Черевко та інш. Харків: ХДУХТ, 2011. Ч. 1. 499 с.

Секція: Захист суб'єктивних приватних прав, свобод та законних інтересів у судовому порядку

Батрин Олеся Василівна,
кандидат юридичних наук,
суддя Печерського районного суду м. Києва, Україна

ЗАХИСТ ПРАВ ПАЦІЄНТІВ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ

Останні роки виявилися справжнім випробуванням для суспільств, урядів, спільнот та окремих людей. Пандемія, викликана поширенням коронавірусу, війна в Україні та збройні загострення в інших країнах підкреслили необхідність забезпечення прав людини в умовах надзвичайного та воєнного стану, важливість належного обґрунтування встановлених обмежень цих прав, а також незворотності відповідальності держави за їх порушення.

Конституція України гарантує кожному громадянину право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (стаття 49) [1].

Загальна декларація прав людини (1948 р.) проголошує: «Кожна людина має право на такий життєвий рівень, який забезпечує здоров'я і благополуччя її самої та її сім'ї, включаючи... медичне обслуговування ... та право на безпеку у випадку ... хвороби, інвалідності, вдовства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини» [2].

Третя ціль сталого розвитку ООН присвячена реалізації права на здоров'я, а саме забезпечення здорового життя та сприяння благополуччю для всіх у будь-якому віці [3].

Враховуючи зазначене, можна стверджувати, що право на охорону здоров'я є одним із основних прав людини. Вперше воно було визначено у Статуті ВООЗ і отримало подальший розвиток у міжнародних угодах, прецедентному праві міжнародних судів і відповідній судовій практиці. Як «позитивне» зобов'язання право на здоров'я передбачає, що держави повинні вживати всіх необхідних заходів та докладати всіх можливих зусиль для поваги, захисту та його реалізації як державними, так і приватними суб'єктами в межах своїх кордонів.

Однак наразі слід констатувати низку порушень у сфері охорони здоров'я, зокрема щодо:

1) прав цивільних осіб, які постраждали внаслідок військової агресії РФ, оскільки їм встановлюється інвалідність з причини загального захворювання, а не внаслідок війни;

2) складнощів у проведенні медико-соціальної експертизи, встановленні та перегляді групи інвалідності, захисті права на об'єктивну медико-соціальну експертизу;

3) права на отримання медичної допомоги належної якості;

4) термінів розгляду питання клініко-експертної оцінки якості надання медичної допомоги та медичного обслуговування клініко-експертними комісіями тощо [4].

У зв'язку з цим виникає необхідність ефективного захисту прав пацієнтів у сфері охорони здоров'я, що включає як превентивну (вжиття заходів для попередження порушень прав пацієнтів), правопоновлювальну (комплекс заходів, в тому числі, застосування заходів примусу), так і каральну (притягнення винних осіб до юридичної відповідальності та накладення стягнень) функції [5, с. 63].

Як слушно зазначає Н. В. Глущенко, механізм захисту прав є системою та комплексом послідовних дій, які спрямовані на захист прав людини та громадянина. Крім того, у зміст цього поняття включено і суб'єктів такого механізму захисту [6, с. 65-66].

Залежно від порядку і суб'єктів можна виділити такі форми захисту прав пацієнтів: судовий захист; адміністративний захист; самозахист; захист за допомогою інших громадських, державних та міжнародних інституцій; захист за допомогою Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; захист Європейським судом з прав людини (далі – ЄСПЛ).

Вочевидь, що право на охорону здоров'я має здійснюватися за відсутності дискримінації за різними ознаками. Центральним елементом прав пацієнтів є вільна

та усвідомлена згода на будь-яке медичне втручання, лікування або обстеження. Принцип вільної та інформованої згоди на медичне втручання може бути похідним від права на здоров'я та є пов'язаним з таким фундаментальним правом людини, як право не піддаватися катуванню або жорстокому, нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню.

Проаналізувавши практику ЄСПЛ можна стверджувати, що основними правами пацієнта, закріпленими у рішеннях ЄСПЛ, є: право на застосування допоміжних репродуктивних технологій, право на належну медичну допомогу та якісні лікарські препарати; право на доступ до інформації про стан свого здоров'я, поширення інформації медичного характеру, а також про порушення лікарями своїх професійних обов'язків, доведення до смерті в лікувально-профілактичних, психоневрологічних та місцях позбавлення волі; право на повагу до приватного і сімейного життя, отримання інформованої добровільної згоди на медичне втручання [7, с. 204].

Судова практика національних судів та ЄСПЛ доводить, що порушення права на охорону здоров'я спричиняє негативні наслідки в абсолютно різних сферах життя людини. Практичне значення дослідження практики ЄСПЛ полягає в тому, що питання її застосування є певним правовим орієнтиром для всіх правоохоронних суб'єктів: суддів, адвокатів, прокурорів, правоохоронців та ін.

Тому для ефективного забезпечення права на охорону здоров'я держава повинна керуватися практикою ЄСПЛ та імплементувати її у своє законодавство. Також важливим є дотримання міжнародних стандартів у цій сфері та ратифікація міжнародно-правових актів, які ще не стали частиною національного законодавства.

Ще одна особливість підходів, заснованих на повазі до прав людини – це конструктивна участь. Це означає, що всі зацікавлені учасники, державні органи, неурядові організації, конструктивно повинні брати участь у формуванні програм у сфері охорони здоров'я на всіх етапах – оцінки, аналізу, планування, впровадження, моніторингу та аналітичної звітності.

Таким чином, право на здоров'я тісно пов'язане з іншими правами людини, а його дотримання гарантує дотримання інших прав і навпаки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Загальна декларація прав людини: Міжнародний документ від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#top
3. Цілі сталого розвитку. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku>
4. Доповідь про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2022 році. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. URL: <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/>
5. Білий Д. О. Поняття та елементи механізму адміністративно-правового захисту прав пацієнтів. *Juris Europensis Scientia*. Вип. 1 2022. С. 62-66. DOI <https://doi.org/10.32837/chern.v0i1.317>

6. Глущенко Н. В. Поняття адміністративно-правового механізму захисту прав у медичній сфері. Правові горизонти, 2018. № 8 (21). С. 65-69. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/67816>

7. Дроздова О. В. Цивільно-правовий захист прав пацієнтів в контексті практики Європейського суду з прав людини: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.03. Харків, 2017. 243 с.

Короєд Сергій Олександрович,
доктор юридичних наук, професор,
в.о. президента Науково-дослідного
інституту публічного права

СПОСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВ ВЛАСНИКІВ ВІДЧУЖЕНОГО В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ МАЙНА

Як відомо, одним із заходів правового режиму воєнного стану, визначених Законом України “Про правовий режим воєнного стану”, є примусове відчуження майна, що перебуває у приватній або комунальній власності, вилучення майна державних підприємств, державних господарських об’єднань для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку. Аналіз рішень судів, оприлюднених в Єдиному державному реєстрі судових рішень протягом 2022–2023 рр., у справах про оскарження рішень військового командування щодо примусового відчуження (вилучення) майна в умовах правового режиму воєнного стану та зобов’язання повернути майно, зокрема свідчить, що справи зазначеної категорії розглядалися як загальними (господарськими) судами, так й адміністративними судами, що вказує на конфлікт юрисдикцій. Також у справах зазначеної категорії не має єдності у формулюванні змісту позовних вимог – визначенні необхідних способів захисту прав позивача-власника при витребуванні мобілізованого майна. Не дивлячись на новизну таких спорів, лише деякі судді Верховного Суду звертали увагу на окремі проблемні питання розгляду справ зазначеної категорії [1; 2]. Разом з тим, актуальність судової практики розгляду вказаної категорії справ підвищується у зв’язку із збільшенням кількості таких спорів, в яких суд має перевіряти правомірність позбавлення власників їхнього майна з метою уникнення порушення державою приписів статті 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

Аналізуючи судову практику нами встановлено, що на розгляді судів як цивільної (господарської), так й адміністративної юрисдикції перебували справи з майже однаковим предметом позову щодо мобілізованого майна. І лише цього року Верховний Суд (як у складі колегії суддів Касаційного господарського суду [3], так й у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду [4]) зробив висновок, що позовні вимоги власника майна до органів військового командування про оскарження примусового відчуження майна не можуть розглядатись в порядку адміністративного судочинства. Зазначений підхід Верховного Суду щодо визначення цивільної (господарської) юрисдикції таких спорів, на нашу думку, є більш переконливим і обґрунтованим порівняно із позицією адміністративних судів,

які чомусь не враховують ту кінцеву мету, заради якої позивач-власник звертається до суду із позовом, – оскарження законності вибуття майна з його володіння і повернення йому майна, вважаючи чомусь, що такий спір (оскарження рішення військового командування про примусове відчуження майна) стосується не права власності позивача на майно, яке в нього вилучено, оскільки позовні вимоги обґрунтовано передусім протиправністю та незаконністю рішення суб'єкта владних повноважень (органів військового командування) щодо примусового вилучення майна, тим самим зводячи завдання правосуддя виключно до судового контролю за наявністю правових підстав для прийняття такого рішення, не ставлячи за мету захист порушеного цивільного права позивача – його права власності на вилучене в нього майно.

Отже, визнавши, що спір за позовом особи-власника до держави (в особі відповідної обласної військової адміністрації, військової частини чи територіального центру комплектування та соціальної підтримки або інших органів військового управління) про оскарження рішень вказаних органів щодо примусового відчуження (вилучення) майна в умовах правового режиму воєнного стану та зобов'язання його повернути є цивільним та спрямований на захист права власності, тому й способи захисту мають застосовуватись цивільно-правові.

При цьому для ефективного судового захисту спосіб захисту права має бути належним, тобто передбаченим законом та/або договором для спірних правовідносин і відповідати характеру правопорушення.

З положень Закону України “Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану” випливає, що примусове відчуження або вилучення майна у зв'язку із запровадженням та виконанням заходів правового режиму воєнного стану здійснюється за “рішенням військового командування” (ч. 1 ст. 4). Причому для нас не має значення форма такого “рішення” (чи-то наказ, чи-то розпорядження відповідного державного органу в межах його компетенції). Для нас визначальним є те, що таке рішення, в силу ч. 1 ст. 4 та ч. 2 ст. 353, ч. 4 ст. 11 ЦК України, оскільки такий випадок прямо передбачено законодавством, є підставою фактичного вилучення у власника його майна (позбавлення володіння), припинення його права власності і набуття (виникнення) права власності держави на таке майно. А відтак саме таке “рішення” породжує зміни в цивільних правах особи-власника та держави.

Оскільки, як ми вже зазначили, способи захисту мають бути передбачені законом/договором, то серед загальних способів захисту порушених цивільних прав, визначених ст. 16 ЦК України, є такий спосіб захисту, як визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб (п. 10 ч. 2 ст. 16). Вказаний спосіб захисту розкривається у ч. 1 ст. 21 ЦК України. А оскільки в нашому випадку мова йде про порушення такого цивільного права, як право власності, тому застосуванню також підлягає спеціальна (оскільки розміщена в главі 29 “Захист права власності”) норма ст. 393 ЦК (визнання незаконним правового акта, що порушує право власності). Отже, належним способом захисту порушеного права власності позивача буде вимога про визнання незаконним і скасування рішення (наказу, розпорядження) військового

командування щодо примусового відчуження майна у позивача-власника у зв'язку із запровадженням та виконанням заходів правового режиму воєнного стану.

Водночас варто зауважити, що документальне “оформлення” такої реквізиції майна відбувається шляхом складання акта про примусове відчуження або вилучення майна, з дати підписання якого виникає право державної власності (ст. 7 Закону України “Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану”), та який згідно із роз'ясненнями Міністерства юстиції України є правовстановлюючим документом і підтверджує виникнення такого права. Тобто зазначений акт не є “рішенням державного органу”, яке породжує виникнення права державної власності на примусово відчужене (вилучене) майно (адже право державної власності на мобілізоване майно виникає в силу закону на підставі рішення військового командування про реквізицію). А відтак й самостійним предметом оскарження такий акт бути не може, адже цивільні права власника порушує саме рішення (наказ, розпорядження) військового командування. Тому юридична сила такого акта буде анульована саме у зв'язку із визнанням незаконним і скасуванням відповідного рішення державного органу, на підставі якого було складено (оформлено) такий акт.

Разом з тим, приймаючи до уваги неодноразові роз'яснення Верховного Суду про неефективність такого способу захисту, як скасування записів (рішень) про державну реєстрацію прав в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно (або Єдиному державному реєстрі транспортних засобів), якщо для захисту порушеного цивільного права необхідне заявлення вимоги про витребування майна, тому другим способом захисту (другою позовною вимогою) має стати вимога про витребування майна з чужого незаконного володіння. Тут ми погоджуємось із роз'ясненнями про те, що рішення суду про задоволення позову про витребування майна із чужого незаконного володіння є підставою для здійснення державної реєстрації права власності на майно, що підлягає державній реєстрації, за власником, а також скасування попередньої реєстрації (п. 10 постанови Пленуму Верховного Суду України від 06.11.2009 № 9 “Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними”).

І хоча Верховний Суд неодноразово висловлював позицію про достатність лише одного способу захисту – витребування майна з чужого незаконного володіння, проте ми вважаємо, що перша позовна вимога – визнання незаконним і скасування рішення військового командування щодо примусового відчуження (вилучення) майна теж є належною і необхідною, оскільки прямо передбачена Цивільним кодексом України, а її задоволення (зазначення в резолютивній частині рішення суду) буде спрямоване на анулювання тих наслідків, які вказане рішення вже породило для органів військового управління та інших державних органів.

Список використаних джерел:

1. Судді ВС розповіли про застосування норм процесуального і матеріального права в цивільних справах під час війни. 22 березня 2023 р. Офіційний веб-сайт Верховного Суду. URL: <https://court.gov.ua/press/news/1398620/>.

2. Крат В. Окремі категорії цивільних справ під час війни. Презентація, 17 березня 2023 р. Офіційний веб-сайт Верховного Суду. URL:

https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_presentation/Krat_17_03_2023_vipr.pdf.

3. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 14 лютого 2023 року, судова справа № 904/868/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109046101>.

4. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 28 червня 2023 року, судова справа № 686/8141/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111939290>.

Кройтор Володимир Андрійович,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права та процесу
Харківського національного університету
внутрішніх справ

ВИЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТА ДОКАЗУВАННЯ В СПРАВАХ ПРО ВИЗНАННЯ НЕОБГРУНТОВАНИМИ АКТИВІВ ТА ЇХ СТЯГНЕННЯ В ДОХІД ДЕРЖАВИ

Здійснення правосуддя в цивільних справах полягає у застосуванні судом закону до встановлених під час судового розгляду фактичних обставин справи. Як зазначає Т. С. Супрун, правильний розгляд і вирішення цивільної справи означає: а) з'ясування фактичних обставин справи; б) правову кваліфікацію встановлених фактичних обставин справи; в) установлення наявності чи відсутності юридичних фактів, тобто визначення норм права, які необхідно застосувати до даних правовідносин; г) висновок суду, тобто винесення законного й обґрунтованого судового рішення [1, с. 190]. Нині чинний ЦПК (в ред. 2017 р.) на законодавчому рівні дає визначення предмета доказування. Так, відповідно до ч. 2 ст. 77 ЦПК, предметом доказування є обставини, що підтверджують заявлені вимоги чи заперечення або мають інше значення для розгляду справи та підлягають встановленню при ухваленні судового рішення. Законодавець, за певними винятками, повторив положення ч. 1 ст. 179 ЦПК (2004 р.), в якій було зазначено, що предметом доказування під час судового розгляду є факти, які обґрунтовують заявлені вимоги чи заперечення або мають інше значення для вирішення справи (причини пропуску строку позовної давності тощо) і підлягають встановленню при ухваленні судового рішення.

У науці цивільного процесуального права предмет доказування розуміється у вузькому та широкому значенні. Учені, які дотримуються першої позиції (В. В. Комаров та ін.), вважають, що до предмета доказування входять лише ті факти, які мають матеріально-правове значення і необхідні для вирішення справи.

Згідно з точкою зору вчених, які обстоюють позицію широкого розуміння предмета доказування (М. Й. Штефан, О. І. Сліпченко та ін.), ним є сукупність усіх фактів і обставин, що мають значення для правильного вирішення справи.

Вважаю, що *позиція вчених, які розуміють предмет доказування в широкому значенні, є спірною*. Виділення предметів доказування для учасників

справи або включення до предмета доказування всіх обставин (фактів), які так чи інакше встановлюються при провадженні цивільної справи, є неправильним.

Слід зазначити, що факти, які належать до предмета доказування, необхідно відрізнити від інших фактів, що встановлюються при розгляді справи, однак не пов'язані з правильним рішенням про права та обов'язки сторін. Факти матеріально-правового значення майже завжди входять до предмета доказування в будь-якій справі, без них не можна розглянути жоден спір по суті і застосувати норму права [2, с. 190]. Факти процесуального характеру, доказові факти й факти, що встановлюються для виконання виховних і попереджувальних завдань, не завжди підлягають обов'язковому встановленню у справі.

Таким чином, вважаю, що нині в ч. 2 ст. 77 ЦПК, яка вказує на те, що предметом доказування є обставини, що підтверджують заявлені вимоги чи заперечення або мають інше значення для розгляду справи і підлягають встановленню при ухваленні судового рішення, закладено вузький підхід до розуміння предмета доказування.

В юридичній літературі існує певний доробок щодо *можливості виділення визначення загального предмета доказування по конкретній категорії цивільних справ та конкретного предмета доказування залежно від обставин певної цивільної справи*. Так, Я. М. Садикова, досліджуючи питання визначення предмета доказування у справах про захист авторських та суміжних прав, доводить, що до визначення предмета доказування у справах про захист авторських та суміжних прав слід підходити з позицій системного аналізу заходів цивільно-правового примусу. Визначені таким чином обставини є кісткою предмета доказування у конкретній справі. Він має загальний характер і конкретизується, виходячи з інших обставин [3, с. 6].

Дискусія та подальші наукові дослідження з визначення загального предмета доказування по конкретній категорії цивільних справ та конкретного предмета доказування залежно від обставин певної цивільної справи, матимуть важливе значення як для правової науки, так і для практичних працівників, які застосовують норми права до конкретних обставин справи у своїй повсякденній діяльності [4, с. 87–88]. Можна виділяти загальний предмет доказування по конкретній категорії цивільних справ і конкретний предмет доказування залежно від обставин певної цивільної справи.

Вже зазначалось, що необхідний склад обставин предмета доказування визначається на підставі норм матеріального права, якими врегульовано спірні правовідносини. Особливістю нормативного регулювання порядку розгляду справ про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави є те, що на відміну від інших цивільних справ необхідний склад обставин предмета доказування визначається на підставі норм, які зазначені в ЦПК (норм процесуального права).

Зазначене дало підстави зробити висновок В. І. Бобрику про те, що провадження у таких справах є першим видом у цивільному процесуальному законодавстві галузево-матеріальної диференціації справ позовного провадження цивільного судочинства за рахунок інтеграції у цивільне процесуальне законодавство норм процесуального характеру законодавства у сфері запобігання та протидії корупції. ЦПК встановлює механізм позбавлення відповідача певного

майна та його обернення у дохід держави, тобто йдеться про зміну виду власності (з приватної на державну) [5, с. 139, 140].

Як вірно відзначає Н.М. Навальнєва, що однією з особливостей нормативного врегулювання визнання майна необґрунтованими активами та витребування є те, що у процесуальній (а не матеріально-правовій) нормі закріплена презумпція необґрунтованості активів [6, с.124]. Положення ЦПК встановлюють спеціальні правила розподілу тягара доказування у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави. Закріплена презумпція необґрунтованості активів тісно пов'язана з зазначеним в ЦПК предметом доказування у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави.

Аналіз ст. ст. 290-292 ЦПК дозволяє зробити висновок про можливість виділення наступного загального предмету доказування у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави:

1) активи набуті після дня набрання чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів»;

2) активи, набуті особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (перелік таких осіб зазначено у п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції»), та/або іншою фізичною чи юридичною особою, яка набула у власність такі активи за дорученням особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, або якщо особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, може прямо чи опосередковано вчиняти щодо таких активів дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними;

3) набуття активів на законній підставі. При цьому слід погодитись з О.І. Антонюк, що де-факто йдеться про інше: суд у справах про визнання активів необґрунтованими не вирішує питання про визнання правочину недійсним. Авторка відзначає, що ідеться про законність походження коштів, хоча буквально у ст. 291 ЦПК про це не зазначено, що не відповідає такому елементу верховенства права, як правова визначеність [7, с.42].

4) різниця між вартістю таких активів і законними доходами особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у п'ятсот і більше разів перевищує розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на день набрання чинності зазначеним Законом.

Висновки. Аналіз чинного цивільного процесуального законодавства України, наукових висновків про зміст предмета доказування в цивільному судочинстві дозволяє вказати, що логічно вивіреном є висновок про те, що нині в ч. 2 ст. 77 ЦПК закладено вузький підхід до розуміння предмета доказування, що більшою мірою відповідає потребам судової практики.

Вважаю, що предмет доказування як категорію доказового права не можна розглядати абстрактно стосовно всього цивільного судочинства. Обсяг обставин, який підлягає доказуванню в кожному виді цивільного судочинства, по кожній категорії цивільних справ, принципово відрізняються. Так, наприклад, предмет

доказування у справах окремого провадження визначається метою звернення заявника до суду за захистом.

Крім того, в цивільному судочинстві слід виділяти загальний предмет доказування по конкретній категорії цивільних справ і конкретний предмет доказування залежно від обставин певної цивільної справи. А вже встановлення конкретного предмета доказування залежить від обставин певної цивільної справи, яка розглядається та вирішується в суді.

Аналіз ст. ст. 290-292 ЦПК дозволяє зробити висновок про можливість **виділення наступного загального предмету доказування у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави:**

1) активи набуті після дня набрання чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів»;

2) активи, набуті особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (перелік таких осіб зазначено у п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції»), та/або іншою фізичною чи юридичною особою, яка набула у власність такі активи за дорученням особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, або якщо особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, може прямо чи опосередковано вчиняти щодо таких активів дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними;

3) набуття активів на законній підставі;

4) різниця між вартістю таких активів і законними доходами особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у п'ятсот і більше разів перевищує розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на день набрання чинності зазначеним Законом.

Список використаних джерел:

1. Супрун Т. С. Поняття предмета доказування у цивільному судочинстві. *Форум права*. 2016. № 5. С. 190–198. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_5_33.pdf.

2. Цивільний процес України : академічний курс / за ред. С. Я. Фурси. Київ : КНТ, 2009. 848 с.

3. Садикова Я. М. Предмет доказування у справах про захист авторських та суміжних прав : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2014. 20 с.

4. Супрун Т. С. Докази та доказування у справах про встановлення та оспорювання батьківства (материнства) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2017. 236 с.

5. Бобрик В. І. Провадження в справах про визнання необґрунтованими активів та їх витребування як вид галузево-матеріальної диференціації справ позовного провадження цивільного процесу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2015. Вип. 1 Т. 1. С. 139–142.

6. Навальнєва Н. М. Підстави та порядок визнання майна необґрунтованими активами та його витребування. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 4. С. 121–125. URL: http://www.pap.in.ua/4_2018/32.pdf (дата звернення 25.07.2023).

7. Антонюк О. І. Проблемні питання визнання активів необґрунтованими та їх витребування. Запобігання та протидія корупції в Україні: матеріали круглого столу (Вінниця, 8 червня 2018 р.) (Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2018). С. 39-41.

Лаговська Наталія Валеріївна

к.ю.н., доцент,

доцент кафедри приватного права

Навчально-наукового інституту права

Державного податкового університету

ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРИ

На сьогодні, в Україні, не зважаючи на військову агресію РФ технологічний прогрес розвивається в геометричній прогресії, в результаті чого кожним новим роком чи то місяцем діджиталізація все суттєвіше змінює спосіб, за допомогою якого ми взаємодіємо з інформацією, особливо в інтернеті. З одного боку це надає більше можливостей як для споживача, так і для її автора, але з іншого - сприяє виникненню нових та розвиток старих шляхів порушення авторського права. Тому питання забезпечення належного захисту прав інтелектуальної власності в цифровому просторі нині є досить актуальним.

Питання регулювання захисту прав інтелектуальної власності в Україні досліджували такі відомі цивілісти, як: Г. А. Андрощук, О. В. Кохановська, Н. М. Мироненко, О. П. Орлюк, О. І. Харитонова, Р. Б. Шишка та інших[3]. Однак запровадження в Україні воєнного стану потребує оновлення наукових досліджень щодо захисту прав інтелектуальної власності і охорони прав інтелектуальної власності в цифровому просторі, зокрема.

Нормативно-правовою базою захисту прав інтелектуальної власності в цифровому просторі є Конституція України, Цивільний Кодекс України, міжнародно-правові акти, такі як “Всесвітня конвенція про авторське право”, та окремі закони України, наприклад, Закон України «Про авторське право і суміжні права». Однак окремого самостійного нормативно-правового акту, в якому були закріплені основні принципи та правила використання, публікування, розповсюдження об’єктів права інтелектуальної власності не існує. Недостатня організованість, відсутність системності та розсіяність правових норм в різних нормативно-правових актах призводять до їх неузгодженості та неповноцінності, в результаті чого ми можемо спостерігати недосконалість правового регулювання, зокрема в сфері інтелектуальної власності в цифровому просторі. Тому, погоджуючись із думкою Резворович Кристини Русланівни, хочеться вказати на необхідності «прийняти окремий кодифікований акт – «Про захист прав інтелектуальної власності у мережі Інтернет» [1, с. 259]. Також це допоможе

вирішити іншу проблему при врегулюванні відносин щодо інтелектуальної власності в цифровому просторі, а саме те, що більшість законодавчих понять у цьому напрямку є без чіткої та повної їх дефініції, іноді користуючись ними з різних джерел вони взагалі можуть містити між собою розбіжності та суперечності.

Також проблемою регулювання захисту прав інтелектуальної власності в цифровому просторі можна вважати відсутність будь-якої відповідальності за порушення порядку ідентифікації особи. Так, наприклад, особа при реєстрації на деякому сайті може вказати не своє ім'я та фамілію або вік, який не буде співпадати з реальним. Надавачі дискового простору, такі як хост-провайдери, не мають практики відстеження та перевірки відповідності інформації фактичній, яку надають користувачі. В результаті чого недобросовісний користувач може не боячись виникнення негативних для себе наслідків, публікувати матеріали, які завідомо будуть порушувати авторське право, що значно ускладнює, або взагалі робить неможливим захист цих прав у судовому порядку. Тому за необхідне можна вважати законодавче закріплення обов'язкового використання цифрового підпису, який буде сприяти ідентифікації особи, яка публікує відповідні матеріали в мережі Інтернет [2].

Отже, проблеми нормативно-правового регулювання захисту прав інтелектуальної власності в цифровому просторі потребують уваги та вирішення, зокрема необхідно розробляти та приймати нові правові норми в цій сфері. Оскільки на сьогодні в цьому напрямі існують численні прогалини та невирішені питання, які можуть призвести до порушення відповідних прав.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Резворович К. Р. Право інтелектуальної власності у мережі інтернет: недоліки вітчизняного нормативно-правового регулювання та шляхи його вдосконалення. Scientific collection «interconf» № 78. 2021. С. 255-261 URL : https://www.researchgate.net/publication/355371485_PRAVO_INTELEKTUALNOI_VLASNOSTI_U_MEREZI_INTERNET_NEDOLIKI_VITCIZNANOGO_NORMATIVNO-PRAVOVOGO_REGULUVANNA_TA_SLANI_JOGO_VDOSKONALENNA (дата звернення: 13.04.2023).
2. Літавський Т. В. Теоретичні особливості захисту інтелектуальної власності в мережі Інтернет: національний підхід. Юридична газета. 2020. №12 (718). URL : <https://yur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/zahist-iv-u-merezhi-internet-yak-ce-teoretichno-mae-pracyuvati.html> (дата звернення: 13.04.2023).
3. А. С. Амеліна, Н. В. Лаговська, Л. Д. Менів, О. М. Обривкіна, І. В. Чеховська [Цивільне право України \(особлива частина\): практикум](#): Серія на допомогу студентам, Ірпінь, 2020. С. 378.

Ю.А. Мороз,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри приватного права
Державного податкового університету

ПИТАННЯ ПРО ОПОДАТКУВАННЯ ОПЕРАЦІЙ З ПОСТАЧАННЯ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ

Поняття «медична послуга» з'явилося в законодавстві України ще на початку 1990-х років. В Основах законодавства України про охорону здоров'я зазначено, що медична послуга це «послуга, у тому числі реабілітаційна, що надається пацієнту закладом охорони здоров'я, реабілітаційним закладом або фізичною особою - підприємцем, яка зареєстрована та одержала в установленому законом порядку ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики, та оплачується її замовником. Замовником послуги з медичного обслуговування населення можуть бути держава, відповідні органи місцевого самоврядування, юридичні та фізичні особи, у тому числі пацієнт» (ч. 1 ст. 3) [1].

У науковій літературі термін «медична послуга» розуміють як сукупність різних дій уповноважених суб'єктів у сфері надання матеріальних або нематеріальних благ, пов'язаних із поліпшенням фізичного і психічного здоров'я населення (різних різновидів медичної допомоги), як одиничному одержувачу, так і необмеженому колу споживачів з метою забезпечення їх корисним ефектом, породжуючи при цьому виникнення відповідних відносин у сфері охорони здоров'я [2, с. 35; 3]. Медична послуга, на думку А. Герц це «визначені договором або законом дія чи комплекс дій медичної установи (лікаря), спрямовані на діагностику, лікування та профілактику лікування захворювання, які є самостійним виокремленим об'єктом і мають вартісну оцінку» [4, с. 13]. На думку С. Антонова медична послуга це «вид професійної або господарської діяльності медичних закладів (організацій), ФОП, які займаються приватною медичною практикою, що включає застосування спеціальних заходів щодо здоров'я чи спрямованих на досягнення певних естетичних змін зовнішності» [5, с. 20]. І. Чеховська стверджує, що медична послуга належить до фактичних послуг і містить у собі медичні заходи стосовно здоров'я, поліпшення чи підтримання стану, що є головною метою надання послуги [6]. Медичну послугу тлумачать як «корисну діяльність надавача послуги, що спрямована на задоволення потреб щодо здоров'я фізичної особи. Цю послугу спрямовано на діагностику, лікування або профілактику захворювання, реабілітацію, надання медичної допомоги і вона підлягає ліцензуванню» [7, с. 96].

Відтак можна зазначити, що медична послуга має вартісне визначення; може бути базисом для розрахунку та чіткого окреслення рівня державних гарантій щодо медичного обслуговування населення; є комплексною; має самостійний виокремлений об'єкт і суб'єкт; а також замовника послуги, критерії надання медичних послуг тощо.

Враховуючи необхідність надання медичних послуг і розуміючи необхідність створення рівних умов доступу до медичних послуг законодавець через Податковий кодекс виокремив операції з постачання медичних послуг закладами охорони

здоров'я, що мають ліцензію на постачання таких послуг, які звільнив від оподаткування. У пп. 197.1.5 п. 197.1 ст. 197 ПК України, зазначено, що від оподаткування звільнюються операції з постачання послуг з охорони здоров'я закладами охорони здоров'я, що мають ліцензію на постачання таких послуг, а також постачання послуг реабілітаційними установами для інвалідів і дітей-інвалідів, які мають ліцензію на постачання таких послуг відповідно до законодавства, крім таких послуг: а) надання косметологічної допомоги, крім тієї, що надається за медичними показаннями; б) масаж для зміцнення здоров'я дорослого населення, корекції осанки тощо; в) проведення профілактичних медичних оглядів із підготовкою висновку про стан здоров'я на прохання громадян; г) проведення гігієнічної експертизи проектних матеріалів та попередніх проектних пропозицій, у тому числі щодо розміщення об'єкта, а також нормативної документації на нові технології виробництва продукції та нові види продукції за заявкою замовника, гігієнічна оцінка зразків нових видів продукції; ґ) надання консультаційної допомоги з питань проведення державної санітарно-гігієнічної експертизи; д) обстеження за заявкою замовника об'єктів, що будуються, реконструюються або функціонують, з метою встановлення їх відповідності санітарному законодавству; е) проведення за заявкою замовника токсиколого-гігієнічних, медико-біологічних, санітарно-гігієнічних, фізіологічних та інших обстежень з метою визначення безпеки продукції для здоров'я людини; є) видача суб'єктам господарювання дозволів на виробництво, використання, транспортування, зберігання, реалізацію, захоронення, знищення, утилізацію продукції і речовин вітчизняного та імпортного виробництва, що потенційно небезпечні для здоров'я людини; ж) надання юридичним і фізичним особам консультаційної допомоги з питань застосування законодавства про охорону здоров'я, у тому числі щодо забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення; з) проведення медичного огляду осіб для видачі: дозволу на право отримання та носіння зброї громадянам, крім військовослужбовців і посадових осіб, носіння зброї якими передбачено законодавством; відповідних документів на виїзд громадян за кордон за викликом родичів, що проживають у зарубіжних країнах, оздоровлення в зарубіжних лікувальних або санаторних закладах за власним бажанням, а також у службові відрядження (крім державних службовців, робота яких пов'язана з такими виїздами та які мають відповідні медичні документи); посвідчення водія транспортного засобу; и) медичне обслуговування з'їздів, конференцій, симпозіумів, фестивалів, нарад, змагань тощо; і) медичне обслуговування громадян за їх бажанням у медичних закладах із поліпшеним сервісним обслуговуванням; ї) організація медичного контролю осіб, які займаються фізичною культурою і спортом в оздоровчих закладах; й) проведення профілактичних щеплень громадянам, які від'їжджають за кордон за викликом, для оздоровлення в зарубіжних лікувальних або санаторних закладах за власним бажанням, а також у туристичні подорожі (крім тих, що від'їжджають на лікування та в службові відрядження); к) складення за заявками замовників санітарних паспортів радіотехнічних об'єктів і проведення досліджень для їх підтвердження; л) проведення за заявками замовників державної санітарно-гігієнічної експертизи з акредитації та атестації підприємств, установ, організацій на право проведення

токсиколого-гігієнічних, медико-біологічних, санітарно-гігієнічних та інших досліджень; м) визначення за заявками замовника шкідливих і небезпечних факторів виробничого середовища, технологічного та трудового процесів, проведення досліджень для розробки засобів і заходів щодо усунення або зменшення їх небезпечного впливу; н) навчання за заявками замовників на робочих місцях фахівців підприємств, установ, організацій в установах санітарно-епідеміологічної служби, державних науково-дослідних інститутах гігієнічного та епідеміологічного профілю, а також фахівців підприємств, установ, організацій, проведення санітарно-гігієнічних і бактеріологічних досліджень; о) надання за заявками замовників послуг з організації роботи відомчих санітарних лабораторій, оснащення їх медичною технікою (обладнанням, апаратурою, приладами); навчання на місці фахівців таких лабораторій методики проведення санітарно-гігієнічних досліджень [8].

Зі змісту наведеної норми варто виокремити умови, за наявності яких ПК України звільняє від оподаткування ПДВ послуги з охорони здоров'я: 1) медичні послуги надають – заклади охорони здоров'я, перелік яких затверджено наказом Міністерства охорони здоров'я України від 28.10.2002 № 385 (zareєстрований в Міністерстві юстиції України 12.11.2002 за № 892/7180) [6]; реабілітаційні установи для осіб із інвалідністю та дітей із інвалідністю; 2) ці заклади/установи мають ліцензію на постачання таких послуг.

Отже, послуги з охорони здоров'я, які надають заклади охорони здоров'я та реабілітаційні установи для інвалідів та дітей-інвалідів за наявності спеціального дозволу (ліцензії) на надання відповідних видів послуг з охорони здоров'я, звільняються від оподаткування ПДВ за умови, що такі операції не перелічені в абзацах «а»–«о» пп. 197.1.5 п. 197.1 ст. 197 ПК України.

Звертаємо увагу, що у законодавстві вказано, що такі послуги може надавати заклад охорони здоров'я. Виходить, що ФОП, не може надавати такі послуги, оскільки не є закладом охорони здоров'я. Проте ФОП отримує ліцензію Міністерства охорони здоров'я України на медичну практику. Виходить, що, позбавляючи ФОП права на використання податкової пільги, законодавець порушив конституційний принцип рівності всіх суб'єктів господарювання, що проявляється у позбавленні права користуватись пільгою з податку на додану вартість, з посиленням виключно на визначення терміна та поняття «заклад охорони здоров'я», до якого віднесені тільки юридичні особи. Відтак вважаємо за доцільне внесення змін у Податковий кодекс України включивши ФОП до суб'єктів – надавачів медичних послуг, що мають право на звільнення від оподаткування операцій з постачання медичних послуг перелічених в абзацах «а»–«о» пп. 197.1.5 п. 197.1 ст. 197 ПК України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 № 2801-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>
2. Маркіна А.М. Адміністративно-правове регулювання надання медичних послуг в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. НДІ публічного права, Київ, 2018. 221 с.

3. Iryna V. Chekhovska, Olha M. Balynska, Roman I. Blahuta, Valeriy V. Sereda, Serhii O. Mosondz. Euthanasia or palliative care: legal principles of the implementation in the context of the realization of human rights to life. *Wiadomości Lekarskie* 2019, tom LXXII, nr 4. P. 677-681.

4. Герц А.А. Медична послуга як об'єкт правового регулювання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2015. № 15. Том 2. С. 11-13.

5. Антонов С.В. Правова регламентація надання медичних послуг. *Управління закладом охорони здоров'я*. 2009. № 2. С. 18-22.

6. Чеховська І. В. Медичне право України: навч. посіб. Ірпінь: *Університет ДФС України*, 2020. 480 с. (Серія «На допомогу студенту УДФСУ», Т. 63).

7. Єдиний медичний простір України: правовий вимір: монографія/за заг. ред С.Г. Стеценка. Харків: *Право*, 2022. 672 с.

8. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

Обривкіна Оксана Миколаївна

к.пед.н., доцент кафедри приватного права

Савенко Наталія Сергіївна,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня

вищої освіти групи ПБ-22-5

ННІ права Державного

податкового університету

ОСОБЛИВОСТІ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

Фізична особа є найважливішим учасником цивільних правовідносин, яка наділена сукупністю індивідуалізуючих ознак таких, як, ім'я, громадянство, вік, стать, зовнішній вигляд, сімейних стан, стан здоров'я тощо.

Фізичні особи це громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства. Виступаючи суб'єктом цивільних правовідносин, фізичні особи володіють цивільною правосуб'єктністю, яка включає в себе правоздатність і дієздатність [2, с.81]. За словами професора Шишки Р. Б. «Велике значення має індивідуалізація учасників цивільних правовідносин, особливо коли вона є умовою участі у них та здійснення суб'єктивних прав. Вона не тільки персоніфікує учасників цих відносин, але й має орієнтовний характер для визначення можливого кола суб'єктивних прав та юридичних обов'язків. За сучасних технологій та негативних наслідків несанкційованого вторгнення в них значно зростає суспільна небезпека (глобальний вектор). Тож не всі ними володіють і можуть здійснювати свої права в цій сфері, зокрема ІТ-сфері. При анонімності участі у правовідносинах досить важко захистити права потерпілого від навмисних чи необережних порушень його суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів (прагматичне завдання). Тому вимога персоніфікації фізичної особи у цивільних правовідносинах є досить актуальною і постійно зростає» [1, с.565].

Розглянемо деякі, досить важливі, ознаки за якими можна індивідуалізувати фізичну особу:

1. Ім'я фізичної особи. У ст.28 Цивільного кодексу України (Далі – ЦК України) визначено, що «фізична особа набуває прав та обов'язків і здійснює їх під своїм ім'ям. Ім'я фізичної особи, яка є громадянином України, складається із прізвища, власного імені та по батькові, якщо інше не випливає із закону або звичаю національної меншини, до якої вона належить. При здійсненні окремих цивільних прав фізична особа відповідно до закону може використовувати псевдонім (вигадане ім'я) або діяти без зазначення імені» [3, с.12]. «Ім'я фізичної особи надається батьками» відповідно до ст.145-147 Сімейного кодексу України [4, с.37].

Досить важливе значення для визначення індивідуалізації відіграє підпис як офіційне позначення імені фізичної особи. Він затверджений у її документах (паспорті) та інших правочинах, які заключала особа.

2. Місце проживання. Головне концептуальне положення полягає в тому, що людина вільна у виборі місця проживання. Це право тісно пов'язане з іншим правом – правом на свободу пересування. Більш детально це право закріплено в Законі України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» від 11 грудня 2003 року, свобода пересування по Україні та свобода вибору місця проживання відповідно до Конституції України, загальної декларації прав людини та Міжнародного пакту про громадянські та політичні права.

3. Згідно ч.1 ст.29 ЦК України «Місцем проживання фізичної особи є житло, в якому вона проживає постійно або тимчасово». Також, якщо особа не досягла повної дієздатності, то її місце проживання повинне збігатися з проживанням батьків або одного з них (усиновлювачів), опікуна або місцезнаходження навчального закладу чи закладу охорони здоров'я, якщо інше місце не встановлено за згодою дитини та батьків (усиновлювача, опікуна) чи органом опіки [3, с.12].

Стать. У сфері індивідуалізації громадянина певне значення має також стать, який відображає гендерний статус громадянина, який можна віднести до формальних, соціальних і законодавчих засобів індивідуалізації особистості.

4. Вік. Однією з персоніфікуючих характеристик, що виконує формальну персоніфікуючу функцію, є вік людини. Індивідуалізація шляхом зазначення віку особи тісно пов'язана з персоналізацією юридичної особи, оскільки вік визначає ступінь дієздатності особи.

5. Зовнішній вигляд. Наступною ознакою, яка виконує функцію формальної індивідуалізації, є зовнішність, тобто опис особи (зріст, колір волосся, очей, особливі прикмети). Ця ознака відображається статусом приналежності до певного набору зорових ознак. Коли фотографія людини міститься в документі, зовнішній вигляд людини виконує формальну та особисту функцію (фото в паспорті).

Підсумовуючи вищенаведене, можна сказати, що індивідуалізація дуже важлива для кожної людини. Оскільки фізична особа є найважливішим учасником цивільних правовідносин, то тільки по персональним даним можна відрізнити особу одну від іншої. До таких даних відноситься: ім'я фізичної особи, вік, стать, місце проживання, зовнішній вигляд, стан здоров'я тощо.

Список використаних джерел:

1.Шишка Р.Б. Індивідуалізація фізичних осіб та рівність. 2019. – URL: [http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/21613/%D0%A8%D0%B8%D1%88%](http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/21613/%D0%A8%D0%B8%D1%88%88)

[D0%BA%D0%B0%20%D0%A0.%20%D0%91.%20%D0%86%D0%BD%D0%B4%D0%B8%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D1%84%D1%96%D0%B7%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%20%D1%82%D0%B0%20%D1%80%D1%96%D0%B2%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C.pdf?sequence=1&isAllowed=y](#) (дата звернення 05.10.2023)

2. Веренкіотова О. В. До питання здійснення цивільної правосуб'єктності фізичних осіб. Всеукраїнський науковий журнал «Право і суспільство». 2022. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2022/6_2022/12.pdf (дата звернення 05.10.2023)

3. Цивільний кодекс, 2003. (Верховна Рада України) – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 05.10.2023)

4. Сімейний кодекс, 2002. (Верховна Рада України) – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення 05.10.2023)

Рябченко Ю. Ю.,

д.ю.н., професор, професор кафедри приватного права
Державного податкового університету

СУДОВА ПРАВОТВОРЧІСТЬ: АКТУАЛЬНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Ключові слова: судова правотворчість, законодавчі прогалини, межі судової правотворчості, судова практика, правова позиція.

Україна як частина Європейського Союзу повинна мати не лише конкурентну економіку ринкового спрямування, але і відповідно високий рівень правової захищеності як бізнесових структур, так і конкретної людини. Саме з цих підстав як цивільне, так і господарське та адміністративне судочинство, у сфері правозастосовчої практики, повинно ґрунтуватись на передових апробованих судовою практикою правових позиціях як правотлумачного процесу, так і процесу застосування правових аналогій та судової правотворчості, які поступово закладають основи прецедентної моделі сучасного правосуддя в Україні. Безумовно, такий підхід вимагає від суддів не лише високого рівня теоретичних знань, знань законодавства та судової практики, але і вміння орієнтуватись у випадках наявності законодавчих прогалин, якими є неповнота, нечіткість, суперечливість чи взагалі відсутність норм права. Подолання таких законодавчих прогалин за рахунок судової правотворчості сьогодні є завданням всіх загальних судів (ч. 10 ст. 10 ЦПК України). В той же час, такі випадки доволі часто містять виключну правову проблему і її розв'язання судом, зокрема і Великою Палатою Верховного Суду забезпечує як розвиток права, так і формування єдиної правозастосовчої практики (ч. 5 ст. 403 ЦПК України). Такі правові позиції набувають імперативного статусу і по суті стають обов'язковими у правозастосовчій сфері цивільного судочинства (ч. 5 ст. 394 ЦПК України). Таким чином, в Україні поступово формується прецедентна модель цивільного судочинства. Коли в теорії права мова йде про характерні особливості судових прецедентів, їх зміст та процес формування, то їх

завжди пов'язують із процесом судової правотворчості, який вбирає в себе правові, моральні та суспільні цінності та принципи, пов'язані з неупередженістю суддів, їх справедливістю та чесністю. І це дійсно так, оскільки судді в процесі судової правотворчості «неодмінно нав'язують суспільству свою точку зору з певного питання» [1, с. 47], формуючи в такий спосіб нове бачення суспільного розвитку, а відтак і нове розуміння щодо правового урегулювання спірних відносин, які виникають в такому суспільстві [2, с. 155-156]. При цьому необхідно зауважити, що сьогодні суд не може застосовувати виключно писані норми закону, ігноруючи при цьому моральні засади суспільства та сприйняті міжнародною спільнотою цінності верховенства права.

З практичної точки зору, ми говоримо про те, що суд у своїх рішеннях проголошує істину, яка є результатом урегулювання цивільно-правового спору. Не дивлячись на це, така істина доволі часто критикується тією чи іншою стороною у справі, вимоги якої не були задоволені судом. Особливо нищівній критиці сторін піддаються судові рішення, де суд проявляє судову правотворчість, оскільки він часто пропонує нові підходи і розуміння щодо тих чи інших правових положень, виходячи часом за межі горизонту змістовно-правової суті норм права. Безумовно, якщо на рівні апеляційного суду така істина «не проходить», то суд, скасовує таке рішення, обумовлюючи це тим, що закон, яким керувався суд, обґрунтовуючи свою правову позицію, не правильно застосований або урегулювання спору потребує іншої норми права. Отже, вчення про судову правотворчість ґрунтується не на логічній складовій, а на складовій життєвого, професійного досвіду суддів, їх орієнтації в політичному, громадянському житті суспільства, особистій моральності та тих суспільних цінностях, якими керується таке суспільство та його люди. І хоча судді, в прямому розумінні їх прав і обов'язків, не є суб'єктами у сфері законотворчого процесу, але вся архітектура сьогоднішнього правосуддя сформована таким чином, що суд зобов'язаний дати відповідь на всі без виключення правові питання з тим, щоб урегулювати цивільно-правові спори, незалежно від того, урегульовані вони нормами права чи ні. Формуючи нові правові позиції, судді по суті розвивають право, закріплюючи у своїх рішеннях те природне право, зміст якого завжди узгоджується із його суспільним сприйняттям справедливості. Приватне поняття справедливості, яке ґрунтується на виключному інтересі однієї із сторін спору, не може бути взятим до уваги, оскільки право справедливості не може бути приватизованим навіть самою чесною людиною. Воно формується об'єктивно на основі історичних, звичаєвих, економічних, технологічних, соціальних, суспільних складових. Безумовно, що в такому підході має місце певного роду формалізм, але ж цінність судової правотворчості полягає саме в тому, щоб узагальнити цінності кожного і всіх, створивши єдино розумне, зрозуміле, а відтак і прийнятне правове рішення [2, с. 155-156]. Не являючись суб'єктом законотворення, суд своєю діяльністю справляє значний вплив на розвиток законодавства, оскільки його діяльність де-факто виступає підґрунтям для подальших законодавчих змін у всіх сферах суспільних відносин.

Отже, цивільне судочинство України сьогодні вступає в період свого ренесансу і цьому сприяє настрійкий розвиток суспільних відносин, який безумовно потягне за собою нові підходи у вирішенні економічних, технічних, технологічних,

правових питань, і всі оновлені відносини в тій чи іншій мірі будуть потребувати нового підходу до їх урегулювання, в тому числі і на рівні сучасного правосуддя.

Судова правотворчість не є обособленою процесуально-правовою категорією, яка ґрунтується виключно на професійних знаннях суддів, їх практичному досвіді та внутрішньому переконанні в правоті і істинності прийнятих ними рішень. Судова правотворчість – це процесуальна необхідність, яка вимагає від суддів урегулювати цивільно-правові спори навіть тоді, коли норми права або взагалі відсутні, або їх правозастосування носить проблемний характер внаслідок їх правової неузгодженості з фактичними обставинами у справі, встановленими судом під час судового засідання. В той же час, така правотворчість не може носити безмежного характеру. Її змістовно-правовий зміст завжди повинен узгоджуватись як з Конституцією України, так і Загальною декларацією прав людини та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод [2, с. 157].

Список використаних джерел:

1. Бернхем В. Вступ до права та правової системи США. К.: Вид-во «Україна», 1999. С. 47.
2. Рябченко Ю.Ю. Судова правотворчість як основа прецедентної моделі цивільного судочинства України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 155-158.

Сімакова Наталя Михайлівна,

керівник юридичної служби Національної музичної академії України імені П.І. Чайковського (м. Київ, Україна)

e-mail: Natalya.snm@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-9459-0923>

Simakova Natalya, head of the legal service of the National Music Academy of Ukraine named after P.I. Tchaikovsky (Kyiv, Ukraine)

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ ЛІКАРСЬКИМИ ЗАСОБАМИ В УКРАЇНІ

Сьогодні діджиталізація є важливою складовою сучасного етапу розвитку ринкових відносин та життєдіяльності будь-якого суспільства. Покупці все частіше використовують інформаційно-комунікаційні системи для придбання товару та пошуку необхідної інформації про нього, в тому числі для придбання лікарських засобів. Онлайн торгівля аптечним асортиментом здійснюється у багатьох країнах світу. Із поширенням пандемії COVID-19 всі держави почали працювати над забезпеченням потоку життєво необхідних лікарських та медичних засобів для збереження здоров'я та добробуту всіх людей [1, с. 151].

Так, Кабінет Міністрів України 23.03.2020 вніс зміни до Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової та роздрібною торгівлі лікарськими засобами, імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів), відповідно до яких на визначений період ліцензіатам, котрі мають ліцензію на провадження господарської діяльності з

роздрібної торгівлі лікарськими засобами, було дозволено здійснювати торгівлю дистанційно [2]. Згодом до ст. 19 Закону України «Про лікарські засоби» внесено зміни, відповідно до яких надано право суб'єктам господарювання, які мають ліцензію на роздрібну торгівлю лікарськими засобами, впроваджувати е-аптеки на території України [3].

Впровадження електронної роздрібної торгівлі лікарськими засобами в Україні сприяло розвитку малих/мікро торговців лікарськими засобами, особливо в невеликих містах та селах [4]. До позитивних моментів також належить важливе соціальне значення роботи е-аптек, оскільки лікарські засоби стали доступніші для людей з обмеженими фізичними можливостями, електронна роздрібна торгівля дозволяє значно зберегти час пацієнта та швидко підібрати якісний безрецептурний препарат. Водночас Н. М. Сахнацька зазначає, що однією з основних переваг електронної роздрібної торгівлі є значно нижча ціна лікарських засобів, ніж безпосередньо в аптечних закладах. Насамперед це пов'язано зі зменшенням певних додаткових витрат [5, с. 343]. Однак, на думку керівниці сектору «Контроль і нагляд» Офісу ефективного регулювання BRDO Ганни Башняк, зниження вартості лікарських засобів відбудеться для великих міст, а її збільшення (більшою мірою за рахунок плати за доставку) можливе для малих міст, оскільки в малих містах, швидше за все, відсутня велика мережа і розмаїття підприємств, що здійснюють доставку товарів. Крім того, директор Аптечної професійної асоціації України Володимир Руденко слушно зазначає, що законом передбачено дозвіл на обробку

замовлень ліків медичними інформаційними системами, однак обробка електронних рецептів – це не безкоштовна послуга, що нівелює здешевлення лікарських засобів [4].

Слід погодитися з думкою зазначених експертів, оскільки відповідно до ст. 19 Закону України «Про лікарські засоби» обов'язковою умовою здійснення електронної роздрібної торгівлі лікарськими засобами є наявність у ліцензіата власної служби доставки, обладнання та устаткування, що забезпечують дотримання визначених виробником умов зберігання лікарських засобів під час їх доставки, або залучення на договірних засадах інших суб'єктів господарювання – операторів поштового зв'язку [6]. Проте обслуговування власної служби доставки потребує додаткових витрат. Водночас за умови доставки лікарських засобів через оператора поштового зв'язку, оплата її вартості зазвичай здійснюється за рахунок замовника, що також збільшує витрати на придбання цих засобів.

Незважаючи на створення нормативно-правового підґрунтя для регулювання відносин у сфері електронної роздрібної торгівлі лікарськими засобами, існує чимало інших проблем, пов'язаних з електронною роздрібною торгівлею лікарськими засобами. Зокрема, це стосується належної якості препаратів, адже електронна роздрібна торгівля лікарськими засобами є одним із способів реалізації фальсифікованої продукції. Так, Служба безпеки України неодноразово викривала осіб, які займаються незаконним ввезенням та продажем через е-аптеки фальсифікованих та/або незареєстрованих чи заборонених до продажу в Україні лікарських засобів виробництва російської федерації та Республіки Білорусь, видаючи їх за продукцію відомих виробників [7; 8]. Зауважимо, що саме через

ймовірність розповсюдження фальсифікату в більшості країн ЄС онлайн торгівля лікарськими засобами заборонена [5, с. 344].

Крім того, актуальною є проблема дотримання учасниками електронної роздрібною торгівлі лікарськими засобами належних умов їх транспортування, зберігання та передачі покупцеві у разі залучення з метою доставки операторів поштового зв'язку. Слід звернути увагу, що відповідно до п. 162 Ліцензійних умов реалізація (відпуск) лікарських засобів (зокрема з використанням інформаційно-комунікаційних систем дистанційним способом) малолітнім особам, а також доставка лікарських засобів кінцевому споживачу – малолітній особі забороняється [9]. При цьому, наприклад, в оператора поштового зв'язку «Нова Пошта» сьогодні є послуга, що дозволяє отримувачу доручити одержання замовлення іншій особі, вказавши номер телефону цієї особи в додатку оператора поштового зв'язку. Для отримання замовлення довіреній особі достатньо в поштовому відділенні сказати оператору номер телефону, код отримання чи номер експрес накладної, або ж скористатися додатком «Нова пошта», зісканувавши штрих-код [10]. Водночас в деяких операторів поштового зв'язку є послуга доставки відправлення в поштомат, що також унеможлиблює контроль за дотриманням вікових обмежень споживача при реалізації лікарських засобів. Тому вбачається, що необхідно на законодавчому рівні зобов'язати оператора поштового зв'язку, який безпосередньо здійснює доставку лікарських засобів кінцевому споживачу, звертатися до отримувача замовлення з вимогою щодо пред'явлення паспорта громадянина України або іншого документа, що підтверджує його вік. У разі відмови надати такий документ, лікарські засоби

підлягають поверненню відправнику. Крім того, одним із методів забезпечення якості ліків може бути впровадження унікального кодування на упаковці, за яким відстежується її логістичний шлях від виробника до споживача [4].

У цьому контексті варто зазначити, що відповідно до чинного законодавства Держлікслужба немає повноважень щодо контролю за суб'єктами у сфері надання транспортних послуг з доставки вантажів, зокрема, лікарських засобів [11]. Тому питання контролю за рухом лікарських засобів від продавця до споживача потребує законодавчого врегулювання. Тож доцільно надати відповідні повноваження Держлікслужбі.

Таким чином, правове регулювання відносин у сфері роздрібною торгівлі лікарськими засобами перебуває на етапі становлення, що зумовлює необхідність подальшого наукового дослідження питань, пов'язаних з удосконаленням законодавства у цій сфері.

Список використаних джерел:

1. Теремецький В.І., Дуліба Є.В. Роль СОТ у регулюванні світової торгівлі медичними засобами та приладами під час пандемії COVID-19. Право і безпека. 2020. № 1(76). С. 146–152.

2. Про внесення змін до Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової та роздрібною торгівлі лікарськими засобами, імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних

інгредієнтів): постанова Кабінету Міністрів України від 23.03.2020 № 220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2020-%D0%BF#n8>

3. Про внесення змін до статті 19 Закону України «Про лікарські засоби»: Закон України від 17.09.2020 № 904-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/904-IX#Text>

4. Е-торгівля ліками: тепер офіційно, але чи дешевше і безпечніше? Укрінформ. 14.10.2020. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3117127-etorgivla-likami-teper-oficijno-ale-ci-desevse-i-bezpecnise.html>

5. Сахнацька Н.М. Проблеми дистанційної реалізації ліків у контексті надання якісної та доступної фармацевтичної допомоги населенню. Сучасна фармація: історія, реалії та перспективи розвитку: мат. науково-практ. конф. з міжнар. участю, присвяченої 20-й річниці заснування Дня фармацевтичного працівника України. Київ: НМУ імені О.О. Богомольця, 2019. С. 343–344.

6. Закон України «Про лікарські засоби»: Закон України від 04.04.1996 № 123/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123/96-%D0%B2%D1%80#top>

7. У Києві масово продавали російські ліки і фальсифікат – викрито масштабну схему. УНІАН: інформаційне агентство. 23.10.2023. URL: <https://www.unian.ua/incidents/u-kiyevi-massovo-prodavali-rosiyski-lik-i-falsifikat-vikrito-masshtabnu-shemu-foto-novini-kiyeva-12267420.html>

8. В Україні через онлайн-аптеки збували фальсифіковані ліки для онкохворих – СБУ. Аптека.ua. 23.12.2021. URL: <https://www.apтека.ua/article/622231>

9. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової та роздрібною торгівлі лікарськими засобами, імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів): постанова Кабінету Міністрів України від 30.11.2016 № 929. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929-2016-%D0%BF?find=1&text=14+%D1%80#Text>

10. Інший отримувач. Нова Пошта. URL: https://novaposhta.ua/other_recipient

11. Про затвердження Положення про Державну службу України з лікарських засобів та контролю за наркотиками: постанова Кабінету Міністрів України від 12.08.2015 № 647. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/647-2015-%D0%BF>

Цибенко Олексій Володимирович,
адвокат Адвокатського об'єднання «Юридична консультація № 2
Шевченківського району міста Києва»,
<https://orcid.org/0009-0000-9591-0629>
4322877@ukr.net

Науковий керівник:
Теремецький В. І.,
д.ю.н., професор,
провідний науковий співробітник відділу міжнародного приватного права та
правових проблем євроінтеграції Науково-дослідного інституту приватного права і
підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2667-5167>
vladvokat333@ukr.net

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я МАТЕРІ ТА ДИТИНИ В УКРАЇНІ

Проблематика правового забезпечення охорони здоров'я матері та дитини є дуже важливою для нашої країни, оскільки здоров'я майбутніх поколінь залежить від того, як сьогодні забезпечується належний рівень охорони здоров'я матерів та дітей.

Однією з найбільших проблем на сьогодні є низький рівень медичної допомоги, зокрема у сфері охорони здоров'я матерів та дітей. Тому важливою є наявність належного правового забезпечення, спрямованого на вирішення цієї проблеми, оскільки це сприятиме забезпеченню розвитку сучасної медицини та доступу до своєчасної та ефективної медичної допомоги.

Одним із перших кроків до покращення стану в цій сфері є розробка та прийняття нового законодавства, яке забезпечило б належний рівень охорони здоров'я матерів та дітей. Це може бути Закон України під умовною назвою «Про охорону здоров'я матерів та дітей», який містив би всі необхідні правила, процедури та рекомендації щодо організації медичної допомоги цієї категорії населення, забезпечення їх доступу до деяких медичних засобів та препаратів тощо.

Закон України «Про систему громадського здоров'я» від 06.09.2022 № 2573-ІХ, який було введено в дію з 01.10.2023 [1], регулює лише окремі питання здоров'я матері та дитини. Так, у вказаному Законі йдеться, що одним із напрямів, за яким здійснюється епідеміологічний нагляд відповідно до п. 5 Ч. 2 ст. 16 є «здоров'я матері та дитини, репродуктивне здоров'я». Крім того, у п. 7 ч. 4 ст. 35 вказано, що «держава забезпечує регулювання та реалізацію, зокрема, таких заходів первинної профілактики хвороб», як «заходи профілактики хвороб у межах надання медичної допомоги матерям та новонародженим». Однак наведені норми мають дещо декларативний характер, оскільки не містять реальних механізмів їх втілення в життя. Для цього відповідно до прикінцевих та перехідних положень вказаного Закону слід «забезпечити приведення міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом» [1].

Крім того, необхідно вдосконалити механізми контролю за дотриманням прав матерів та дітей у сфері медицини. Так, недостатній контроль за виконанням законодавства у цій сфері з боку державних органів стали причиною багатьох проблем, з якими стикаються матері та діти в нашій країні. Тому важливо, щоб державні органи виконували свої обов'язки та контролювали виконання законодавства у сфері охорони здоров'я матерів та дитини.

Ймовірно доцільно запровадити регулярні перевірки медичних закладів, щоб гарантувати відповідність їхньої роботи міжнародним стандартам та нормам. Для цього можна використовувати існуючі механізми, такі як правозахисні організації та органи державної влади, а також розробити нові інструменти контролю, які б дозволяли вести моніторинг стану здоров'я матерів та дітей та своєчасно виявляти можливі проблеми. Наприклад, можна розробити та впровадити механізми, які забезпечать надання безкоштовної правової допомоги або зроблять її більш доступною. Такі механізми можуть включати безкоштовні юридичні консультації, підтримку у судових процесах та захист прав матерів та дітей. Більш докладно про це йдеться у статті В. І. Теремецького у співавторстві з іншими науковцями під назвою «Доступ до правосуддя та правової допомоги для вразливих груп населення: нові виклики, спричинені пандемією COVID-19» [2].

Забезпечення охорони здоров'я матерів та дітей повинно також включати соціальні аспекти. Наприклад, соціальна підтримка матерів, які не можуть працювати через догляд за дитиною, допомога з вихованням дітей, а також доступ до програми розвитку дитини та психологічна підтримка матерів, які знаходяться в складних життєвих обставинах. Крім того, слід працювати над зміною свідомості громадськості та розвитком культури здорового способу життя, щоб зменшити кількість захворювань серед матерів та дітей. Важливим елементом є належна інформаційна підтримка батьків та підлітків з питань здорового способу життя та здорового харчування. Більш докладно про ці та інші проблеми йдеться у праці В. І. Теремецького та Р. В. Колодчини [3].

Для забезпечення ефективного правового забезпечення охорони здоров'я матерів та дітей необхідно співпрацювати з усіма зацікавленими сторонами, зокрема з медичними працівниками, громадськими організаціями та державними органами. Тільки взаємодія всіх сторінок може допомогти забезпечити якісну та доступну медичну допомогу для матерів та дітей, а також ефективну правову допомогу для захисту їхніх прав.

Однак, враховуючи чинне законодавство та контроль за його дотриманням, зауважимо, що це не все, що необхідно зробити для покращення стану охорони здоров'я матерів та дітей в Україні. Не менш важливим є розробка та впровадження програм, спрямованих на підвищення кваліфікації медичних працівників та забезпечення належного рівня освіти в цій сфері. Адже однією з основних проблем є недостатня кількість лікарів, які здатні забезпечити якісну медичну допомогу малюкам та їхнім матерям. Більшість державних закладів медичної допомоги в Україні не відповідають міжнародним стандартам. Тому пацієнти часто змушені звертатися до приватних клінік, де послуги вимагають значно більшої вартості.

Також важливою складовою забезпечення охорони здоров'я матерів і дітей є розвиток науково-дослідних робіт та використання новітніх технологій у медицині

(зокрема, генетичне тестування, штучний інтелект, віртуальна реальність, 3D-друк, робототехніка, нанотехнології тощо). Саме вони зможуть покращити якість надання медичних послуг, налагодити комунікацію та відносини між медичними працівниками та пацієнтами, а також запропонувати більш дешеві, швидкі та ефективні рішення щодо діагностики та лікування різноманітних захворювань [4]. В Україні існує низка науково-дослідних центрів, які займаються проблемами охорони здоров'я матерів і дітей, але необхідно зробити ще більше зусиль для забезпечення наукової бази та впровадження її в практику.

Отже, забезпечення належного рівня охорони здоров'я матерів та дітей є складною та багатовимірною проблемою, яка потребує взаємодії багатьох сторін, у тому числі медичних працівників, правозахисних організацій, державних органів та громадськості. Тільки за умови спільних зусиль можна досягти належного рівня охорони здоров'я матерів та дітей в Україні.

Тому перспективи розвитку правового забезпечення охорони здоров'я матерів та дітей в Україні вимагають не лише аналізу існуючих проблем, але й спільних зусиль науковців, практиків та законодавців щодо шляхів їх вирішення. Це включає в себе прийняття нових законів та удосконалення механізмів контролю за їх дотриманням, забезпечення якісної та доступної медичної допомоги, надання правової допомоги та соціальна підтримка, розвиток науково-дослідних робіт та використання новітніх технологій у медицині, підвищення кваліфікації медичних працівників та залучення громадськості до розв'язання проблем охорони здоров'я матерів і дітей.

Загалом, правове забезпечення охорони здоров'я матері та дитини в Україні потребує комплексного підходу, який включає в себе вирішення різних проблем, від належного фінансування медичної сфери до розвитку належної інфраструктури та реалізації відповідної правової та соціальної підтримки. Тільки таким чином можна досягти успіху в цій важливій справі та забезпечити сталий розвиток нашої країни.

Список використаних джерел:

1. Про систему громадського здоров'я: Закон України від 06.09.2022 № 2573-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2573-20#Text> (дата звернення: 11.10.2023)
2. Teremetskyi V., Duliba Ye., Drozdova O., Zhukovska L., Sivash O., Dziuba I. Access to Justice and Legal aid for Vulnerable Groups: New Challenges Caused by the Covid-19 Pandemic. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*, Vol. 24, Special Issue 1: Business Ethics and Regulatory Compliance, 1-11. URL: <https://www.abacademies.org/articles/access-to-justice-and-legal-aid-for-vulnerable-groups-new-challenges-caused-by-the-covid19-pandemic-11384.html> (дата звернення: 11.10.2023)
3. Теремецький В. І., Колодчина Р.В. Організаційно-правові заходи запобігання психосоціальним ризикам, спричиненим війною в Україні. *Право і безпека*. 2022. № 2 (85). С. 50–60. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2022.2.05>
4. Кузяків Р. 5 технологій, які модернізують та покращують медицину. *Genius: сайт*. 15 червня 2020. URL: <https://ingeniusua.org/articles/5-tekhnologiy-yaki-modernizuyut-ta-pokraschuyut-medicinu> (дата звернення: 11.10.2023)

Чеховська Ірина Василівна,
доктор юридичних наук, професор
завідувач кафедри приватного права
Державного податкового університету

ДОСТУП ДО МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ ЯК СКЛАДОВА ГАРАНТІЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я

Сьогодні для урядів більшості країн світу першочерговим завданням при реформуванні національних систем охорони здоров'я є подолання нерівності у доступі до медичних послуг. Така нерівність, на думку учених, є результатом соціальної, економічної, гендерної, расової та інших форм нерівності [1; с. 233]. Слід зазначити, що проблема забезпечення рівного доступу до медичних послуг та медикаментів є актуальною не лише для країн що розвиваються, а й для розвинених європейських країн [2; 3]. Так, більшість європейських країн основний акцент при реформуванні національних систем охорони здоров'я роблять на формування універсальної системи охоплення медичними послугами та фінансування національних систем охорони здоров'я. Зовнішні дії ЄС на підтримку зміцнення систем охорони здоров'я одночасно сприяють досягненню універсального охоплення медичними послугами (УНС), наприклад, через партнерство, підтримуючи планування охорони здоров'я, фінансування охорони здоров'я та діалог з політикою.

Універсальне охоплення медичними послугами (Universal health coverage) (далі -УНС) означає, що всі люди та громади можуть користуватися необхідними для них промоційними, профілактичними, лікувальними, реабілітаційними та паліативними медичними послугами, а також забезпечують, щоб використання цих послуг не спричинило фінансових труднощів.

Це визначення УНС втілює три пов'язані цілі:

1. Справедливість у доступі до медичних послуг - кожен, хто потребує послуг, повинен отримати їх, а не лише ті, хто за них може платити;
2. Якість медичних послуг повинна бути достатньо хорошою для покращення здоров'я тих, хто отримує послуги; і
3. Люди повинні бути захищені від фінансового ризику, гарантуючи, що витрати на користування послугами не піддають людей ризику фінансової шкоди [4].

Проте слід знати, що УНС не означає безкоштовний доступ до всіх можливих медичних втручань, незалежно від вартості, оскільки це неможливо для країн надавати всі послуги безкоштовно. Більше того, УНС стосується не лише фінансування системи охорони здоров'я. Вона охоплює всі компоненти системи охорони здоров'я, тобто системи надання медичних послуг, охорону здоров'я, медичні заклади та комунікаційні мережі, інформаційні системи, механізми забезпечення якості, а також управління та законодавство.

Сьогодні у країнах, де медичні послуги зазвичай були доступними та оплачуваними, урядам стає все складніше реагувати на зростання потреб населення

у здоров'ї та на зростаючі витрати на медичні послуги і тому уряди більшості країн вважають, що інвестиції в якісну первинну медичну допомогу стануть наріжним каменем для досягнення універсального охоплення медичними послугами в усьому світі. А інвестування в робочу силу первинної медичної допомоги є найвигіднішим способом забезпечення доступу до основної медичної допомоги. Належне управління, надійні системи закупівель та постачання медикаментів та медичних технологій та добре функціонуючі інформаційні системи охорони здоров'я є іншими важливими елементами.

А відтак запровадження УНС вимагає зміцнення систем охорони здоров'я у всіх країнах. При цьому надійна структура фінансування є ключовою. Ті, хто має менше можливостей, часто не в змозі отримати багато необхідних послуг, особливо коли їм доводиться платити більшу частину витрат на медичні послуги з власної кишені. Навіть заможні громадяни можуть зазнати фінансових труднощів у разі важкої або тривалої хвороби. Об'єднання коштів із джерел обов'язкового фінансування (наприклад, обов'язкових страхових внесків) може зменшити фінансові ризики для населення, яке користується медичними послугами.

Враховуючи наведене вище слід зауважити, що реформування систем охорони здоров'я, у тому числі і в Україні, у напрямку створення системи УНС є необхідним елементом формування дієвої системи гарантій забезпечення права на охорону здоров'я.

Відтак пріоритетом є забезпечення громадян доступною, своєчасною і якісною медичною допомогою.

При цьому слід знати, що доступна і якісна медична допомога означає, що:

- кожен громадянин може очікувати отримання медичної допомоги в розумні строки, однакові для всіх;

- умови доступу до медичної допомоги та її надання повинні бути однаковими для всіх і визначені законом;

- кожен громадянин України повинен мати однаковий доступ до всіх видів медичної допомоги, визначених законом [5, 38].

Щодо якісної медичної допомоги, то варто визначити на законодавчому рівні перелік послуг, отримання яких гарантує держава, а також стандарти таких послуг. Окрім цього слід створити умови за яких кожен громадянин України матиме право на отримання гарантованих законом медичних послуг однакової якості відповідно до затверджених стандартів, клінічних і локальних протоколів медичної допомоги, незалежно від свого соціального статусу, фінансового забезпечення, місця проживання, професійної приналежності чи інших ознак.

Окремо звертаємо увагу на доцільність побудови системи медичного страхування. Про це неодноразово йшлося у низці праць учених і практиків [6, с. 488-489]. Доцільність запровадження її не викликає сумнівів. Вважаємо, що таку систему ватро запроваджувати поетапно. На першому етапі слід спланувати (передбачити) кошти у бюджеті, через яке можливим буде надання безоплатної медичної допомоги для пільгових категорій населення, а також на виконання державних програм у сфері охорони здоров'я. Другий етап має бути пов'язаний із введенням обов'язкового медичного страхування на надання медичних послуг за рахунок коштів суб'єктів підприємницької діяльності, а також інших працюючих

осіб. Третій етап має передбачати придбання страхового полісу за рахунок власних коштів.

Вважаємо також, що запровадження системи УНС в Україні є доцільним і можливе за умов: структурної перебудови системи надання медичної допомоги; розроблення і запровадження дієвих механізмів забезпечення та контролю якості медичної допомоги; запровадження системи обов'язкового державного медичного страхування; здійснення практичної взаємодії МОЗ України та військової медицини щодо вирішення питань із надання медичної допомоги в екстремальних ситуаціях; узгодженості щодо підготовки кадрів з управління охороною здоров'я; запровадження лікарського самоврядування.

Для цього слід:

1. Розробити і затвердити нормативно-правовий акт у якому закріпити структуру модель закладів охорони здоров'я.

2. Розробити і затвердити нормативно-правовий акт про систему керування якістю послуг, що врахує керівні документи ЄС та низку законодавчих актів про стандарти, правила та норми системи забезпечення якості медичної допомоги та доступності лікарських засобів.

3. Запровадити законодавче регулювання обов'язкового медичного страхування з інтегрованою системою; закріпити критерії для осіб, які матимуть право на отримання медичної допомоги і медичних послуг у порядку, відмінному від загального.

4. Розробити підходи до правового регулювання різних систем охорони здоров'я (державної, муніципальної, приватної) засновані на єдиних критеріях щодо фінансування, системи контролю та якості, умов і строків надання різних видів медичної допомоги.

5. Унормувати стандарти медичних послуг, які гарантовано надаються за рахунок коштів, акумульованих державою з метою фінансування системи охорони здоров'я в усіх закладах охорони здоров'я.

Список використаних джерел:

1. D. Raphael Tackling health inequalities, lessons from international experiences. Toronto: Canadian Scholars' Press, Inc., 2012. pp. 229-245.

2. Чеховська І.В. Зарубіжний досвід правового забезпечення реалізації проектів єдиного медичного простору. Ірпінський юридичний часопис. 2020. Вип. 2 (4). С. 31-41

3. Чеховська І. В. Медичне право України: навч. посіб. Ірпінь: Університет ДФС України, 2020. 480 с. (Серія «На допомогу студенту УДФСУ», Т. 63).

4. Universal health coverage and health financing. Available from: https://www.who.int/health_financing/universal_coverage_definition/en/.

5. Єдиний медичний простір України: правовий вимір: монографія/за заг. ред С.Г. Стеценка. Харків: Право, 2022. – 672 с.

6. Приватно-правові засади захисту прав людини у соціальній державі: монографія /за заг. ред І.В. Чеховської. Ірпінь: Державний податковий університет. 2023. 568 с.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПРИНЦИПУ ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ ТА ЯКОСТІ ЗАКОНОДАВСТВА

Забезпечення якості законодавства є одним з найбільш актуальних питань для вітчизняної науки і практики. Маючи визначальний вплив на ефективність правового регулювання, прогнозованість і стабільність правозастосовної діяльності, категорія якості законодавства передусім відіграє провідну роль у забезпеченні юридичної визначеності правових норм, ясності і точності їх змісту. Своєю чергою це зумовлює забезпечення реалізації принципу правової визначеності, що є невід'ємною складовою принципу верховенства права. Принцип правової визначеності не має нормативного закріплення, хоча згадки про нього можна знайти у практиці Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), Європейського суду справедливості, рішеннях судів багатьох держав світу.

ЄСПЛ неодноразово звертав увагу на проблематику якості законодавства, визначаючи, зокрема, що якісний закон є передбачуваним. Передбачуваність закону тлумачиться як достатня чіткість формулювань, які надають заінтересованій особі можливість регулювати свою поведінку у вигляді здатності передбачити наслідки, до яких може призвести певна дія [1, para 52]; закон повинен бути чітко сформульованим і передбачуваним у застосуванні, щоб виключити будь-який ризик свавілля [2, para 56]. Потреба звернутися до фахівця за консультацією для оцінки ймовірних наслідків, які може спричинити певна дія, не перешкоджає тому, щоб закон продовжував розглядатися як передбачуваний [3, para 35]. Отже, підсумовуючи ці тези, передбачуваний закон утворює чітке уявлення меж дозволеної і допустимої поведінки, дозволяє прогнозувати її наслідки та коригувати її з тим, щоб уникнути ризику вчинення правопорушення.

У практиці Європейського суду справедливості принцип правової визначеності розглядається безпосередньо як один з загальних принципів європейського права. При цьому у різних справах можна простежити відмінності у підходах до формування судової аргументації, що пов'язано з обставинами конкретної справи. Так, Судом зазначено, зокрема, що принцип правової визначеності:

- спрямований на забезпечення того, щоб ситуації та правовідносини, які регулюються правом ЄС, залишалися передбачуваними; інституції не можуть змінювати прийняті ними заходи, які впливають на правове та фактичне становище осіб, інституції можуть вносити зміни до таких актів лише відповідно до правил компетенції та процедури; дотримання принципу правової визначеності також вимагає, щоб інституції принципово уникали колізій, які можуть виникнути при застосуванні різних положень законодавства ЄС [4, para 59];

- вимагає, щоб норми права були ясними, точними і передбачуваними у своїй дії, щоб заінтересовані особи могли встановити своє положення у ситуаціях і відносинах, які регулюються законом [5, para 68];

- вимагає, з однієї сторони, щоб норми права були чіткими і точними, а з іншої сторони, їх застосування повинно бути передбачуваним для тих, на кого вони поширюються. Зокрема, законодавство повинно дозволяти заінтересованим особам

точно знати обсяг покладених на них обов'язків, щоб ці особи могли однозначно встановити свої права та обов'язки і вжити відповідні заходи [6, para 173].

Кожне з наведених висловлювань хоч і робить акцент на різних аспектах принципу правової визначеності, проте виражає його основну суть: правова норма повинна містити чітке формулювання правила поведінки, зміст якого є однозначним, що дозволяє прогнозувати цілком конкретні наслідки її застосування. Схожим чином принцип правової визначеності тлумачиться і у доктрині: «правова визначеність вимагає, щоб закон заздалегідь чітко вказував, які правові наслідки тягнуть за собою певні дії або бездіяльність» [7, с. 53].

Слід зазначити, що правова визначеність охоплює не лише вимогу ясності і чіткості змісту законодавчих положень, а стосується також стабільності законодавства, завдяки чому суб'єкти відповідних відносин можуть планувати свою діяльність, виходячи з законодавчо встановлених прав, обов'язків, обмежень і винятків, можуть бути «впевненими у незмінності свого офіційно визнаного статусу, набутих прав і обов'язків» [8, с. 62]. Правову визначеність формує також загальне правило про відсутність зворотної дії закону у часі, що сприяє стабільності відносин і прогнозованості їх розвитку. Можна навести й інші елементи досліджуваного принципу, однак я зупинюся детальніше на тому, як впливають на цей принцип чіткість і ясність законодавства як характерні риси його якості.

Юридично визначена норма забезпечує можливість її однозначного розуміння і передбачуваність у її застосуванні. Норма з невизначеним змістом є непрогнозованою у практичній площині, що відповідно робить невизначеним і непрогнозованим правове регулювання певної сфери і правозастосування у ній. Варто погодитися з думкою Г. Огнев'юк, що негативний ефект від наявності закону з невизначеним змістом може бути більшим, ніж негативний ефект від його відсутності: «за відсутності нормативного регулювання в дію вступають інші суспільні регулятори – норми моралі, принципи справедливості і добросовісності, звичаї ділового обороту тощо. Маючи невизначений закон, учасники суспільних відносин прагнуть віднайти в ньому прихований зміст, вдаються до самовільного тлумачення і, як наслідок, виникає суперечлива правозастосовна практика» [9, с. 187]. На розвиток цієї тези можна додати, що норми з невизначеним змістом допускають можливість їх довільного тлумачення, породжують різні практичні підходи в однотипних відносинах і ситуаціях, а у разі вчинення порушення – утруднюють захист прав та інтересів заінтересованої особи. Як наслідок правова невизначеність створює загрозу загальній правовій безпеці у державі, тому якість закону, яка передусім виявляється в його чіткості і ясності, повинна стати пріоритетом при розробці нових норм та удосконаленні існуючих. З цією метою на законодавчому рівні повинні бути закріплені вимоги, яким має відповідати проект законодавчого акту і дотримання яких сприятиме змістовному удосконаленню законотворчих процесів і підвищенню якості законодавства загалом.

Список використаних джерел:

1. Vyerentsov v. Ukraine (Application no. 20372/11). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22itemid%22:\[%22001-118393%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22itemid%22:[%22001-118393%22]}) (дата звернення: 26.09.2023).
2. Jecius v. Lithuania (Application no. 34578/97). URL: https://www.stradalex.com/fr/sl_src_publ_jur_int/document/echr_34578-97_001-46209 (дата звернення: 26.09.2023).

3. *Cantoni v. France* (Application no. 17862/91). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22fulltext%22:\[%22cantoni%20france%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-58068%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22fulltext%22:[%22cantoni%20france%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-58068%22]}) (дата звернення: 26.09.2023).

4. Judgment of the General Court (First Chamber, Extended Composition) of 22 April 2016. *Ireland and Aughinish Alumina Ltd v European Commission*. Joined Cases T-50/06 RENV II and T-69/06 RENV II. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62006TJ0050%2802%29&qid=1690883696795> (дата звернення: 26.09.2023).

5. Judgment of the General Court (Fourth Chamber) of 22 May 2019. *European Road Transport Telematics Implementation Coordination Organisation - Intelligent Transport Systems & Services Europe (Ertico - ITS Europe) v European Commission*. Case T-604/15. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62015TJ0604&qid=1690883696795> (дата звернення: 26.09.2023).

6. Judgment of the General Court (Third Chamber, Extended Composition) of 13 July 2022. *Illumina, Inc. v European Commission*. Case T-227/21. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62021TJ0227&qid=1690883696795> (дата звернення: 26.09.2023).

7. Popelier P. Five paradoxes on legal certainty and the lawmaker. *Legisprudence*. 2008. Vol II, No 1. P. 47-66.

8. Дахова І. І., Чуб О. О. Багатоаспектність принципу правової визначеності щодо сучасних конституційно-правових відносин. *Форум права*. 2017. № 4. С. 59-68.

9. Огнев'юк Г. З. Ясність та чіткість законодавчих положень як вимога правової визначеності. *Альманах права*. 2020. Вип. 11. С. 185-189.

Анохіна Яна Віталіївна,
студентка групи ПБ-21-7

ННІ права Державного
податкового університету

Гаврилюк Вікторія Сергіївна,
студентка групи ПБ-21-7

ННІ права Державного
податкового університету

Науковий керівник:

Самілик Л. О., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри приватного права

ПРАВОСУДДЯ ЯК ОСНОВНА ФУНКЦІЯ СУДІВ

Судова влада є необхідним елементом забезпечення свобод і законних інтересів громадян, юридичних осіб, нормальної діяльності держави та всього громадянського суспільства. Незважаючи на те, що історія теоретичного і практичного становлення української судової системи розпочалася з Київської Русі та Запорізької Січі, вона продовжує розвиватися й досі.

Сьогодні правосуддя визнається одним із видів діяльності держави. Враховуючи ці обставини, вчені почали порівнювати функції судової влади з функціями держави, оскільки правосуддя, як і будь-який інший вид державної діяльності, є здійсненням її функцій. Хоча суд є незалежним навіть від держави, він залишається структурним елементом потужної інституції. Разом із тим функції судової влади не пов'язуються лише з одним поняттям правосуддя як засобом реалізації судової влади, оскільки в межах правосуддя суд має велику кількість процесуальних функцій, яким передують організаційно-правова його функція.

Вчені досліджують аспекти правосуддя, включаючи його інституційну організацію, процеси ухвалення рішень, вплив правосуддя на громадян, а також реформи судової системи. В.Є. Скомороха, наприклад, вважає, що правосуддя – це діяльність органів судової влади з вирішення цивільних, господарських, адміністративних і кримінальних конфліктів [1, с. 115].

Правосуддя - це система та процес здійснення справедливості та вирішення правових справ у суспільстві. Воно забезпечує захист прав та свобод громадян, вирішує конфлікти та встановлює відповідальність за порушення закону. Включає в себе ряд установ, таких як суди, прокуратура, правоохоронні органи, а також правові норми і процедури для вирішення спорів і покарання правопорушень.

Центральними принципами правосуддя є незалежність судів, рівність перед законом, право на справедливий судовий процес, презумпція невинуватості (тобто, кожна особа є невинуватою, поки не доведено її вини), та відкритість судових процедур. Важливою складовою правосуддя є ідея, що вирішення справи має бути об'єктивним і справедливим, а судді повинні діяти на підставі закону та віддавати справедливі рішення.

Згідно зі ст. 55 Конституції України кожному громадянину гарантується право на захист у суді його порушених прав і свобод. Правосуддя в Україні регулюється ст. 124-131 Конституції України, Законом України «Про судоустрій України», а також законами України про конституційне, цивільне, кримінальне і господарське судочинство [2].

Характерні ж риси правосуддя, що відрізняють його від інших видів державної діяльності, полягають у наступному:

- 1) правосуддя – основна і єдина діяльність органів судової влади з властивими їй функціями;
- 2) здійснюється виключно органами судової влади;
- 3) регламентоване процесуальним законодавством (наявність процесуальної форми);
- 4) виражається в розгляді й вирішенні судами юридичних справ;
- 5) пов'язане не лише з розглядом і вирішенням справи в суді першої інстанції, а й проявляється у формах апеляційного і касаційного провадження;
- 6) рішення чи ухвала, що набрали законної сили, є обов'язковими для всіх органів, підприємств, установ, посадових осіб, громадян і держави, та підлягають виконанню на території України і за її межами у визначених законодавством випадках.

Функція правосуддя в цивільному процесі — це сфера правосуддя, зазначена в законі для вирішення судовими органами відповідно до форми цивільного

судочинства цивільно-правових спорів (у широкому розумінні). Реалізація правосуддя спрямована на затвердження верховенства права та закону, а також на вирішення завдань правосуддя, які визначають його соціальне призначення. Функції правосуддя у цивільному процесі здійснюються судами цивільних юрисдикцій з використанням наданих судам державою повноважень, форм та заходів їх реалізації.

Основні принципи правосуддя в цивільному процесі в Україні включають в себе принципи справедливості, рівності сторін, публічності судового процесу, права на справедливий судовий процес та інші.

Важливими аспектами правосуддя є:

1)справедливість і незалежність судів: судді необхідно розглядати справи об'єктивно і незалежно, без впливу ззовні. Справедливість означає розгляд справи з урахуванням усіх факторів і відповідно до закону;

2)право на справедливий процес: всі сторони мають право на справедливий судовий процес. Це включає право на інформацію, право на адвоката та право на можливість представляти свої інтереси в суді;

3)публічність судового процесу: загальні суди розглядають справи відкрито і публічно, забезпечуючи прозорість і можливість громадського контролю;

4)принцип рівності сторін: всі сторони цивільного процесу повинні мати рівні права і можливості захистити свої інтереси перед судом;

5)докази і обґрунтування рішення: суд повинен прийняти рішення на підставі об'єктивних доказів та обґрунтувань відповідно до закону;

6)право на апеляцію і касацію: сторони мають право подати апеляційну або касаційну скаргу, якщо вони не задоволені рішенням суду першої інстанції.

Отже, функція правосуддя є стрижнем судової системи України, яка здійснюється виключно у судових засіданнях судьями шляхом розгляду усіх категорій юридичних справ в судах першої, апеляційної та касаційної інстанції через здійснення правозастосовчої, нормотворчої, правозахисної та представницької діяльності. Таким чином, серед всіх гілок державної влади, судова влада реалізує свою основну функцію – правосуддя по-перше, виконує роль арбітра у взаєминах між державою та громадянським суспільством, а по-друге, – врегульовує суперечки, які виникають у самому громадянському суспільстві щодо будь-яких порушень прав та свобод людини і громадянина.

Список використаних джерел:

1. Скомороха, В. Конституційний контроль в Україні та рівень демократії, свободи слова, стан дотримання прав і свобод громадян. Права людини і національна безпека: роль органу конституційної юрисдикції: матеріали міжнар. наук.-прак. конф. (Київ, 27 черв. 2019 р.). Київ: ВАІТЕ, 2019. С. 280- 298.

2. Конституція України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

3. Правосуддя в Україні: поняття, завдання, ознаки та принципи здійснення – URL: <https://buklib.net/books/29293/>

Батюк Лілія Володимирівна,
студентка групи ПБ-22-4
ННІ права Державного податкового університету
Науковий керівник:
Лаговська Н.В.,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри приватного права

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Насамперед, інтелектуальна власність є однією із сфер, які позитивно впливають на розвиток держави. Але, на жаль, з початком військової агресії РФ, кількість порушень прав інтелектуальної власності стрімко зростає. Незважаючи на вкрай складні умови в різних сферах суспільного життя в умовах воєнного стану, триває кропітка законодавча діяльність в сфері захисту прав інтелектуальної власності. Розвинутий ринок інтелектуальної власності має велике значення для розвитку країни в цілому. Саме цей ринок дасть можливість наблизити Україну до світової економіки, міжнародної торгівлі та впливу на міжнародній арені. Інтелектуальна власність є визначальним інститутом у розвитку національної економіки країни та мотивацією вдосконалення її суб'єктів.

Проблемні питання щодо охорони права інтелектуальної власності в Україні досліджували такі вчені, як Г. А. Андрощук, О. В. Кохановська, Н. В. Лаговська, Н. М. Мироненко, О. П. Орлюк, О. І. Харитонова, Р. Б. Шишка та інших. Однак запровадження в Україні воєнного стану вимагає подальшого оновлення загальних напрацювань щодо захисту прав інтелектуальної власності.

Інтелектуальна власність – це право власності на інтелектуальний продукт. У свою чергу, право власності – це один із основних інститутів будь-якої правової системи, який являє собою сукупність правових норм, які встановлюють і захищають право власності на майно певних осіб, груп і, виходячи з цього, повноваження власника на володіти, користуватися та розпоряджатися цим майном. Інтелектуальні продукти, як результат інтелектуальної діяльності, відрізняються від речей, як об'єктів права власності [1, с.45].

За існуючою традицією інтелектуальну власність поділяють на «авторське право та суміжні права» та «патентне право» (права промислової власності), спільною сутнісною ознакою яких є те, що об'єктами авторського права та права промислової власності є результати творчої діяльності [2, с. 104].

Законодавство України, що унормовує захист прав інтелектуальної власності забезпечує захист у трьох загальних сферах: товарні знаки, патенти та авторські права. Патентне право включає охорону винаходу за допомогою патенту, захист певних комерційних інтересів за допомогою закону про товарні знаки та фірмові найменування, а також право на охорону промислових зразків. Захист товарних знаків сприяє надійності ідентифікації споживчих товарів, передбачаючи покарання за порушення зареєстрованих знаків. Патентний захист сприяє новим відкриттям,

щоб допомогти громадськості шляхом надання монополії на винаходи, обмеженої строком років, після чого захищений винахід стає суспільним надбанням. Загалом патентне законодавство виконує дві функції:

1) стимулює дослідження шляхом надання дослідникам сімнадцятирічної монополії на їхні інновації;

2) для сприяння економічним вигодам для суспільства [2, с. 102].

Подібним чином Закон України «Про авторське право та суміжні права» заохочує художню та літературну творчість на користь широкої громадськості шляхом захисту прав творця на оригінальна робота протягом обмеженого періоду часу [6].

Україна є членом Всесвітньої організації інтелектуальної власності, а тому виконує свої зобов'язання майже за всіма існуючими міжнародними документами у сфері інтелектуальної власності. Розвиток України до демократичної правової держави у XXI столітті призвів до реалізації низки процесів удосконалення законодавства. Не стала винятком і сфера інтелектуальної власності, де основну роль у її регулюванні відіграють міжнародно-правові акти [3].

Національне законодавство про захист прав інтелектуальної власності діє лише в межах державних кордонів. А винаходи чи твори, захищені авторським правом, можуть бути легко вивезені з країни походження, позбавляючи винахідників права на компенсацію за їх використання. Необхідність вивчення міжнародних норм у сфері інтелектуальної власності зумовлена зобов'язаннями України за міжнародними та міжурядовими угодами, зокрема, в рамках членства України у СОТ, ВОІВ тощо [7].

В даний час внутрішній захист інтелектуальної власності забезпечується в основному внутрішнім законодавством. Наприклад, законодавчі повноваження оформляти патенти передбачені в Конституції України, яка дозволяє Верховній раді сприяти прогресу науки та корисних мистецтв, забезпечуючи на обмежений час авторам і винахідникам виключне право на їхні відповідні твори та відкриття [2].

1 квітня 2022 року був прийнятий Закон України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України» N 2174-IX [5]. Відповідно до п. 1 ч. 1 даного Закону з дня введення в Україні воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією РФ проти України, зупиняється перебіг строків для вчинення дій, пов'язаних з охороною прав інтелектуальної власності, а також строків щодо процедур набуття цих прав. З дня, наступного за днем припинення чи скасування воєнного стану, перебіг цих строків продовжується з урахуванням часу, що минув до їх зупинення. Крім цього, законом визначено, що правила зупинення перебігу строків не тягнуть за собою зупинення дії свідоцтв, патентів, якими засвідчується виникнення прав інтелектуальної власності, а також відповідних прав інтелектуальної власності. Слід зазначити, що під час дії воєнного стану встановлені законодавством права інтелектуальної власності продовжують діяти і реалізуються суб'єктами права інтелектуальної власності у повному обсязі.

В Україні у 2022 році відмічено прогрес, щодо вдосконалення системи правової охорони прав інтелектуальної власності та дотриманням її міжнародних зобов'язань. Прийнято в новій редакції Закон України «Про авторське право та

суміжні права» від 1 грудня 2022 року № 2811-IX [6]. Даний закон спрямований на гармонізацію українського законодавства у галузі авторського права з правом Європейського Союзу. Захист ринку інтелектуальної власності є надзвичайно важливим, як і міжнародні зобов'язання України щодо вступу до ЄС та життєва необхідність захисту економічних інтересів України. У 2022 році показники діяльності Національного органу інтелектуальної власності свідчать про значне скорочення кількості заявок на винаходи, спричинене, насамперед, військовими діями в країні [1, с. 48].

Таким чином, позитивно оцінюючи нові положення Закону України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України» підкреслимо, що підстави зупинення строків поширюються передусім на фізичних та юридичних осіб заявників та володільців охоронних документів, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності (Національний орган інтелектуальної власності) зобов'язаний як і раніше, так і надалі забезпечувати виконання своїх функцій у повному обсязі (тобто, приймати заявки, клопотання, рішення за наслідками їх розгляду тощо).

Незважаючи на складні умови в різних сферах суспільного життя в умовах воєнного стану, триває законодавча діяльність, зокрема і в сфері інтелектуальної власності. Забезпечення ефективного функціонування механізмів захисту прав інтелектуальної власності та їх подальше вдосконалення в умовах воєнного стану за підтримки європейських країн та міжнародного співтовариства направлено на посилення та реалізацію євроінтеграційних механізмів в Україні.

Список використаних джерел:

1. Башинська І. О. Інтелектуальна власність: статистичний аналіз, прогноз та перспективи розвитку в Україні / І. О. Башинська, Г. А. Смоквіна // Причорномор. екон. студії. 2022. 73. С. 44-50. (дата звернення: 12.10.2023р.)
2. Патлашинська І.В. До питання практичної реалізації стратегії інтелектуальної власності на національному рівні. Право і суспільство. 2022. (дата звернення: 12.10.2023 р.)
3. Міжнародно-правова охорона інтелектуальної власності в сучасний період (дата звернення: 12.10.2023 р.) URL: <http://www.spilnota.net.ua/ru/article/id-3764/>
4. Дахно І.І. Право інтелектуальної власності. Навчальний посібник: Вид. 2-е, перероб. і доп. К.: Центр навчальної літератури, 2008. С. 278. (дата звернення: 12.10.2023 р.)
5. Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України: Закон України від 1 квітня 2022 року № 2174-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2174-20#Text>
6. Про авторське право та суміжні права: Закон України від 1 грудня 2022 року № 2811-IX . URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#n855>

7. А. С. Амеліна, Н. В. Лаговська, Л. Д. Менів, О. М. Обривкіна, І. В. Чеховська [Цивільне право України \(особлива частина\): практикум](#): Серія на допомогу студентам, Ірпінь, 2020. С. 378.

**Білецька Діана Сергіївна,
Василенко Дмитро Олегович,**
студенти групи ПБ-21-4
ННІ права

**Науковий керівник:
Котович Ігор Олександрович**
к. ю. н., доцент, доцент кафедри приватного права
Державного податкового університету

ПРАВОВИЙ СТАТУС ПРИСЯЖНИХ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Участь народу під час здійснення правосуддя впроваджується в багатьох судових системах світу, Україна не є винятком. Питання, пов'язане із залученням представників громадськості до розгляду справ та проявом принципу публічності судової влади, закріплене як на національному, так і на міжнародному рівні. Відповідно до ст. 127 Конституції України правосуддя здійснюють судді. У визначених законом випадках правосуддя здійснюється за участю присяжних [1, с.141].

На сьогодні питання участі народу під час здійснення цивільного судочинства є дуже актуальним, оскільки сприяє повному, всебічному та об'єктивному дослідженню обставин справи, ухваленню законних та обґрунтованих рішень, реалізації принципів цивільного процесуального права, дотриманню учасниками справи процесуальних прав та обов'язків у судовому процесі, дотриманню завдань цивільного судочинства, забезпеченню повноти виконання завдань, які стоять перед судовою владою. На жаль, сьогодні спостерігається тенденція недовіри населення до судової системи України. Причинами цього є такі фактори: рівень корупції в судах; втручання органів державної влади та тиск на суддівський корпус; недостатній рівень інформування суспільства про діяльність судових органів; порушення строків розгляду судами справ; неналежне та несвоєчасне виконання судових рішень; проблема єдності судової практики; невідповідність судової діяльності європейським та міжнародним стандартам; проблема реалізації права громадян на оскарження судових рішень тощо.

Інститут присяжних тривалий час був об'єктом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних вчених-процесуалістів та науковців, до яких можна віднести С.Я. Фурсу, В.В. Комарова, М.М. Ясинка, О.В. Колісник, О.О. Сидорчук, Л.А. Кондратьєву, І.Є. Марочкіна, Л.М. Москвич, В.П. Тихого, І.О. Русанову, Л.В. Сапейко, В.В. Городовенка, В.М. Коваль, С.О. Іваницького, С. Шевчука та ін. Вказані автори у своїх працях досліджували інститут присяжних у різних видах судочинства, вивчали особливості розгляду справ окремого провадження за участі присяжних, аналізували даних суб'єктів як одну із форм безпосередньої участі громадян під час здійснення правосуддя. Незважаючи на достатню кількість праць,

можна стверджувати, що багато питань, пов'язаних із залученням присяжних у цивільне судочинство для розгляду та вирішення справ окремого провадження, потребують вивчення та аналізу, оскільки деякі з них так і залишилися відкритими та недостатньо проаналізованими у науці та практиці.

Інститут присяжних у цивільному судочинстві не є новим, адже народні засідателі активно залучалися до участі в процесі в минулому столітті, але їх роль при відправленні правосуддя в різні часи на державному рівні сприймалася по-різному. Вперше присяжних (народних засідателів) почали залучати для розгляду справ позовного провадження у 1922 році, коли на території України були організовані народні суди. Тоді цивільні справи позовного провадження розглядалися у складі народного судді і двох народних засідателів, а справи окремого провадження суд розглядав одноособово.

У світовій юридичній практиці існують дві моделі суду присяжних – європейська (континентальна) і англо-американська (класична). При континентальній моделі (Франція, Німеччина, Італія, Греція, Австрія, Данія, Україна та ін.) колегія із числа професійних суддів та представників народу всі питання, які пов'язані з розглядом справи та постановленням вироку, вирішує спільно. Непрофесійних суддів називають «шефени» (що з німецької перекладається як «засідателі»), які беруть участь у всіх стадіях процесу. При цьому на відміну від кандидатів у присяжні, які обираються одноразово (англо-американська модель суду присяжних), шефени виконують свої повноваження протягом певного періоду часу [2, с. 109]. Практиці вітчизняних судів притаманна європейська модель суду, за якої присяжні разом із суддею беруть участь під час розгляду та вирішення справ окремого провадження, при здійсненні правосуддя користуються всіма процесуальними правами професійних суддів, висловлюють свою позицію щодо вирішення справи по суті, мають право на окрему думку. Як і судді, вони є незалежними і підкоряються тільки Конституції України і закону. У Німеччині, наприклад, європейська модель суду присяжних передбачає існування шефенів та народних засідателів, які спільно із судом вирішують питання права і факту. Для англо-американської моделі суду присяжних (Велика Британія, Канада, Бельгія, Швейцарія, Мальта, США тощо) характерним є те, що колегія присяжних виносить вердикт про винуватість (невинуватість) особи у вчиненні злочину без участі професійних суддів. Якщо присяжні виражають згоду з обвинувальним актом, професійний суддя призначає підсудному конкретний вид та розмір покарання. За таких умов, очевидно, компетенція присяжних і професійних суддів є різною, оскільки перших прийнято відносити до суддів факту, натомість других – до суддів права [3, с. 134]. Тобто англо-американська модель передбачає, що колегія присяжних самостійно і без участі судді виносить вердикт про винність або невинність підсудного. Даний документ після його оголошення отримує законну силу і є обов'язковим для судді. У цій моделі правосуддя присяжні вирішують тільки питання винності підсудного. Як бачимо, кожна із моделей передбачає свій інститут присяжних з певними особливостями участі та покладає різні повноваження на представників народу у суді. Варто також зазначити, що інститут присяжних покликаний забезпечувати реалізацію принципів цивільного процесу. Так, він безпосередньо пов'язаний із поняттям складу суду. Відповідно до ч. 2 ст. 34

ЦПК України цивільні справи у судах першої інстанції розглядаються колегією у складі одного судді і двох присяжних, які при здійсненні правосуддя користуються всіма правами судді [4, с. 288]. Участь присяжних у здійсненні правосуддя співвідноситься також з таким важливим принципом, як рівність сторін перед законом і судом. Суд присяжних є яскраво вираженим показником принципу демократії, при якій права і свободи людини є найвищою цінністю держави. Суд присяжних допомагає реалізувати і змагальну форму судочинства, на засадах якої здійснюється цивільне судочинство. Підтвердженням цього є позиція В.М. Тертишника, який каже, що із створенням та належним функціонуванням суду присяжних змагальність сторін буде не просто формою судового процесу, а стане необхідною практичною реальністю, суттєвим каталізатором пошуку істини [5, с. 279]. Окрім цього, їх участь у процесі забезпечить дотримання загальноправових принципів, таких як законність, гуманізм, справедливість.

Про важливість даного інституту для судочинства свідчить і те, що в науці цивільного процесуального права вчені не тільки досліджують питання участі присяжних у справах окремого провадження, але і пропонують їх безпосередню участь у деяких справах позовного провадження.

Отже, інститут присяжних в цивільному судочинстві потребує вдосконалення та більшої уваги з боку громадськості шляхом розширення його повноважень та гарантій їх реалізації з метою забезпечення безпосередньої участі народу у здійсненні правосуддя. Даний інститут є реалізацією конституційних засад правосуддя (незалежності суддів, змагальності, гласності судового процесу тощо). Він займає важливе місце у цивільному судочинстві, гарантує особі дотримання її прав, свобод та інтересів, є сміливим кроком на шляху до становлення правової та демократичної держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Яценко Н.Г. Народні засідателі та суд присяжних у цивільному процесі: історія і сучасність. Вісник Вищої ради юстиції. 2011. № 1 (5). С. 109–118.
3. Солодков А.А. Сучасні світові моделі суду присяжних. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». 2014 р. № 10-2. Том 2. С. 133–135.
4. Цивільний процесуальний кодекс України : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 лют. 2019 р. Київ : Паливода А.В., 2019. 288 с.
5. Тертишник В.М. Суд присяжних: ростки і суть ідеї та її мімікрія при реформуванні кримінального судочинства України. Право України. 2012. № 7. С. 274–279.

Бобчук Єлизавета Віталіївна
здобувачка першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти групи ПБ-22-5
ННІ права Державного
податкового університету
Науковий керівник:
Обривкіна Оксана Миколаївна
к.пед.н., доцент кафедри приватного права

ОСОБЛИВОСТІ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ ЯК УЧАСНИКА ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Одним із найважливіших учасників цивільних правовідносин є юридична особа. Згідно з ч.1 ст.80 ЦК України, юридичною особою є «організація, створена і зареєстрована в установленому законом порядку» [1]. Кожній юридичній особі притаманна індивідуалізація, певним чином, це порядок надання їй певних специфічних ознак, що відокремлюють одну особу у цивільних правовідносинах від інших юридичних осіб. Тож розглянемо конкретно ці ознаки:

1. Найменування юридичної особи. Відповідно до ст. 90 ЦК України, юридична особа повинна мати своє найменування, яке містить інформацію про її організаційно-правову форму та назву. Такий підхід «передбачає обов'язковість включення організаційно-правової форми та назви до найменування юридичної особи, але не виключає можливість закріплення й іншої інформації (до прикладу, вид або сферу діяльності). Найменування юридичної особи вказується в її установчих документах і вноситься до Єдиного державного реєстру. Слід зазначити, що юридична особа не має права використовувати найменування іншої юридичної особи (крім органів місцевого самоврядування)» [2, с.93].

2. Місцезнаходження юридичної особи. Відповідно до ст. 93 ЦК України, місцезнаходженням юридичної особи є «фактичне місце ведення діяльності чи розташування офісу, з якого проводиться щоденне керування діяльністю юридичної особи (переважно знаходиться керівництво) та здійснення управління та обліку» [1].

3. Комунікаційні ознаки (адреса, електронна адреса, електронний підпис керівника, доменне ім'я). У глобальній мережі «Інтернет» юридична особа може мати власний сайт, електронну поштову скриньку з власним найменуванням, доменне ім'я, що здатне вказати на цю особу. Згідно ст. 1 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів та послуг», «доменне ім'я – ім'я, що використовується для адресації комп'ютерів і ресурсів в інтернеті» [3].

4. Публічні ознаки. При проведенні реєстраційних процедур юридичної особи держаними органами, вона отримує низку (цифрових) індивідуальних ознак, що дозволяють відокремити її від інших подібних.

5. Знаки для товарів і послуг. Являють собою позначення, за якими товари та послуги певних осіб відрізняються від однорідних товарів і послуг інших юридичних осіб.

6. Печатка юридичної особи. «Печатка юридичної особи є одним із засобів індивідуалізації та служить належному документообігу, оскільки її існування на документі підтверджує, що він був емітований цією організацією» [2, с.94].

Також до всього переліченого раніше слід додати, що юридична особа має цивільну правоздатність і дієздатність. Відповідно до ч. 4 ст. 91 ЦК України, «цивільна правоздатність юридичної особи виникає з моменту її створення і припиняється з дня внесення до єдиного державного реєстру запису про її припинення» [1]. Юридична особа може мати такі ж цивільні права та обов'язки, як і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині. «Цивільна дієздатність юридичної особи полягає у набутті цивільних прав і обов'язків і здійснення їх через свої органи, які діють відповідно до установчих документів та закону» [4, с.40].

Підводячи підсумки, можна сказати, що засоби індивідуалізації юридичної особи є надзвичайно важливим для ідентифікації певної особи, адже це дає можливість відрізнити її з-поміж інших юридичних осіб. До таких персоніфікованих ознак належать: найменування юридичних осіб, її місцезнаходження, комунікаційні та публічні ознаки, знаки товарів та послуг та печатка юридичної особи.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України (Верховна рада України) – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 14.10.2023)
2. Цивільне право загальна частина навчальний посібник С.О. Сліпченка, О. Л. Зайцева 2022 – URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/662f44cb-425d-4830-8697-364752bad5a0/content> (дата звернення 14.10.2023)
3. Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» (Верховна рада України) – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#Text> (дата звернення 14.10.2023)
4. О.В. Кіріяк, Ю.П. Пацурківський, М.М. Гудима-Підвербецька, Цивільне право (загальна частина) навчальний посібник 2021 – URL: [https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/1101/Civil%27ne Pravo.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/1101/Civil%27ne%20Pravo.pdf?sequence=1&isAllowed=y) (дата звернення 14.10.2023)

Бреславець Володимир Володимирович,
студент групи ПМПФ-21-1
ННІ економічної безпеки та митної справи
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Самілик Л.О., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри приватного права

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Інтелектуальна власність — комплекс прав на результати розумової діяльності людини в науковій, художній, виробничий та інших сферах, які є об'єктом цивільно-

правових відносин у частині права кожного володіти, користуватися й розпоряджатися результатами власної інтелектуальної, творчої діяльності [1]. Відповідно до статті 418 Цивільного кодексу України право інтелектуальної власності - це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений Цивільним кодексом України та іншими законами [2, ст. 418].

Основною проблемою захисту прав інтелектуальної власності в Україні є тривалість та складність судових процесів, які пов'язані з інтелектуальною власністю. Україна стикається з проблемою обмеженої кількості експертів та суддів, які мають достатні знання і досвід в галузі інтелектуальної власності, що призводить до затримок у розгляді справ та незадоволення сторін. Можливим рішенням могло би бути підвищення кваліфікації судових експертів та суддів у сфері інтелектуальної власності. Також окремою проблемою є виконання судових рішень у сфері захисту прав інтелектуальної власності, для цього потрібно підвищити ефективність нагляду правоохоронних органів та механізмів виконання судових рішень [3, ст. 445].

Окремою проблемою є створення в Україні сучасної цифрової інфраструктури, тому що інтелектуальна власність все більше пов'язана з цифровими технологіями, але в нашій державі немає відповідної можливості для виявлення та доказу правопорушень. Рішенням є розвиток цифрових платформ для реєстрації та моніторингу діяльності пов'язаної з інтелектуальною власністю [4, ст. 38].

Також варто покращити міжнародне співробітництво у сфері інтелектуальної власності, що є ключовим для боротьби з транскордонними порушеннями. Україна має активніше співпрацювати з міжнародними організаціями та іншими країнами, що може допомогти в розслідуванні правопорушень [5, ст. 97-103].

Варто звернути увагу на підвищення свідомості громадськості щодо важливості захисту інтелектуальної власності та використання ліцензованої продукції, що може сприяти підтримці правової системи. Недотримання законодавства завдає значних збитків правовласникам та обмежує стимули для творчості та інновацій [6, ст. 189].

Варто провести модернізацію законодавства України у сфері інтелектуальної власності, щоб враховувати нові виклики, пов'язані з цифровим середовищем, інноваціями та глобалізацією.

Отже, важливість покращення захисту інтелектуальної власності в Україні створює комфортну інноваційну екосистему, яка включає законодавчі ініціативи щодо патентування та захисту інтелектуальної власності, підтримку стартапів, досліджень та розвиток нових інтелектуальних продуктів, та заохочення іноземних інвесторів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вахонєва Т. М. Інтелектуальна власність // Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/> .
2. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 5 жовт. 2023 р. Ст. 418 URL: [https:// zakon. rada.gov.ua/laws/show/435-15#Tet](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Tet).

3. Ульянова Г. О. Методологічні проблеми цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності від плагіату. Одеса : 2015. Ст. 445 URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/2749> .

4. Стрижак І. В. Проблеми сприяння захисту прав інтелектуальної власності митними органами України. 2017. Ст. 38 URL: <http://biblio. u m sf.dp.ua /jspui/handle/123456789/2652> .

5. Татарникова К. Г. Проблеми реалізації права інтелектуальної власності на інформаційні ресурси в Україні. Юридичний вісник. Повітряне і космічне право 2015 : ст. 97-103. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Npnau_2015_1_20 .

6. Бутченко Т. Право інтелектуальної власності: проблема реалізації в епоху цифровізації. Секція 1 історія еволюції менеджменту від класичного до цифрового : ст. 189. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/bitstream/12345/5277/1/Voronkova2021.pdf#page=189>.

Волошина Олександра Андріївна,
студентка групи ПБ-21-2

ННІ права Державного податкового університету

Науковий керівник:

Самілик Л. О.

к.ю.н., доцент, доцент кафедри приватного права

ВИЗНАЧЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПОРЯДОКУ ПЕРЕДАЧІ СПРАВИ З ОДНОГО СУДУ ДО ІНШОГО. ПОРЯДОК ПЕРЕДАЧІ СПРАВИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Суди різних ланок та інстанцій, їх повноваження, щодо розгляду і вирішення конкретних справ, формуються та діють у системі судоустрою з метою забезпечення права на справедливий суд для кожного, яке гарантовано Конституцією та законами України. Саме це визначається відповідними процесуальними нормами. Адже, ч. 2 ст. 3 Конституції України утвердження і забезпечення прав і свобод людини визначено як головний обов'язок держави [1]. Цілком зрозуміло, що для виконання такого обов'язку необхідно створити дієвий правовий механізм захисту прав, свобод та інтересів від різного роду порушень, і за таких обставин для забезпечення виконання завдань цивільного судочинства передбачено процесуальний порядок передачі справи з одного суду до іншого.

Деякі аспекти передачі справи з одного суду до іншого висвітлювали у своїх працях такі вчені як А.Г. Гулик [2], А.Х. Джавадов [3], А.П. Задорожна [4], О. Єфімов [5], Н.Є. Керноз та І.В. Берднік [6], Ю.І. Полюк [7], Т.А. Стоянова й І.М. Лілопол [8] та ін.

Вище зазначені науковці досліджували процесуальні особливості передачі справи з одного суду до іншого, вивчаючи зміст правил підсудності у цивільному судочинстві та наслідки їх порушення. Вони також аналізували зміни у правовому

регулюванні цивільної юрисдикції у зв'язку з прийняттям ЗУ «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 р. № 2147-VIII [9] та в рамках вивчення умов реалізації права на звернення до суду за захистом.

Тому з огляду на це, у цій сфері ще не проводилось окремого наукового дослідження, яке б ретельно розглядало підстави та процедуру передачі цивільної справи з одного суду до іншого, тому це вказує на необхідність подальших наукових досліджень у цьому напрямку.

Вичерпний перелік підстав для передачі справи з одного суду до іншого у цивільному судочинстві передбачено у ч. 1 ст. 31 ЦПК України, відповідно до якої суд передає справу на розгляд іншому суду, якщо:

- 1) справа належить до територіальної юрисдикції (підсудності) іншого суду;
- 2) після задоволення відводів (самовідводів) чи з інших підстав неможливо утворити новий склад суду для розгляду справи;
- 3) ліквідовано або з визначених законом підстав припинено роботу суду, який розглядав справу.

Деякі науковці вживають термін "зміна підсудності справи", щоб описати процес передачі справи з одного суду до іншого. Наприклад, О. Єфімов визначає це як процесуальні дії з передачі справи, прийнятої без порушення правил про підсудність, для провадження в іншому суді [5, с. 38]. А Осокіна Г. переконує, що за такої зміни підсудності, передача цивільної справи на розгляд з одного суду до іншого стає всупереч встановленим правилам про підсудність [10, с. 32-33].

Здається, такі підходи не узгоджуються із чинними положеннями ст. 31 ЦПК України, яка визначає, що однією з підстав для направлення справи з одного суду до іншого є подача позову з порушенням правил територіальної юрисдикції (підсудності). Це означає, що також піддається передачі цивільна справа, яка розглядається з порушенням правил підсудності, і в цьому випадку її направляють до суду, в якому вона підсудна.

Крім того, відповідно до підходу законодавця, зміна територіальної підсудності судових справ може відбуватися тільки на підставі законів України. Наприклад, відповідно до пункту 3 статті 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 року № 389-VIII, у випадку, коли неможливо провадити судочинство у судах, які функціонують на території, де введено воєнний стан, законами України може бути змінена територіальна підсудність судових справ, що розглядаються в цих судах, або може бути визначено нове місцезнаходження судів [11].

Окрім цього, у ст. 12 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 р. № 1207-VII зазначено про зміну територіальної підсудності цивільних справ, підсудних розташованим на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя судам, та вказано на необхідність забезпечення їх розгляду місцевими загальними судами міста Києва, що визначаються Апеляційним судом міста Києва [12]. У ст. 1 Закону України «Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції» від 12.08.2014 р.

№ 1632-VII зазначено, що у зв'язку з неможливістю здійснювати правосуддя окремими судами в районі проведення антитерористичної операції змінити територіальну підсудність судових справ, підсудних розташованим в районі проведення антитерористичної операції таким судам, та забезпечити розгляд цивільних справ, підсудних місцевим загальним судам, розташованим в районі проведення антитерористичної операції місцевими загальними судами, що визначаються головою Верховного Суду [13].

Передача справи здійснюється з суду, до якого особа вже звернулася, до іншого суду, відповідно до підстав, передбачених у частині 1 статті 31 ЦПК України, для подальшого розгляду та вирішення. Тому неправильно вважати передачу справи з одного суду до іншого зміною підсудності.

Передача справи на розгляд іншому суду, що має територіальну юрисдикцію (підсудність) її розгляду, здійснюється шляхом прийняття рішення не пізніше, ніж через п'ять днів після закінчення строку для подання оскарження. У разі подання апеляційної скарги цей термін також становить п'ять днів після того, як скаргу залишено без задоволення (відповідно до ч. 3 статті 31 ЦПК України). Важливо відзначити, що така передача може мати місце як до відкриття справи, так і на різних етапах підготовчого розгляду.

Наступною підставою для передачі справи з одного суду до іншого є неможливість утворення нового складу суду для розгляду справи після задоволення відводів (самовідводів) чи за наявності обставин, за яких недопустимою є повторна участь судді у розгляді справи. З цієї підстави направлення справи здійснюється на розгляд суду, найбільш територіально наближеного до суду, яким розглядається справа, на підставі розпорядження голови суду, що є не судовим рішенням, а тому не може оскаржуватись в апеляційному порядку (п. 2 ч. 1 ст. 31, ч. 4 ст. 31, ч. 3 ст. 41, ч. 1 ст. 258 ЦПК України). У літературі під «найбільш територіально наближеним судом» розуміється суд у сусідній адміністративно-територіальній одиниці, що визначається на розсуд суду, який приймає рішення про передачу справи [14, с. 289]. Але такий підхід може створити труднощі у визначенні правильного органу судової влади, до якого слід звертатися щодо розгляду справи відповідно до пункту 2 ч. 1 статті 31 ЦПК України. Адже сусідні адміністративно-територіальні одиниці можуть мати кілька відповідних судів. Слід сказати, що у науковій літературі запропоновано при виборі найбільш територіально наближеного суду враховувати не тільки територіальну ознаку (найкоротша відстань), а й штатну, що передбачає наявність достатньої кількості суддів у суді, до якого передається справа, з метою уникнення їх перенавантаження [4, с. 160].

Ще однією підставою для передачі справи з одного суду до іншого є припинення або ліквідація роботи суду, який розглядав дану справу.

Варто відзначити, що ліквідація суду відбувається відповідно до закону, проект якого пропонує Президент України до Верховної Ради після консультацій з Вищою радою правосуддя. Це може бути обумовлено різними факторами, такими як зміна системи судоустрою, необхідність забезпечення доступності правосуддя, оптимізація державного бюджету або зміна адміністративно-територіальної структури, відповідно до статей 19 та 147 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів». Також, роботу суду може бути припинено у зв'язку із стихійними лихами,

військовими діями, заходами боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами за рішенням Вищої ради правосуддя, що приймається за поданням Голови Верховного Суду.

У ч. 5 ст. 31 ЦПК України зазначено, що у разі ліквідації або припинення роботи суду справи, що перебували у його провадженні, невідкладно передаються до суду, визначеного відповідним законом або рішенням про припинення роботи суду, а якщо такий суд не визначено - до суду, що найбільш територіально наближений до суду, який ліквідовано або роботу якого припинено.

Отже, висновок, що згідно з чинним ЦПК України, передача справи з одного суду до іншого в цивільному судочинстві визначається як процедура, в рамках якої справу, що була почата в суді, до якого особа звернулася для захисту, направляють до іншого судового органу для її розгляду і вирішення у випадках, коли дана справа підпадає під юрисдикцію іншого суду через неможливість створення нового складу суду для розгляду після задоволення відводів (самовідводів) або з інших причин, а також при ліквідації або припиненні роботи суду, який розглядав справу.

Для забезпечення виконання завдань цивільного судочинства, підставами для передачі справи з одного суду до іншого є реорганізація суду і зміна підсудності справи законом. Потрібно також враховувати одну виняткову ситуацію у ЦПК України: справа, яка була прийнята судом до свого розгляду з урахуванням вимог щодо підсудності, повинна бути розглянута ним навіть у випадку, коли вона потрапила до підсудності іншого суду у процесі розгляду, за умови, що змінився склад відповідачів, предмет і підстави позову, і справа тепер належить до суду за місцем проживання або місцезнаходження відповідача, при умові подання відповідачем відповідного клопотання про передачу справи на розгляд до такого суду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України. [Електронний ресурс] URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>
2. Гулик А.Г. Проблеми формування оптимальних правил підсудності цивільних справ. *Публічне і приватне право*. 2019. С. 51-55. URL: http://pp-law.in.ua/archive/4_2019/12.pdf.
3. Джавадов Х. А. Підсудність Цивільних Справ: поняття, види, перспективне регулювання 2017. С. 137-144. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pravo_2017_2_24.
4. Задорожна А.П. Підсудність у цивільному процесі України: дис. канд. юрид. наук: 12.00.03 // Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва ім. академіка Ф.Г.Бурчака НАПрН України. Київ, 2018. 250 с.
5. Єфімов О. Правові засади підсудності цивільних справ. *Юридична Україна*. 2015. № 6. С. 29-39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2015_6_7
6. Керноз Н.Є., Берднік І.В. Проблемність законодавчого врегулювання підсудності та її видів у національному судочинстві. *Молодий вчений*. 2014. № 11(14).С. 160-165. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2014_11%2814%29__42.
7. Полюк Ю.І. Вплив територіальної юрисдикції (підсудності) при реалізації права на звернення до суду за захистом у цивільному судочинстві України. *Часопис*

цивілістики. 2019. No 34. С. 58-63. URL: <http://chascyvil.onua.edu.ua/index.php/chc/article/download/173/61>.

8. Стоянова Т.А., Гліопол І.М. Науково-практичний аналіз цивільної юрисдикції першої та апеляційної інстанцій у світлі прийняття нового Цивільного процесуального кодексу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2017. Вип. 47. Т. 1. С. 13-16. URL: http://www.visnykjuris.uzhnu.uz.ua/file/No.47/part_2/4.pdf.

9. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: ЗУ від 03.10.2017 No 2147-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. No 48. Ст. 436.

10. Про правовий режим воєнного стану: ЗУ від 12.05.2015 No 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

11. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 No 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>

12. Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції: ЗУ від 12.08.2014 No 1632-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1632-18#Text>

13. Курс цивільного процесу: підручник В.В. Комаров, В.А. Бігун, В.В. Баранковатаін.; заред. В. В. Комарова. Х.: Право, 2011. 1352 с.

Гапонюк Олександр Вікторович,
студент групи ПБ-21-2
ННІ права Державного
податкового університету
Науковий керівник:
Самілик Людмила Олексіївна,
к. ю. н., доцент кафедри
цивільного права та процесу

ПРОБЛЕМАТИКА ВІДВОДІВ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Безперечно проблематика відводів є актуальною темою, не тільки у цивільному судочинстві, а й у будь-якому із видів судочинства, так як відводи забезпечують принцип незалежності суддів. Відповідно до ст. 6 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» здійснюючи правосуддя, суди є незалежними від будь-якого незаконного впливу. Суди здійснюють правосуддя на основі Конституції і законів України та на засадах верховенства права. Втручання у здійснення правосуддя, вплив на суд або суддів у будь-який спосіб, неповага до суду чи суддів, збирання, зберігання, використання і поширення інформації усно, письмово або в інший спосіб з метою дискредитації суду або впливу на безсторонність суду, заклики до невиконання судових рішень забороняються і мають наслідком відповідальність, установлену законом. Зрозуміло, що для провадження ефективного судочинства на суд не може бути здійснено ніякого стороннього впливу, тому у будь-якому нормативно-правовому акті, що стосується провадження судочинства виокремлено місце для відводів, або ж самовідводів суддів. [1]

Таке місце і виокремлено у ст. 36 ЦПК, відповідно до положень даної статті підставами для відводу судді є:

1) він є членом сім'ї або близьким родичем (чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, внук, внучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, член сім'ї або близький родич цих осіб) сторони або інших учасників судового процесу, або осіб, які надавали стороні або іншим учасникам справи правничу допомогу у цій справі, або іншого судді, який входить до складу суду, що розглядає чи розглядав справу;

2) він брав участь у справі як свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, представник, адвокат, секретар судового засідання або надавав стороні чи іншим учасникам справи правничу допомогу в цій чи іншій справі;

3) він прямо чи побічно заінтересований у результаті розгляду справи;

4) було порушено порядок визначення судді для розгляду справи;

5) є інші обставини, що викликають сумнів в неупередженості або об'єктивності судді. [2]

Загалом нормативно закріпленого поняття відводу судді не має, втім вважаю, що варто звернути увагу Х. А. Магомедова відвід – це правовий інститут, тобто сукупність норм, які забезпечують об'єктивність та неупередженість осіб, які беруть участь у розгляді справи, а також виконання інших норм законодавства, що визначає які особи й за яких обставин не можуть брати участь у процесі. Юридичні

енциклопедичні видання визначають відвід судді в судовому процесі як усунення судді від участі в судочинстві, якщо він особисто (прямо чи опосередковано) заінтересований у цій справі. На мою думку, визначення є найбільш вдалими, так як вони демонструють саму суть та природу відводів. [3]

Інститут відводів є важливим інструментом відсторонення особи, яка має особисту заінтересованість у справі для подальшого неупередженого і об'єктивного її вирішення, тому він грає значну роль.

Окрім передбачених ст. 36 ЦПКУ основних підстав, за яких може відбуватися відвід або самовідвід судді, обов'язковими підставами проведення відводу також виступають: наявність безпосереднього акту заяви про відвід і наявність сумніву заявника щодо неупередженості та об'єктивності судді; існування припущення про неможливість збереження суддею неупередженості та безсторонності своїх дій. У випадку задоволення заяви про відвід судді, справа починає розглядатися іншим суддею в тому самому суді (відповідно до ч.1 ст. 41 ЦПКУ). Питання ж про відвід вирішується судом, який у даний момент здійснює розгляд справи: у разі визнання обгрунтованості такої підстави він задовольняє відвід.[4]

Також варто звернути увагу на те, настільки важко доводити підстави зазначені у ч. 1 ст. 36 ЦПК. Якщо ж з підставами зазначеними у пунктах 1, 2, 4 все зрозуміло, то з підставами наведеними у п. 3, 5 все набагато важче. Адже досить складно довести той факт, що суддя заінтересований у вирішенні даної справи, або ж посилятися на інші обставини, що викликають сумніви в неупередженості судді. Пряму заінтересованість слід розглядати як безпосереднє отримання суддею вигод, на які він може розраховувати в результаті конкретного рішення у справі, тобто наслідки яких можуть стосуватися конкретно його. Що стосується опосередкованого інтересу, то це питання є складним, оскільки при винесенні рішення суддя може бути безпосередньо не зацікавлений у наслідках, які спричинить це рішення, але можуть бути обставини, які опосередковано впливатимуть на суддю при винесенні судового рішення.

Часто учасники процесу заявляють про відвід судді у зв'язку з різними, на їхню думку, процесуальними правопорушеннями. Зокрема, суддя затягує розгляд справи, не задовольняє подані клопотання, залучає до процесу нових учасників, яких, на думку заявника, не повинно бути, тощо. Але, з іншого боку, не слід забувати, що неналежне вирішення поточних процесуальних питань може негативно вплинути на остаточне вирішення справи, оскільки виконання окремих завдань є процесуальним засобом досягнення завдання та мети судочинства.[5]

Як показує практика, питання доведення підстав, фактів та обставин, необхідних для відводу судді, є досить складним. Як приклад можна навести постанову Томаківського районного суду Дніпропетровської області від 11.04.2019 р. № 195/416/16-с, суть котрої полягає в тому, що до суду надійшла заява від позивача про відвід судді, яка виправдовувався тим, що суддя під час розгляду справи не був об'єктивним та упередженим до одного з учасників справи, він також знав, що сторона у справі третя особа, приватний нотаріус, який посвідчив заповіт, є хрещеним батьком сина судді. У цій справі суд визнав заяву про відвід судді безпідставною, оскільки обставини, викладені в заяві, не відповідають дійсності,

оскільки третя особа у справі – нотаріус не є близьким родичем, а незгода з процесуальними рішеннями судді не є підставою для відводу.[6]

На мою думку кожен випадок відводу судді є унікальним, а особи, які самовідвід керуються принципом добросовісності. Підтвердження цього слугує висловлення судді Господарського суду Р. Бойко, котрий стверджує, що суддя, приймаючи рішення про відвід свого колеги, завжди виходить зі свого внутрішнього переконання, а якщо б подання на відвід розглядалося іншим суддею або колегією суддів – це вже погляд з боку.[7]

Підсумовуючи, можна сказати, що Цивільний процесуальний кодекс потребує подальшого вдосконалення в частині регулювання системи відводів. Реалізація права на справедливий, неупереджений і незалежний суд шляхом відводу судді на практиці рідко спрацьовує, оскільки існують аспекти значної складності у доведенні необхідних підстав та фактів для відводу судді. З метою вдосконалення процедури вирішення питання про відводу суддів у судах першої інстанції у сфері цивільного судочинства відповідно до ЦПК внесено зміни, які встановлюють порядок звернення суддів інших судів із заявою про відвід судді без зазначення найменування суду, до якого подано заяву про відвід, імен (найменувань) сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, і найменування суду, який розглядає справу, а також пропонується встановити процедуру розгляду заяв про відвід. Запропонований механізм усуне можливість зловживання суддями своїми правами та зробить систему відводів дійсно ефективною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 31, ст.545) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
2. Цивільний процесуальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2004. № 40-41, 42, ст. 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
3. Черненко О. А. Відвід судді в господарському процесі. Приватне право і підприємництво. 2015. Вип. 14. С. 89-93
4. Цивільний процесуальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2004. № 40-41, 42, ст. 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
5. Фурса С. Я. Цивільний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар. Київ: Видавець Фурса С. Я.: КНТ. 2010. Т. 1. 368с
6. Ухвала Томаківського районного суду Дніпропетровської області від 11 квітня 2019 року у справі № 195/416/16-ц. Єдиний державний реєстр судових рішень URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81086529>
7. Газета «Закон і Бізнес». На відстані витягнутої руки. Самовідводи та відводи суддів: чи зможуть нові норми вирішити старі проблеми? URL: <https://zib.com.ua/ua/141670.html>

Голодюк Денис Андрійович
Ковальчук Даша Олександрівна
студенти групи ПБ-21-7
ННІ Права
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Рябченко Юрій Юрійович
доктор юридичних наук,
професор кафедри приватного права
Державного податкового університету

ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СУДОМ СПРАВ ПРО РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ В УКРАЇНІ

Розлучення є важливою життєвою подією з юридичними, емоційними та соціальними наслідками, і його розгляд судовою системою може суттєво відрізнитися в різних країнах. Україна, країна Східної Європи, має свій власний набір процедур і практик, коли справа доходить до судового розгляду справ про розірвання шлюбу. Це дослідження має на меті дослідити особливості розгляду справ про розлучення в українській правовій системі, проливаючи світло на законодавчу базу, судові процедури та соціокультурні фактори, що впливають на цей процес.

В Україні розлучення регулюється насамперед Сімейним кодексом. Він пропонує кілька підстав для розлучення, таких як взаємна згода, окреме проживання подружжя, подружня зрада, жорстоке поводження тощо. Існування декількох підстав для розлучення дозволяє індивідуально підходити до кожного випадку. Наприклад, пари, які взаємно згодні на розлучення, зазвичай стикаються з більш простим процесом, часто з мінімальним втручанням суду. І навпаки, справи, пов'язані зі звинуваченнями в жорстокості або подружній зраді, можуть вимагати більш тривалих судових розглядів і розслідувань.

В Україні є два способи розірвати шлюб: подати позов до суду про розірвання шлюбу або подати заяву до ДРАЦСу. Розірвання шлюбу у судовому порядку може відбуватися, якщо чоловік чи дружина проти розлучення (ст. 110 Сімейного кодексу України). Якщо чоловік та дружина прийняли спільне рішення розірвати свій шлюб, при цьому не маючи спільних неповнолітніх дітей і вирішили всі питання щодо майна мирно – воно відбувається через ДРАЦС, тобто подання заяви про реєстрацію розірвання шлюбу (ст. 109 Сімейного кодексу України) [2].

Щодо місця та вартості подання позову на розлучення у 2023 році, заява про розірвання шлюбу має бути подана за зареєстрованим місцем проживання або проживання відповідача (іншого з подружжя). Така децентралізована система може призвести до відмінностей у розгляді справ про розлучення в залежності від регіону. У деяких регіонах суди можуть бути більш перевантажені справами про розлучення, що призводить до довшого часу розгляду. І навпаки, суди в менш населених районах можуть розглядати справи швидше. При поданні заяви про розлучення до суду

сплачується судовий збір у розмірі 0,4% від встановленого на 1 січня календарного року подання заяви (у 2023 році — 1073,60 грн) [3].

Опіка над дітьми є одним з найважливіших аспектів у шлюборозлучних процесах в Україні. Якщо в сім'ї є спільні діти віком до 18 років, то єдиним доступним варіантом є подання позову на розірвання шлюбу до суду. У випадку відсутності дітей і незгоди чоловіка щодо розірвання шлюбу, також єдиним варіантом є проведення розлучення у судовому порядку. При визначенні порядку опіки над дитиною суди віддають перевагу найкращим інтересам дитини. Спільна опіка заохочується, коли це можливо, а права на відвідування дитини батьками, які не є опікунами, як правило, захищені. Однак на рішення щодо опіки можуть впливати соціокультурні фактори, особливо у випадках, коли один з батьків порушив суспільні норми [3].

Для розірвання шлюбу у судовому порядку потрібні такі документи [2]:

- Паспорт
- Свідоцтво про шлюб
- Свідоцтво про народження дитини чи дітей (якщо вони є)
- Позовну заяву про розірвання шлюбу
- Квитанція про сплату судового збору

Для розірвання шлюбу через ДРАЦС:

- Необхідно звернутися до відділу державної реєстрації актів цивільного стану за місцем реєстрації (прописки) чоловіка або дружини і подати спільну заяву
- Якщо чоловік або дружина має статус ВПО, то можна звернутися до відділу за місцем фактичного проживання
- Паспорт
- Для переселенця – відповідну довідку

Документом, що засвідчує факт розірвання шлюбу судом, є рішення суду про розірвання шлюбу, яке набрало законної сили (ст. 115 Сімейного кодексу України).

Розірвання шлюбу, здійснене судом до набрання чинності Законом України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» (27.07.2010), підлягає державній реєстрації в органі державної реєстрації актів цивільного стану [4].

Отже, особливості судового розгляду справ про розірвання шлюбу в Україні визначаються поєднанням правових, процесуальних та соціокультурних чинників. Законодавство передбачає різні підстави для розірвання шлюбу, що дозволяє гнучко підходити до вирішення різних ситуацій. Юрисдикція місцевих судів може призводити до регіональних відмінностей у розгляді справ. Послуги медіації та консультування відіграють важливу роль у сприянні співпраці між подружжям, тоді як соціокультурні фактори можуть впливати як на суспільне сприйняття розлучення, так і на судові рішення, особливо щодо опіки над дітьми. Розуміння цих особливостей є важливим для всіх, хто бере участь у шлюборозлучних процесах в Україні або вивчає їх, оскільки вони формують унікальний ландшафт розлучень у цій країні.

Список використаних джерел:

1. Сімейний кодекс України [Електронний ресурс]. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення 14.09.2023).

2. Розлучення в умовах війни: куди звертатися та які документи зібрати [Електронний ресурс]. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://te.20minut.ua/Vin-i-Vona/kudi-zvertatisya-ta-yaki-dokumenti-zibrati-poradi-advokata-schodo-rozi-11764713.html> (дата звернення 14.09.2023).

3. Розірвання шлюбу: процес розлучення в Україні в ДРАЦСі та в судовому порядку [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://satsyk.com.ua/czivilni-spravi/advokat-po-semeynym-delam/rozirvannya-shlyubu/> (дата звернення 14.09.2023).

4. РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ В СУДОВОМУ ПОРЯДКУ [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://minjust.gov.ua/dep/ddr/rozirvannya-shlyubu-v-sudovomu-poryadku> (дата звернення 14.09.2023).

Горайчук Анастасія Сергіївна,
Державний податковий університет,
Навчально-науковий інститут права,
група ПБ-21-7

Науковий керівник:
Самілик Людмила Олексіївна
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри приватного права ННІ права
Державного податкового університету

ЗМІНИ У ПРОЦЕСІ СПАДКУВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Спадкове право є одним з найбільш складних і захопливих інститутів цивільного права, яке відображає не лише політичні, економічні та соціальні аспекти життя суспільства, але й родинні та шлюбні відносини. На спадкові правовідносини суттєво впливає рівень життя населення, звичаї, традиції та такі цінності людства як гуманність, справедливість, добросовісність, розумність тощо.

Спадкове право в системі цивільного права займає важливе місце, оскільки виникнення права власності та розвиток шлюбно-сімейних відносин у суспільстві породили потребу вирішення питань, пов'язаних із долею майна після смерті особи. Цей інститут відіграє ключову роль у забезпеченні передачі майна від покоління до покоління та визначенні прав та обов'язків спадкоємців. Розвиток спадкового права допомагає забезпечити справедливість та стабільність в спадкових відносинах, сприяючи збереженню сімейних цінностей та майнових прав в суспільстві.

Не викликає сумніву думка про те, що норми спадкового права є справжнім показником ступеня культури епохи. Розвиток спадкового права віддзеркалює еволюцію цінностей та стандартів справедливості в суспільстві, відображаючи його соціально-економічний та культурний розвиток. У зв'язку з цим, ефективне регулювання питань спадкування є важливим завданням для правової системи України.

24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України Указом Президента України № 64/2022 було введено воєнний стан. Введення воєнного стану мало суттєвий вплив на життя громадян, а також на різні сфери державного функціонування, включаючи правову систему та питання спадщини.

В науковій літературі особливості розгляду спадкування розглядали такі вчені: О. Дзера, Ю. Заїка, Т. Коваленко, Р. Майданик, О. Харитонова, Я. Шевченко. Незважаючи на підвищений інтерес до даної теми, більшість питань, пов'язаних із спадкуванням, залишаються невирішеними в умовах введення воєнного стану та піддаються новим законодавчим змінам.

Відносини у сфері спадкування регулюються в Україні національним законодавством України, а саме: Конституцією України, Цивільним кодексом України (далі – ЦК України), законами України, як-от: «Про нотаріат», «Про міжнародне приватне право», «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», чинними

міжнародними договорами України (наприклад, Конвенцією про колізію законів, які стосуються форми заповітів (Гаага, 1961 р.), Базельською Конвенцією про створення системи реєстрації заповітів (1972 р.)), а також підзаконними нормативно-правовими актами, зокрема, наказом Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України» від 22 лютого 2012 р. із наступними змінами, наказом Міністерства юстиції України «Про забезпечення організації доступності населення до нотаріальних послуг та поліпшення роботи із надання таких послуг» від 7 липня 2014 р. із наступними змінами тощо [1, с.181].

Особливості спадкування в умовах воєнного стану визначені постановою КМУ «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» від 28.02.2022 року № 164 (Постанова про нотаріат в умовах воєнного стану) [2]. Окрім того, були внесені зміни в Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затверджений наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 року № 296/5 [3].

За загальним правилом, строк прийняття спадщини становить 6 місяців із дня її відкриття. Це питання врегульоване ст. 1270 Цивільного кодексу України [4].

Проте з урахуванням вищезгаданих змін, перебіг строку для прийняття спадщини або відмови від її прийняття зупиняється на час дії воєнного стану, але не більше ніж на 4 місяці. Свідectво про право на спадщину видається спадкоємцям після закінчення строку для прийняття спадщини (п. 3 Постанови КМУ № 164).

Вищезазначені зміни щодо зупинення перебігу строку почали діяти з 06.03.2022 року. Примітно, що саме остання редакція пункту 3 Постанови КМУ №164, яка набрала чинності 29.06.2022 р., встановила нові терміни щодо 4 місяців. З урахуванням цих змін, на практиці виникло питання обчислення строку для прийняття спадщини або відмови від її прийняття, якщо спадщина відкрилась у період з 06.03.2022 р. по 28.06.2022 р.

Дискусійність норми також зумовлена неузгодженістю її змісту із нормами книги «Спадкове право» ЦК, які не містять таких особливостей спадкування. Крім того, ст. 4 ЦК передбачено, що якщо постанова Кабінету Міністрів України суперечить нормам ЦК, застосовуються норми ЦК. Тому, враховуючи наявність відносин у сфері спадкування, обтяжених дією воєнного стану, беручи за основу конституційні принципи верховенства права, законності, принцип дії норм законів в часі та в просторі тощо, пропонуємо внести зміни в ЦК [5, с.136].

Ще одна зміна стосується місця відкриття спадщини. За загальним правилом місцем відкриття спадщини є останнє місце проживання спадкодавця. Якщо місце проживання спадкодавця невідоме, місцем відкриття спадщини є місцезнаходження нерухомого майна або основної його частини, а за відсутності нерухомого майна – місцезнаходження основної частини рухомого майна (ст. 1221 Цивільного кодексу України).

Примітно, що згідно з ч. 3 ст. 1221 Цивільного кодексу України в особливих випадках місце відкриття спадщини встановлюється законом [4].

В умовах воєнного стану спадкова справа заводиться за зверненням заявника у будь-якого нотаріуса України, незалежно від місця відкриття спадщини. Разом з

тим, відповідні зміни в ст. 1269 ЦК не внесено, що вказує на дискусійність та спірність норми наказу.

Крім того, в умовах воєнного стану, у разі відсутності доступу до Спадкового реєстру, нотаріус заводить спадкову справу без його використання та перевіряє наявність заведеної спадкової справи, спадкового договору та заповіту протягом п'яти робочих днів із дня відновлення доступу.

Водночас забороняється видача свідоцтва про право на спадщину у спадковій справі, заведеній без використання Спадкового реєстру, до її реєстрації у Спадковому реєстрі.

У цьому аспекті варто також звернути увагу на Інформаційний лист Нотаріальної палати України «Щодо провадження по спадкових справах, заведених не за місцем відкриття спадщини в умовах воєнного стану» від 29.08.2022 [6], що був розміщений на сайті Нотаріальної палати України. У цьому документі роз'яснено, що по спадковій справі, заведеній не за місцем відкриття спадщини, нотаріус, який її завів, позбавлений можливості видати спадкоємцю свідоцтво про право на спадщину. Спадкова справа, заведена в умовах воєнного або надзвичайного стану не за місцем відкриття спадщини, передається нотаріусу за місцем її відкриття згідно з пп. 2.7 п. 2 глави 10 розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України та розділу IV Правил нотаріального діловодства. При цьому немає значення, чи настав строк видачі свідоцтва про право на спадщину, встановлений ст. 1298 Цивільного кодексу України, чи перебіг цього строку ще триває.

Отже, запровадження в Україні воєнного стану істотно вплинуло на здійснення спадкоємцями права на прийняття спадщини. У зв'язку з цим важливо, щоб уряд та відповідні правові органи забезпечували справедливість, прозорість та дотримання прав людини під час ведення воєнних дій, зокрема, в умовах спадкових відносин.

Наявність дискусійних і неузгоджених норм спадкового законодавства не сприяє захисту спадкових прав громадян у контексті дії принципу верховенства права, ефективному та своєчасному регулюванню спадкових відносин в умовах дії воєнного стану і може «породити» різну судову та нотаріальну практику. Шлях вирішення проблеми – внесення змін до ЦК України та іншого спадкового законодавства України.

Список використаної літератури:

1. Кармаза, О. О., Федоренко, Т. В. Традиційні та інноваційні підходи щодо форми правочинів в Україні: паперова форма заповіту, усна форма заповіту та е-заповіт. Часопис Київського університету права. 2023. С. 180-184.
2. Постанова Кабінету Міністрів України “Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану” від 28.02.2022 № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-п#Text>
3. Наказ “Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України” від 22.02.2012 № 296/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text>

4. Цивільний Кодекс України від 16 січня 2003 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

5. Кармаза О. О. Модифікація спадкових прав в умовах дії воєнного стану та євроінтеграційних процесів. Південноукраїнський правничий часопис. 2022. № 4. Ч. 1. С. 136–141.

6. Інформаційний лист Нотаріальної палати України “Щодо провадження по спадкових справах, заведених не за місцем відкриття спадщини в умовах воєнного стану” від 29.08.2022 р. URL: <https://npu.ua/news/spadk-spr/>.

Гулієва Земфіра Натігівна,

Студентка групи ПБ-21-4

ННІ права

Державного податкового університету

Корж Тетяна Сергіївна,

Студентка групи ПБ-21-4

ННІ права

Державного податкового університету

Науковий керівник:

Котович І.О.,

Кандидат юридичних наук, доцент

доцент кафедри приватного права

Державного податкового університету

КАСАЦІЙНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЯК НАПРЯМ РЕФОРМУВАННЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Касаційне провадження – це стадія цивільного процесу, в якій суд касаційної інстанції переглядає судові рішення суду першої та апеляційної інстанції у зв’язку з поданою на них касаційною скаргою. Реформування цивільного судочинства забезпечує вдосконалення правової системи, судової практики, а також підвищення ефективності, доступності та справедливості судової системи в Україні [1].

З 8 лютого 2020 року в Україні набрав чинності закон від 15 січня 2020 року, під номером 460-ІХ «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо вдосконалення порядку розгляду судових справ» [2], який стосувався змін касаційних проваджень з метою вдосконалення процедури розгляду судових справ. Ці зміни передбачали обмеження для подачі касаційних скарг. Питання щодо таких обмежень на касаційне оскарження, особливо в справах, які вважаються менш важливими, викликало жваві обговорення, включаючи позитивні і негативні думки.

Це особливо важливо з урахуванням того, що ці справи стосуються захисту прав і інтересів осіб, які є дуже важливими для їхнього повсякденного життя. Завдяки впровадженню змін метою було покращити якість цивільного судочинства, забезпечення стабільності та єдності судової практики, а також зменшення

навантаження на Верховний Суд, особливо у випадках звернення із однотипними касаційними скаргами.

У сфері цивільного процесуального права вчені поки що не мають однакових думок щодо доцільності запровадження "процесуальних фільтрів". Д.Д. Луспеник вважає, що вони не впливають на право доступу до суду, оскільки це право може бути реалізоване в першій і апеляційній інстанціях [3].

Інша точка зору на цю тему висловлюється Г. Ахмачем та С. Глущенком, які стверджують, що впровадження "касаційного фільтру" може порушити гарантоване Конституцією України і Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод право на касаційне оскарження судових рішень і створити перешкоди для доступу до судової системи [4].

Положення статті 129 Конституції України не є абсолютними, оскільки передбачають обмеження щодо можливості апеляційного та касаційного оскарження судових рішень. Конституційний Суд України розглядає, що згідно з Конституцією України, можливість обмеження права на апеляційне та касаційне оскарження рішень суду допускається (див. п.8 ч.3 ст.129), але таке обмеження повинно бути обґрунтованим і справедливим [5]. Воно може бути встановлено нормами Конституції та законами України. Якщо право на оскарження судових рішень обмежується, законодавець повинен встановити таке правове регулювання, яке забезпечить досягнення законної мети з мінімальним втручанням у право на судовий захист і не порушуватиме вимог цього права.

Касаційний перегляд включає в себе як процедуру подання касаційної скарги, так і сам процес розгляду справи в суді касаційної інстанції, що завершується прийняттям відповідної постанови. Іншими словами, це сукупність процесуальних дій та інструментів, які спрямовані на досягнення позитивного результату.

Згідно з ч.6 ст.19 Цивільного процесуального кодексу України [6], касаційні провадження вважаються малозначними в наступних випадках:

1) сума позову не перевищує розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

2) не мають значної складності і були визнані судом як малозначні, за винятком справ, які підлягають розгляду відповідно до загальних процесуальних правил, і справ, де сума позову перевищує двісті п'ятдесят розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

3) пов'язані з вимогою стягнення аліментів, збільшення аліментів, компенсації додаткових витрат на дітей, стягнення неустойки (пені) за прострочену сплату аліментів, індексацію аліментів, зміну способу стягнення аліментів, за умови, що ці вимоги не пов'язані з встановленням чи оскарженням батьківства (материнства);

4) розірвання шлюбу;

5) захисту прав споживачів, якщо сума позову не перевищує двісті п'ятдесяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб [7].

Після аналізу судової практики Верховного Суду щодо застосування відповідних положень цивільного процесуального законодавства можна зауважити, що на сьогоднішній день існує значна кількість рішень Верховного Суду, в яких позитивно розглядаються питання про можливість подання касаційних скарг у справах, які раніше вважалися малозначними.

Наприклад, в одній з ухвал Верховного Суду від 21 лютого 2020 року, яка стосувалася справи № 642/144/18 і яка була віднесена до категорії малозначних справ, суд прийняв її до розгляду, оскільки вона мала важливе значення для формування єдиної правозастосовної практики. В даному рішенні Верховний Суд дотримувався положень рішення Конституційного Суду України від 02 листопада 2004 року № 15-рп/2004 [6].

В іншій ухвалі Верховного Суду від 26.06.2018 по справі № 766/1760/17-ц було відзначено, що малозначну справу відкрито через наявність питання права, яке має важливе значення для забезпечення єдиної судової практики в контексті застосування положень статті 22 Закону України "Про захист прав споживачів" у частині сплати судового збору у справах, що стосуються прав споживачів.

До цього можна додати приклад ухвали Верховного Суду від 27.08.2018 по справі 701/167/18-ц, де малозначна справа була прийнята до розгляду, оскільки позивач був позбавлений можливості спростувати факти, встановлені оскарженим судовим рішенням у справі, яка розглядалася окремо.

Таким чином, касаційні фільтри не можуть розглядатися як обмеження доступу до правосуддя, зокрема до права на касаційне оскарження. Це підтверджується тим, що саме право на касаційне оскарження не є абсолютним. Використання конкретних законодавчих обмежень для права на касаційне оскарження повинно мати об'єктивну обґрунтованість та виправданість. Це означає, по-перше, що застосування касаційних вимог повинно відповідати основним принципам цивільного судочинства та завданням суду касаційної інстанції. Наприклад, в українському законодавстві, такі касаційні провадження, як «скарги незначної складності, визнані судом малозначними», можуть суперечити принципу верховенства права, оскільки суд не повинен мати владу розцінювати справу як малозначну. Тому доцільно обмежити право суду розцінювати справу як малозначну. По-друге, застосування таких обмежень повинно відбуватися через призму об'єктивної реалізації повноважень суддів касаційної інстанції з урахуванням інтересів держави, суспільства, особи та підвищення якості судового процесу в судах першої і апеляційної інстанцій, а також довіри суспільства до них. Наприклад, визначення «виняткового значення для учасника справи, який подає касаційну скаргу», вимагає збалансованого врахування правових позицій і є суперечливим, оскільки відсутній єдиний грошовий вираз важливості спору. Це питання також потребує більш детальної аргументації для конкретних випадків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ізарова І. О. Реформа цивільного процесу в Україні: новели позовного провадження. Право України. 2017. №8. С. 22–40.
2. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо вдосконалення порядку розгляду судових справ: Закон України від 15 січня 2020 р. № 460-IX // Відомості Верховної Ради України. 2020. № 2. Ст. 5.
3. Луспеник Д. Д. Не слід боятися нового або П'ять безпідставних пересторог щодо запропонованих змін до процесуальних кодексів. URL:

https://zib.com.ua/ua/print/129038-pyat_bezpidstavnih_perestorog_schodo_zaproponovanih_zmin_do_.html.

4. Ахмач Г.М. Застосування процесуальних «фільтрів» під час перегляду судових рішень у касаційній інстанції. Порівняльно-аналітичне право. 2017. № 4. С. 68-71.

5. Рішення Конституційного суду України. Справа N 11-рп/2007. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va11p710-07#Text> (дата звернення: 16.10.2023)

6. Рішення Конституційного суду України. Справа N 15-рп/2004. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/246850_246915 (дата звернення: 16.10.2023)

7. Мамницький В., Кахнова М., Шевченко Ю. (2019). Малозначні справи та спрощене провадження як процесуальна форма їх розгляду. Журнал схіноєвропейського права. № 63. С. 88-96.

Депутат Єлизавета Вікторівна

студентка групи ПБ-21-3

ННІ Права

Державного податкового університету

Науковий керівник:

Котович І. О.,

к. ю. н., доцент, доцент кафедри приватного права

Державного податкового університету

ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

У сучасному правовому суспільстві важливе місце посідає право інтелектуальної власності. Розумова діяльність людини має не меншу, а навіть більшу цінність, ніж інші об'єкти матеріального світу, тому наразі важливо обговорювати питання, які стосуються забезпечення права інтелектуальної власності. На даний момент законодавство та судова практика у цій сфері права перебувають на стадії формування. З цього погляду, важливим є проведення наукових досліджень у цій галузі, оскільки вони сприяють глибшому розумінню цього питання і можуть мати важливий вплив на подальший розвиток правової практики.

До питання захисту прав інтелектуальної власності у своїх наукових дослідженнях звертались такі науковці: А. Кодинець, О. Штефан, Л. Боровик, Б. Кирдан та інші.

А. Кодинець правильно зауважує, що судові справи, пов'язані з правами інтелектуальної власності, зазвичай відносяться до найбільш складних категорій справ. Ця складність обумовлена тим, що суддя, змушений поряд із вирішенням суто правових питань також досліджувати технічні аспекти, що належать до предмета доказування [1]. Незважаючи на необхідність унікального підходу до розгляду справ, пов'язаних з правами інтелектуальної власності, на сьогоднішній день, процедура їх розгляду практично не відрізняється від тих, які застосовуються

до інших категорій цивільно-правових справ. Таким чином, при аналізі особливостей цих прав, потрібно зосередитися не лише на самому процесі вирішення, який зазвичай не відрізняється від інших справ, але і на особливих видах рішень, які суди можуть винести у сфері інтелектуальної власності.

Цивільний кодекс України у статті 418 визначає поняття «право інтелектуальної власності» як «право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом та іншим законом. Право інтелектуальної власності становлять особисті немайнові права інтелектуальної власності та (або) майнові права інтелектуальної власності, зміст яких щодо певних об'єктів права інтелектуальної власності визначається цим Кодексом та іншим законом» [2].

Щодо захисту прав інтелектуальної власності, у статті 16 Цивільного кодексу України наведено десять загальних способів захисту цивільних прав та інтересів, які також застосовуються до права інтелектуальної власності. Проте слід враховувати, що цей перелік не є вичерпним, і в сфері права інтелектуальної власності існують спеціальні способи захисту. Крім того, деякі з вказаних способів можуть бути більш доречними для захисту об'єктів інтелектуальної власності, ніж інші.

Як приклад пропоную розглянути право на виконання, а саме статті 450, 451 Цивільного кодексу України, де виконавець є основним суб'єктом цього права, і його право виникає з моменту виконання відповідних дій. Відповідно до статті 452 цього Кодексу, серед майнових прав цього суб'єкта є виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності, право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта суміжних прав, у тому числі забороняти таке використання [2].

З вищенаведеного можна зробити висновок, що найбільш ефективним методом захисту цього інтелектуального права є припинення незаконних дій, які порушують це право. Непридатним у даному випадку є, наприклад, спосіб визнання незаконних рішень, дій або бездіяльності державних органів, які зазвичай не стосуються цього виду права інтелектуальної власності.

Пропоную звернутися до галузевого законодавства, де зазначені особливі способи захисту прав інтелектуальної власності. Важливо відзначити, що існує значна кількість різних способів захисту цих прав, і практично для кожного виду відносин інтелектуальної власності існують особливі способи захисту. Кожен з таких видів відносин має свою специфіку, яка вимагає урахування при розробці способів захисту.

Відносини інтелектуальної власності мають свою особливу специфіку, яка стосується способів захисту порушуваних чи оспорюваних прав. Важливо зазначити, що суд може застосовувати певні заходи для захисту прав інтелектуальної власності, які передбачені статтею 432 Цивільного кодексу України, до яких відносяться вилучення з цивільного обороту матеріалів та знарядь, які використовувалися переважно для виготовлення товарів, що виготовлені з порушенням права інтелектуальної власності, знарядь та матеріалів, які використовувалися для їх виготовлення, застосування разового грошового стягнення тощо [2].

Варто розглянути питання про грошове стягнення. Відповідно до статті 432 ЦК України, що згадувалася вище, особливим способом судового захисту, який використовується у сфері прав інтелектуальної власності, є застосування разового грошового стягнення замість виплати компенсації за неправомірне використання об'єкта права інтелектуальної власності. Проте важливо відзначити, що такий спосіб захисту застосовується не до всіх видів відносин у сфері інтелектуальної власності, оскільки відповідно до вказаної статті розмір такого стягнення визначається відповідно до закону, враховується вина особи та інші обставини, які мають суттєве значення. Застосування разового грошового стягнення можливе лише у випадку, якщо спеціальне законодавство про охорону певного об'єкта інтелектуальної власності допускає таку можливість.

У спеціальних законах також можуть бути зазначені способи захисту окремих видів об'єктів інтелектуальної власності. Наприклад, у Законі України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» до особливих заходів правоохоронного характеру відносить усунення з товару, його упаковки незаконно використаного знака або позначення, схожого з ним настільки, що їх можна сплутати, знищення виготовлених зображень знака або такого позначення [3].

Також варто звернутися до авторського права. Наприклад, у Законі України «Про авторське право і суміжні права» особа, чий права порушено, може звернутися до суду з вимогою щодо визнання та поновлення своїх прав, у тому числі про заборону дій, що порушують авторське право і (або) суміжні права чи створюють загрозу їх порушення. Особа також наділяється правом звертатися до суду з позовом про поновлення порушених прав та (або) припинення дії, що порушують авторське право та (або) суміжні права чи створюють загрозу їх порушення; подавати позови про відшкодування моральної (немайнової) шкоди; подавати позови про відшкодування збитків (матеріальної шкоди), включаючи упущену вигоду, або стягнення доходу, отриманого порушником внаслідок порушення ним авторського права і (або) суміжних прав, або виплату компенсацій тощо [4].

Таким чином, захист прав інтелектуальної власності має свої особливості, які полягають у способах їх захисту. Для кожної категорії об'єктів інтелектуальної власності існують спеціальні правові способи захисту, котрі визначені у відповідному законодавстві. Окрім того, варто зауважити, що не всі способи зі статті 16 Цивільного кодексу України, є слухними для застосування з будь-яким з таких об'єктів. Законодавство та судова практика щодо захисту прав інтелектуальної власності перебувають на стадії формування, що унеможлиблює вирішення деяких справ у цій галузі права. Зміни і доопрацювання у нашому законодавстві нададуть можливість для подальшого розвитку та захисту права інтелектуальної власності в Україні, а також можливість наблизитися до Європейських стандартів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. А. Кодинець. Захист прав інтелектуальної власності в умовах впровадження судової реформи. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/3/3.pdf>
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

3. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг : Закон України від 15 грудня 1993 р. № 3689. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12>

4. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3792. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>

Димчуков Віталій Миколайович ,

Студент групи ПБ 21-3

ННІ права Державного

Податкового університету

Науковий керівник:

Котович І. О.,

к. ю. н., доцент, доцент кафедри приватного права

Державного податкового університету

ВІДМІННІСТЬ ТРЕТІХ ОСІБ, ЯКІ ЗАЯВЛЯЮТЬ САМОСТІЙНІ ВИМОГИ ВІД СТОРІН У СПРАВІ

Актуальність теми дослідження. Одним із ключових завдань цивільного судочинства є здійснення ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, а також інтереси держави. Водночас, кожний спір, який виникає між цими суб'єктами носить індивідуальний характер та має свої особливості.

Однією із таких особливостей є те, що дуже часто правовий спір, який існує між двома суб'єктами, які йменуються, як «сторони у цивільній справі», насправді зачіпає права, свободи та інтереси більш широкого кола осіб. Саме тому у цивільному процесі запроваджено інститут третіх осіб, метою якого є надання іншим особам (не сторони у цивільній справі) можливості відстояти свої права, свободи та інтереси, якщо такі мають відношення до правового спору, за вирішенням якого звернулися сторони.

Отож, як бачимо, мета сторін у справі та третіх осіб є дещо подібною. Звідси, актуальність цього дослідження породжена необхідністю дослідження правового статусу третіх осіб та його відмежування від правового статусу сторін у цивільній справі.

Результати досліджень. З аналізу положень Цивільного процесуального кодексу України (далі за текстом – ЦПК України) випливає те, що чинне законодавство не містить визначення таких учасників справи як «позивач», «відповідач» та «третья особа». Частиною 1 статті 48 ЦПК України лише встановлено, що позивач і відповідач є сторонами у цивільному процесі [1]. Звідси, вважаємо за доцільне здійснити тлумачення терміну «сторона цивільного процесу».

Якщо аналізувати змістовне наповнення терміну «сторона цивільного процесу» через призму провідного принципу цивільного судочинства як змагальність сторін (стаття 12 ЦПК України) [1], можна відзначити, що сторонами цивільного процесу є суб'єкти, які мають, як правило, протилежні позиції та у зв'язку із цим різну мету у цивільному процесі, реалізація якої залежить від ступеню обгрунтованості висловленої позиції. При цьому, позивачем є суб'єкт, який вважає,

що порушені його права, свободи чи інтереси, а відповідачем – суб'єкт, на якого вказує позивач як на «порушника».

Важливо враховувати, що такі поняття як «позивач» та «відповідач» не можна ототожнювати із поняттям «сторона», оскільки у цивільному процесі існує таке поняття як процесуальна співучасть, яка передбачає те, що кожна зі сторін правового спору може бути представлена декількома позивачами або декількома відповідачами.

Іншим поняття, яке потребує з'ясування є термін «третя особа». На нашу думку, тлумачити це поняття потрібно, по-перше, із тієї позиції, що у справі вже є дві особи – це сторони. І залучення до справи інших осіб, які мають процесуальний статус відмінний від сторін та інших учасників справи (н-д, свідок, експерт тощо) дає підстави йменувати таких осіб як «треті особи». По-друге, використання терміну «треті особи» дає підстави стверджувати, що вони не є сторонами правового спору, однак певним чином із ним пов'язані.

Звідси, третя особа – це учасник цивільного процесу, який вступає у вже розпочате цивільне провадження у зв'язку із тим, що має певну зацікавленість у результатах вирішення правового спору між сторонами, оскільки вони можуть впливати на його особисті права, свободи та інтереси, а також породжувати додаткові обов'язки.

Цивільно-процесуальний закон розрізняє два види третіх осіб: треті особи, що заявляють самостійні вимоги щодо предмету спору та треті особи, що не заявляють самостійні вимоги щодо предмету спору (статті 52-53 ЦПК України) [1].

Відмінності третіх осіб від сторін у справі можна окреслити такими тезами.

По-перше, на відміну від сторін у справі, третіх осіб не можна вважати ініціаторами у цивільній справі, оскільки вони вступають вже в існуючу цивільну справу. При цьому, законодавцем чітко врегульоване питання часових меж їх вступу, а саме: до закінчення підготовчого провадження або до початку першого судового засідання, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження (статті 52-53 ЦПК України) [1].

По-друге, ЦПК України чітко визначає способи вступу третіх осіб у цивільний процес, який відрізняється від того, який визначений для сторін: 1) подання позову (для третіх осіб, що заявляють самостійні вимоги); 2) заява учасників справи (для третіх осіб, що не заявляють самостійні вимоги). При цьому, варто звернути увагу на правову нечіткість, що існує у частині 1 статті 53 ЦПК України. Зокрема, у цьому положенні вказується, що: «...треті особи можуть вступати у справу на стороні позивача чи відповідача...». А потім вказується, що: «...їх може бути залучено до участі у справі також за заявою учасників справи...». На нашу думку, зазначене положення викликає деякі логічні питання: 1) чи можуть такі треті особи самостійно вступити у цивільний процес, і якщо так, то яким чином; 2) чи може суд самостійно залучити таких осіб у цивільний процес; 3) чи можуть треті особи залучатися іншими третіми особами, оскільки вони також вважаються учасниками справи, так само як і сторони (з посиланням на частину 1 статті 42 ЦПК України).

Відповідаючи на ці поставлені питання, вважаємо, що:

- положенням ЦПК України не суперечитиме те, що треті особи, що не заявляють самостійних вимог, можуть самостійно вступати у справу шляхом

подання ними відповідної заяви керуючись принципом аналогії закону. У цьому контексті варто звернути увагу на важливу правову позицію Верховного Суду: «...відсутність у процесуальних кодексах положень про процесуальну аналогію не є перешкодою для застосування такої аналогії... ВП ВС неодноразово застосовувала аналогію у процесуальному праві. Саме застосування аналогії у процесуальному праві в певних випадках дає змогу ухвалити справедливе рішення...» [2]. Про наявність такого права свідчить також положення частини 4 статті 53 ЦПК України, де йдеться про такий документ як «заява третіх осіб про вступ у справу на стороні позивача або відповідача» [1];

- суд не наділений повноваженнями щодо самостійного залучення третіх осіб, що не заявляють самостійних вимог, оскільки відповідно до частини 1 статті 54 ЦПК України обов'язок залучення лежить на тій стороні, яка може набути право стосовно третьої особи або навпаки. При цьому, відповідно до частини 4 статті 12 ЦПК України кожна сторона несе ризик настання наслідків, пов'язаних із вчиненням чи невчиненням нею процесуальних дій. А виходячи із принципу диспозитивності, суд має обмежені повноваження у судовому процесі (стаття 13 ЦПК України) [2];

- ЦПК України містить правові підстави для забезпечення можливості залучення одних третіх осіб іншими третіми особами, які вже вступили у цивільний процес. Відповідно до частини 1 статті 42 ЦПК України вони також вважаються учасниками справи, так само як і сторони, а також як учасники справи мають право подавати заяви та клопотання (пункт 3 частини 1 статті 43 ЦПК України) та мають обов'язок сприяти своєчасному, всебічному, повному та об'єктивному встановленню всіх обставин справи (пункт 2 частини 2 статті 43 ЦПК України) [2].

По-третє, треті особи, які заявляють самостійні вимоги, мають процесуальні права та обов'язки позивача, однак їх реалізація має певні особливості. Для прикладу, на відміну від позивача, третя особа, яка заявляє самостійні вимоги на предмет спору, не може обирати підсудність, залучати додаткових відповідачів, клопотати про заміну неналежного відповідача, якщо ним є позивач по первісному позову. До третьої особи із самостійними вимогами не може бути пред'явлено зустрічний позов [2].

По-четверте, особливостями третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог, є те, що вони не перебувають в матеріально-правових відносинах із учасниками справи. Однак, оскільки результат у такій цивільній справі може зумовлювати появу таких відносин, вони беруть участь у справі, для того, щоб мати уявлення про її перебіг.

Загалом, також варто відзначити, що треті особи відрізняються від кожної зі сторін тим, що мають свою особливу мету, яку бажають досягти у рамках певного цивільного провадження. У зв'язку із цим, можемо констатувати наявність у третіх осіб юридичного інтересу, який не є рівноцінним інтересам сторін у цивільній справі.

Висновки за результатами досліджень. Особливості процесуального статусу сторін та третіх осіб охарактеризовано нами через такі критерії як: порядок та часові межі вступу у цивільну справу, коло прав та обов'язків, взаємозв'язок з іншими учасниками справи та процесуальні цілі у рамках цивільного провадження. У ході

дослідження доведено, що процесуально-правовий статус сторін та третіх осіб, здебільшого, є подібним, однак, це не дає підстав стверджувати про його тотожність. Реалізація навіть подібних прав та обов'язків сторонами та третіми особами відбувається по-різному, що зумовлене різною процесуальною метою, яку вони переслідують як учасники цивільного провадження.

Пропозиції за результатами досліджень. По-перше, необхідно закріпити на рівні ЦПК України такі поняття як «сторона цивільного процесу», «позивач», «відповідач», «третя особа, що не заявляє самостійних вимог» та «третя особа, що заявляє самостійні вимоги». По-друге, потребує уточнення коло осіб, які можуть залучати до участі у цивільному провадженні третіх осіб, що не заявляють самостійних вимог. По-третє, вбачаємо за доцільне вироблення окремих груп прав та обов'язків, які стосуватимуться різних видів третіх осіб.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618IV: за станом на 18 жовт. 2023 р. // Офіційний вісник України. — 2004. — № 16 (07.05.2004). — Ст. 492 (із змінами)
2. Постанова Верховного Суду у справі № 2-591/11 від 08.06.2022 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105110382> (дата звернення: 21 жовтня 2023)

Динюк Анна Анатоліївна,
здобувач вищої освіти другого(магістерського) рівня,
група ПМЦ-21-3

Державний податковий університет (м. Ірпінь)

Науковий керівник:
Амеліна Анна Сергіївна.,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри приватного права
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

ЮРИСДИКЦІЙНІ ТА НЕЮРИСДИКЦІЙНІ СПОСОБИ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Гарантія права і свободи громадянина і є вищою цінністю в Україні, які закріплені в Конституції. Саме собою визнання та здійснення цивільних прав нерозривно пов'язані з забезпеченням цивільно-правового регулювання захисту та забезпечення їх надійної правової охорони.

Способи такого захисту реалізуються у встановлених формах. Під формою захисту права розуміють регламентовану законом сукупність процедур, заходів із захисту права. У юридичній літературі можна зустріти вказівку на різну кількість форм захисту суб'єктивних прав, що виділяються з різних підстав.

Інститут захисту цивільних прав та інтересів в цілому та його окремі аспекти досліджували: Н.С. Кузнецова, В.В. Луць, А.Х. Ярема, І.В. Венедіктова, О.І. Мацегоріна, І.В. Чеховська [1-4] та інших дослідників, які зробили значний внесок у

розробку цієї проблеми, водночас заявляючи про необхідність її подальшого вивчення.

Метою є теоретичне дослідження юрисдикційних та неюрисдикційних способів захисту цивільних прав.

Відповідно до положень ст. 15 ЦК України кожній особі гарантується право на захист цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання, а також право на захист свого інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного права.

На підставі викладеного кожен учасник цивільних відносин може звернутися до суду з вимогами про захист або поновлення порушеного, невизнаного або оспорюваного права чи інтересу в особливому порядку, перелік яких встановлено ст. 16 ЦК України.

Для досягнення ефективного результату вкрай важливим є оптимальний вибір способу захисту цивільних прав та інтересів з їх широкого спектру.

У цивілістиці традиційно виділяють дві форми захисту прав: юрисдикційну та неюрисдикційну. Форма юрисдикції містить запит про захист до компетентних органів, які мають великі повноваження. Відповідна форма захисту здійснюється судом (провадження про загальний захист) або органом державної влади (провадження про спеціальний захист) [5, с. 42].

Самозахист цивільних прав є найбільш юрисдикційною формою захисту цивільних прав та інтересів. Відповідно до ст. 19 ЦК України необхідною обороною є застосування особою заходів протидії, які не заборонені законом і не суперечать моральним засадам суспільства. Способи самозахисту можуть бути обрані особою на власний розсуд, а також можуть бути визначені в договорі, законі чи інших нормативно-правових актах.

Юрисдикційна форма захисту може здійснюватися як у судовому, так і позасудовому порядку.

Юрисдикційне судочинство є найпоширенішим способом захисту цивільних прав. Відповідно до ст. 55 Конституції України права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження судових рішень, дій чи бездіяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від посягань і незаконного втручання. Крім того, кожен має право після вичерпання всіх національних засобів правового захисту звернутися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судів, установи, членом або учасником яких є Україна (ч. 4 ст. 55 Конституції) [6]. Іншими словами, Конституція України передбачає можливість судового захисту цивільних прав та інтересів на національному та міжнародному рівнях.

Враховуючи конституційне положення про те, що правосуддя в Україні здійснюється виключно судами, юрисдикція яких поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі (ст. 124 Конституції), усі спори про захист прав і свобод громадян підпорядковуються судам.

Суть судового захисту як основи цивільного законодавства полягає в гарантованій державою можливості суб'єкта цивільних правовідносин звернутися до

спеціальних державних органів (судів) у разі загрози або порушення їх цивільних прав, інтересів чи свобод [7, с. 119].

Слід також зазначити, що юрисдикційний позасудовий порядок захисту цивільних прав можна поділити на обов'язковий і факультативний. Ця класифікація має процесуальний зміст. Якщо законом встановлено обов'язковий позасудовий порядок захисту цивільних прав, то звернутися до суду можна лише після його здійснення, інакше провадження у справі буде зупинено, оскільки такі спори не підлягають розгляду в суді. Однак рішення, прийняте в позасудовому порядку, може бути оскаржено в судовому порядку, але необхідно враховувати, що «предметом можливого подальшого судового розгляду є не той спір, який розглядався в адміністративному (позасудовому) провадженні, а спір щодо рішення, прийнятого за оцінкою результатів розгляду первісного спору в адміністративному судочинстві» [8, с. 69]. Якщо позасудовий порядок захисту цивільних прав встановлений законом як необов'язковий, потерпілий може негайно звернутися до суду.

Неюрисдикційна форма захисту означає, що правовласник особисто вживає заходів, спрямованих на припинення порушення, відновлення порушених прав і відшкодування збитків [9, с. 324].

Неюрисдикційна форма захисту може бути реалізована як застосування заходів оперативного впливу до особи, яка порушила цивільні права, або необхідна оборона, під якою розуміється дієздатність особи на власний розсуд і самостійно застосовувати засоби примусу (контрзаходи). Для необхідної оборони важливо, щоб вона здійснювалася способами, які не заборонені законом і не суперечать моральним засадам суспільства, а також відповідали змісту порушеного права, характеру дій, якими заподіяно шкоду з метою захисту правових благ, що охороняються цивільним законодавством.

Підсумовуючи вищевикладене слід зазначити, що захист цивільних прав є інститутом цивільного права. У цивілістиці традиційно виділяють дві форми захисту прав: юрисдикційну та неюрисдикційну. Проаналізувавши переваги та недоліки цих способів захисту прав, можна зазначити, що ефективність того чи іншого порядку захисту цілісних прав залежатиме від характеру та стадії конфлікту чи спору. Так, судовий захист буде ефективним, якщо стороні потрібне рішення імперативного характеру або рішення про визнання прав. Позасудовий захист буде ефективним, якщо сторони прагнуть підтримувати добрі ділові відносини або налагоджувати подальшу співпрацю, а характер конфлікту є неістотним, ґрунтується на нематеріальних майнових чи немайнових наслідках.

Закріплення в сучасному цивільному законодавстві загального невичерпного переліку способів захисту цивільних прав та охоронюваних законом інтересів та відсутність критеріїв їх класифікації, а також конкретних умов, підстав, сфер застосування того чи іншого способу захисту, призводить до неоднаковості судової практики, залишає без належного захисту порушені, оскаржувані, невизнані права суб'єктів цивільних правовідносин, чим знижує ефективність механізму цивільно-правового захисту. У світлі майбутньої рекодифікації цивільного законодавства привернення уваги до цих проблемних питань на доктринальному рівні є першим кроком на шляху вдосконалення нормативно-правової бази захисту цивільних прав та інтересів.

Судовий і позасудовий способи захисту цивільних прав повинні співіснувати як допоміжні способи один одного. У разі неефективності судових способів захисту, то позасудові способи можуть стати дієвими і навпаки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Чеховська І.В., Божук І.В. Медичний арбітраж (третейський суд) як альтернатива цивільним судам у медичних спорах. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2021. Вип. 2. С. 93-98.
2. Чеховська І.В., Божук І.В. Перспективи розвитку інституту сімейної медіації в Україні. Вісник Луганського університету внутрішніх справ. 2021. Вип. 2.(94) С. 246-258.
3. Чеховська І. В. Альтернативні способи захисту суб'єктивних прав. **навчальн. посіб.** / І. В. Чеховська. Ірпінь : Державний податковий університет, 2022. 428 с.
4. Чеховська І. В., Довга М.О. Медіація як альтернативний спосіб вирішення сімейних спорів. Ірпінський юридичний часопис. 2023. – Вип. 3 (12). С. 123-138.
5. Діденко Л. В. Співвідношення судових та позасудових способів захисту цивільних прав. *Вісник Запорізького національного університету*. Юридичні науки. 2020. № 3. С. 44-49.
6. Конституція України Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
7. Сидоренко М.В. Судовий захист цивільного права та інтересу як загальна засада цивільного законодавства України : дис.... канд. юрид. наук : 12.00.03 / М.В. Сидоренко. Одеса, 2012. 232 с.
8. Кузнецова О.А. Проблеми юрисдикційного позасудового порядку захисту цивільних прав. *Ex jure*. 2019. № 2. С. 68-75.
9. Ульянова Г.О. Методологічні проблеми цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності від плагіату : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.03. Одеса. 2015. 433 с.

**Дудник Вікторія
Миколаївна**, студентка
групи ПМЦз-22-1
ННІ права Державного
податкового університету
Науковий керівник:
Обривкіна О.М., к.пед.н.,
доцент кафедри приватного права

ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВОРУ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Земельна реформа в Україні триває з часів незалежності, основний період якої характеризується введенням мораторію на продаж земель сільськогосподарського

призначення, проте у 2021 році розпочався визначальний етап цієї реформи – зняття заборони на продаж земельних ділянок та відкриття ринку обігу землі. В умовах функціонування ринку землі договір купівлі-продажу є основним інструментом обігу земельних ділянок та набуття права власності.

Правове регулювання договору купівлі-продажу має вікове коріння, проте даний вид договору може зазнавати змін у зв'язку з специфічними характеристиками його предмету. Зокрема, це стосується договору купівлі-продажу земель сільськогосподарського призначення, адже предметом такого договору виступають земельні ділянки, які мають особливий правовий статус та правове регулювання. Як зазначає В.І. Семчик, за загальним правилом, земельні ділянки будучи об'єктами цивільного обороту – займають головне місце серед об'єктів нерухомості [1, с. 36].

Договори щодо земельних ділянок укладаються відповідно до норм цивільного законодавства, проте враховуючи предмет договору, суттєвий вплив також має земельне законодавство. Проте слід уточнити, що положеннями Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ) визначено здебільшого загальні аспекти, тоді як Земельним кодексом України (далі – ЗКУ) визначаються вже положення, що стосуються земельних ділянок сільського господарства.

Для детальнішого розуміння особливостей договору купівлі-продажу земель сільськогосподарського призначення спочатку необхідно з'ясувати його сутність. Мельник Ю.М. розуміє це як двосторонній правочин, при якому одна сторона передає у власність другій стороні земельну ділянку, отримуючи за це гроші [2].

Можемо самостійно характеризувати даний договір як цивільно-правову угоду між однією стороною (продавцем), який передає або має зобов'язання передати іншій стороні (покупцю) земельну ділянку сільськогосподарського призначення за конкретно визначену грошову суму.

Ч.1 ст. 628 ЦКУ визначено, зміст договору становлять умови (пункти), визначені на розсуд сторін і погоджені ними, та умови, які є обов'язковими відповідно до актів цивільного законодавства [3]. Іншими словами, змістом договору є умови, які є необхідними для укладення договору і без дотримання яких він вважається недійсним. Такі умови називають істотними. До істотних умов слід віднести предмет договору, адже предмет купівлі-продажу законом визначається істотною умовою для всіх видів договорів. За загальним правилом предмет договору повинен характеризуватися двома основними ознаками: конкретна визначеність та можливість його відчуження. За договором купівлі-продажу земель сільськогосподарського призначення зрозуміло, що предметом є земельні ділянки сільськогосподарського призначення. Характерною ознакою також є оборотоздатність, тобто земельна ділянка не повинна бути вилучена з обігу.

Іншою істотною умовою є ціна, яка відповідно до ч.8 ст. 128 ЗКУ, визначається за експертною грошовою оцінкою, що проводиться суб'єктами господарювання, які є суб'єктами оціночної діяльності у сфері оцінки земель відповідно до закону, на замовлення органів державної влади або органів місцевого самоврядування [4].

При укладенні договору купівлі-продажу земель сільськогосподарського призначення обов'язково необхідно дотримуватися вимог, що стосуються форми

договору. Ст. 657 ЦКУ передбачено, договір купівлі-продажу земельної ділянки або іншого нерухомого майна укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню [3]. Адже право власності у покупця (набувача) виникає саме з моменту такого посвідчення. Зазначимо, що без нотаріального посвідчення договір вважається недійсним.

Суб'єктами договору купівлі-продажу земель сільськогосподарського призначення є продавець (відчужувач) та покупець (набувач), права та обов'язки яких визначені положеннями ЦКУ. Можливість укладення договору купівлі-продажу фізичними особами визначається обсягом їх дієздатності. Враховуючи, що даний різновид договору підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню - окрім продавця та покупця в угоді також бере участь нотаріус. Нотаріус виступає ключовою фігурою в підписанні угоди, оскільки він перевіряє та узгоджує всі документи згідно з чинним законодавством та своїм підписом затверджує здійснення передачі прав власності на земельну ділянку. Доцільно вказати, що продаж земельної ділянки не тягне за собою припинення прав третіх осіб, наприклад у випадку застави або сервітуту, які можуть бути встановлені щодо земельної ділянки, яка продається.

Отже, договір купівлі-продажу земель сільськогосподарського призначення займає особливе місце в системі цивільно-правових договорів, проте через свою новизну потребує більш детального дослідження та систематизації норм законодавства для ефективного правового регулювання. Даний договір регулюється нормами цивільного законодавства з дотриманням вимог земельного та інших галузей законодавства, які виражають специфічні особливості предмету договору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Земельне право: підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів / за ред. В. І. Семчика і П. Ф. Кулинича. Київ : Видавничий дім «Ін Юре», 2001. 424 с.
2. Мельник Ю.М. Державне регулювання ринку земель в Україні. Кафедра земельного кадастру. Львівський національний університет природокористування (м. Дубляни, 2022 року). Дубляни, 2022. 118 с.
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 26.09.2023).
4. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 26.09.2023).

**Ільніцька Олександра Ростиславівна,
Лущик Маргарита Віталіївна**
студентки групи ПБ-21-4
ННІ права Державного податкового університету
Науковий керівник:
Котович І.О.
к. ю. н., доцент, доцент кафедри приватного права
Державного податкового університету

РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕДУРИ УКЛАДЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОГОВОРІВ У СВІТЛІ ЗАПЛАНОВАНИХ ЗМІН ДО ЗАКОНОДАВСТВА

Електронні договори стають все більш популярними в Україні. Це пов'язано з розвитком технологій та поширенням дистанційного способу життя. Ця тенденція є актуальною, оскільки вона відповідає сучасним реаліям і сприяє розвитку України.

Верховна рада прийняла закон «Про електронні довірчі послуги», який адаптує українське законодавство до європейських стандартів у сфері електронних довірчих послуг.

Європейська Комісія прийняла Регламент (ЄС) № 910/2014, який встановлює єдині правила для електронних довірчих послуг у всіх країнах ЄС. Україна зобов'язалася імплементувати цей Регламент у своє національне законодавство.

Прийняття закону «Про електронні довірчі послуги» дозволило Україні:

- Визнати кваліфіковані електронні підписи, видані у будь-якій країні ЄС, у всіх країнах ЄС.
- Запровадити нові види електронних підписів, які мають менш суворі вимоги, ніж кваліфіковані електронні підписи.
- Визначити нові вимоги до ідентифікації осіб, які укладають електронні договори.

Переконані, що важко не погодитися з тим, що, Директива є специфічним джерелом європейського права: вона фактично немає прямої дії, оскільки є обов'язковою для держав-членів щодо результату, якого необхідно досягти, залишаючи при цьому за державами право вибору форми і способів його досягнення. По-друге, Директива залишала вирішення значної кількості питань за державами-членами, не зобов'язуючи їх слідувати певним імперативним вимогам. Це призвело до різних, іноді навіть протилежних, варіантів імплементатії її положень до національного законодавства. Так, Німеччина й Австрія обрали найбільш суворий варіант імплементатії. На рівні законодавства цих країн лише електронний цифровий підпис з кваліфікованим сертифікатом ключа може вважатися допустимим реквізитом письмової форми правочину. Натомість Бельгія і Великобританія обрали більш гнучкий варіант застосування Директиви. Тому на рівні законодавства цих країн будь-який підпис, який здатний ідентифікувати підписанта і забезпечити цілісність документа після його підписання, вважається допустимим для письмової форми. Звісно, протилежність підходів, застосованих у різних законодавствах, суттєво перешкоджала укладенню договорів з

використанням електронних засобів зв'язку, сторонами яких були резиденти різних країн ЄС.

Саме з метою подолання цих протилежностей був розроблений і прийнятий Регламент 910/2014. На відміну від директиви, регламент як джерело європейського права має загальну дію, є обов'язковим в повному обсязі і підлягає прямому застосуванню в усіх державах-членах. Положення національного законодавства, які суперечать регламенту, не підлягають застосуванню. Регламент 910/2014 принципово змінив підхід до регулювання низки відносин, пов'язаних з укладенням так званих електронних договорів [2]. Якщо розглядати конкретно, то регламент, який замінив Директиву, має ряд відмінностей від своєї попередниці. Наприклад:

- Охоплює більший спектр питань, ніж Директива;
- Деталізує поняття та юридичний статус електронних підписів та їх різновидів;
- Вводить поняття "довірчих послуг";
- Вносить зміни в систему суб'єктів, які мають право створювати, шифрувати та перевіряти електронні цифрові підписи та пов'язані з ними сертифікати.

Законопроект про електронні довірчі послуги в основному дублює Регламент ЄС, але містить деякі недоліки. Зокрема, він не узгоджується з Законом України «Про електронну комерцію», який дозволяє використовувати інші види підписів, крім кваліфікованих, для укладення електронних договорів [1].

Можна дійти висновку, що, закон, на відміну від Регламенту ЄС, не містить належних положень про особливості підстав і умов відповідальності надавачів довірчих послуг. Важливо враховувати, що діяльність таких суб'єктів пов'язана з ризиком завдання значної шкоди своїм клієнтам та третім особам. Тому на рівні законодавства повинні бути чітко визначені особливості підстав, умов і обсягу їх відповідальності, схоже до того, як це визначено в Регламенті ЄС.

Список використаних джерел:

1. Про електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10.2017 р. № 2155-VIII : станом на 1 січ. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text> (дата звернення: 18.10.2023).
2. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 910/2014 від 23 липня 2014 року про електронну ідентифікацію та довірчі послуги для електронних транзакцій на внутрішньому ринку та про скасування Директиви 1999/93/ЄС : Регламент Європ. Союзу від 23.07.2014 р. № 910/2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_016-14#Text (дата звернення: 18.10.2023).

**Кириченко Катерина
Олександрівна**, студентка
групи ПБ-20-2
ННІ права Державного
податкового університету
Науковий керівник:
Самілик Л.О., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри приватного права

АЛІМЕНТНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ЩОДО ПОВНОЛІТНІХ ДІТЕЙ, ЯКІ НАВЧАЮТЬСЯ: ДОБРОВІЛЬНИЙ ТА СУДОВИЙ ПОРЯДКИ

Сім'я завжди була і завжди буде найголовнішою загальнолюдською цінністю. Від нормалізації соціальних, економічних і правових відносин у сім'ї залежить майбутнє дітей та суспільства [5]. Основну роль у гарантуванні втілення цього завдання покладається на інститут аліментних зобов'язань батьків та дітей, який регулюється Конституцією України, Сімейним кодексом України та іншими законодавчими актами [6].

Відповідно до статті 51 Конституції України «Батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття» [1], аналогічна норма міститься і в Сімейному кодексі України, а саме у статті 180 [2]. Частиною 1 статті 199 Сімейного кодексу України передбачено умови, за яких аліментні зобов'язання можуть продовжитися і після повноліття, а саме [3]:

- 1) досягнення дочкою, сином віку, який перевищує 18, але є менші ніж 23 років;
- 2) продовження навчання дочкою, сином;
- 3) потреба у зв'язку з цим у матеріальній допомозі;
- 4) наявність у батьків можливості надавати таку допомогу.

Аліменти на утримання повнолітніх дітей, які продовжують навчання й у зв'язку з цим потребує матеріальної допомоги можуть виплачуватись: у добровільному або ж у судовому порядку.

Добровільний порядок виконання аліментних зобов'язань характеризується виконання батьками обов'язку утримувати дитину визначаються за домовленістю між ними, що передбачено частиною 1 статті 181 Сімейного кодексу України [2].

Відповідно до цього один із батьків може подати заяву за місцем роботи, місцем виплати пенсії, стипендії про відрахування аліментів на дитину з його заробітної плати, пенсії, стипендії у розмірі та на строк, які визначені у цій заяві. На підставі заяви одного з батьків аліменти відраховуються не пізніше триденного строку від дня, встановленого для виплати заробітної плати, пенсії, стипендії. На підставі заяви одного з батьків аліменти можуть бути відраховані і тоді, коли загальна сума, яка підлягає відрахуванню на підставі заяви та виконавчих документів, перевищує половину заробітної плати, пенсії, стипендії, а також якщо з нього вже стягуються аліменти на іншу дитину [4].

Також варто зауважити, що частиною 1 статті 189 Сімейного кодексу України батькам надано право укласти договір про сплату аліментів на дитину,

умови якого, а саме: розмір аліментів (має бути необхідним та достатнім для забезпечення гармонійного розвитку дитини), строки їх виплати тощо не повинні порушувати її права [2].

Розмір аліментів сторони визначають за домовленістю між собою, але за жодних обставин він не може бути меншим від передбаченого частиною 2 статті 182 Сімейного кодексу України, а саме 50 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку [3].

Щодо судового порядку виконання аліментних зобов'язань, то відповідно до частини 3 статті 199 Сімейного кодексу України, звернутися до суду з позовом про стягнення аліментів можуть [2]:

- той з батьків, з ким проживає дочка, син, які продовжують навчання;
- безпосередньо дочка, син, які продовжують навчання.

Суд визначає розмір аліментів на повнолітню дитину у твердій грошовій сумі й у частці від заробітку (доходу) платника аліментів з урахуванням передбачених статтею 182 Сімейного кодексу України обставин [4].

Позивачу слід обґрунтовувати в суді свої витрати документальним обґрунтуванням витрат, наприклад якщо особа навчається на платній формі слід долучити довідки з начального закладу про розмір оплати за навчання чи копію договору, квитанції на проїзні документи, канцелярські витрати та витрати на проживання (квитанції з гуртожитку чи орендованого житла) та інші витрати [3].

При цьому мінімальний розмір аліментів на повнолітню дитину законом не встановлений. Мінімальний рекомендований розмір аліментів на одну дитину становить розмір прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку і може бути присуджений судом у разі достатності заробітку (доходу) платника аліментів. Водночас суд не обмежується розміром заробітку (доходу) платника аліментів у разі встановлення наявності у нього витрат, що перевищують його заробіток (дохід), і щодо яких таким платником аліментів не доведено джерело походження коштів для їх оплати [2].

Отож, можна сказати, що законодавець передбачив реалізацію конституційного права дитини на забезпечення зі сторони батьків, зокрема у вигляді аліментів. Також законодавчо врегульоване питання аліментного забезпечення повнолітньої дочки або сина, якщо вони навчаються, як у порядку добровільності рішення, шляхом домовленості між дитиною та одним з батьків або ж у порядку зобов'язання судом одного з батьків забезпечувати дочку або сина. Аліментні зобов'язання щодо повнолітніх дочки або сина припиняються при закінченні ними навчання або ж при виповненні 23 років.

Список використаних джерел

1. Конституція України: від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01. 01. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Сімейний кодекс України: Кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III. Дата оновлення: 05. 10. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
3. Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів. Офіційний

веб-портал парламенту України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-06>

4. Особливості стягнення аліментів на повнолітніх дочку, сина: про добровільний та судовий порядки розповіла адвокат Інна Скузь. URL: <https://advokatpost.com/osoblyvosti-stiahnennia-alimentiv-na-povnolitnikh-dochku-syna-pro-dobrovilnyj-ta-sudovyj-poriadky-rozpozila-advokat-inna-skuz/>

5. Чеховська І. В. Теоретико-методологічні аспекти дослідження проблем сучасної сімейної політики України. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*. 2010. № 1 (48). С. 229–238.

6. Лакей І.А., Чеховська І.В. Аліментне зобов'язання на утримання дитини як вид сімейного правовідношення. *Порівняльно-аналітичне право*, 2016, № 4, с. 88-91.

Коваленко О.М., аспірант

ННІ права Державного податкового університету

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОСТУПУ НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ ДО МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ: МІЖНАРОДНІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ СТАНДАРТИ

Основними джерелами міжнародних правових стандартів для правового регулювання відносин за участю неповнолітніх осіб є Конвенція про права дитини (ООН), Європейська конвенція про здійснення прав дітей. Додатковими джерелами, які надають тлумачення або роз'яснюють окремі положення застосованих правових актів, є Конвенція про захист прав та гідності людини щодо застосування біології та медицини (1997), стратегічні документи ВООЗ [1], ВМА [2], рекомендаційні документи Ради Європи [3]. Також у практиці нормотворення та правозастосування як приклади та алгоритми можливих варіантів розв'язання практичних питань доцільно використовувати нормативні акти та практичний досвід окремих країн. Конвенція про права дитини (ООН) [4] запровадила далекоглядні перспективні зміни в концепції правосуб'єктності дитини, основу якої становить положення, згідно з яким діти народжуються з незалежним правовим статусом, але їхні конкретні права реалізуються у легітимний спосіб в міру того і залежно від того, як діти дорослішають і стають готовими до того, щоб усвідомити власні інтереси та зробити адекватний вибір. Саме тому в Конвенції про права дитини використано комплексний критерій: з одного боку, досягнення 18-річного віку, з іншого – здатність виконувати певні дії чи функції. В остаточному вигляді початкове доктринальне правило було сформульовано у ст. 12 у такий спосіб, що і держава, і сім'я зобов'язані поважати здатність дитини до розвитку, причому поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком і зрілістю. Цей принцип подано як універсальний, отже, такий, що має стосуватися усіх правовідносин за участю дитини, в тому числі сфери ухвалення рішень у сфері надання медичної допомоги. Законодавство України загалом відповідає міжнародно-правовим стандартам і містить відповідні норми. Так, цивільна правоздатність фізичної особи як її

здатність мати цивільні права та обов'язки, в тому числі у сфері надання медичної допомоги, виникає у момент її народження (ст. 25 Цивільного кодексу України). Але обсяг цивільної дієздатності як здатності фізичної особи самостійно здійснювати свої права залежить від віку та психічного стану суб'єкта права. Неповнолітня особа вчиняє правочини за згодою батьків (усиновлювачів) або піклувальників (п. 2 ст. 32). Ці норми поширюються і на регулювання приватноправових відносин у сфері надання медичної допомоги: дієздатність дитини узгоджується з віковим критерієм, тобто дитина (неповнолітня фізична особа) є володільцем і носієм усіх особистих немайнових прав у сфері надання медичної допомоги, включаючи права на вільний вибір лікаря, методів лікування, інформацію про стан здоров'я тощо. Проте діти здійснюють перелічені права через осіб із батьківською відповідальністю. Зокрема, не передбачено правової можливості участі малолітньої дитини у виборі лікування щодо неї. Також медичні працівники не можуть прийняти від неповнолітньої особи відмови від медичного втручання. План лікування дитини, включаючи необхідні обстеження та порядок застосування методів медичного втручання щодо пацієнтів віком до 18 років, обговорюється з батьками або іншими законними представниками дитини. У законодавстві України відтворено норму застосовного міжнародного права щодо того, що дитина має право на те, щоб бути вислуханою. Так, ст. 171 Сімейного кодексу України (далі – СК України) [5] містить пряму вказівку законодавця на необхідність урахування думки дитини при вирішенні питань, що стосуються її життя. У пункті 1 ст. 171 СК України сформульовано норму-принцип, згідно з якою дитина має право на те, щоб бути вислуханою батьками, іншими членами сім'ї, посадовими особами з питань, що стосуються її особисто, а також з питань сім'ї. У пункті 2 ст. 171 СК України роз'яснюється, що це право має застосовуватися до дитини, яка може висловити свою думку. Доктринально контекст права дитини бути заслуханою з усіх питань, що стосуються її життя, має поширюватися й на питання її медичного обслуговування та, зокрема, ухвалення рішень щодо вибору лікування, адже перелік законодавчо визначених сфер життя дитини, щодо яких вона має право бути вислуханою, не є вичерпним. Проте, в який правовий спосіб може на практиці здійснюватися вислуховування та врахування думок дитини, законодавець не роз'яснює. Отже, порівняння норм міжнародних правових актів, чинних для України, та норм вітчизняного законодавства свідчить про те, що майже усі відповідні принципи, стандарти та норми знайшли відображення у нормах національного законодавства України. Проте правові приписи чинного законодавства характеризуються певною декларативністю, що проявляється у так званих «мертвих» нормах – таких, що фактично не виконуються через свою абстрактність і нерозробленість реальних механізмів правореалізації. Саме тому ці норми не використовуються у практиці правового регулювання відносин медичної сфери за участю малолітніх і неповнолітніх осіб. Зокрема, через брак процесуальних законодавчо закріплених механізмів щодо з'ясування та врахування думок дитини відповідно до визнаних міжнародно-правових стандартів постає проблемне питання правової сили думок, висловлених дітьми різного віку та різного рівня інтелектуальної та вольової зрілості, зокрема, правових механізмів їхнього впливу на ухвалення рішень, що стосуються медичного втручання в організм дитини.

Сучасні погляди на права підлітків у сфері надання медичної допомоги багато в чому залежать і від трактування поняття дитини та її здатностей, а також ролі інституту батьківської опіки та відповідальності, що є питаннями великою мірою дискусійними у сучасних науках як правового, так і медичного та психолого-педагогічного спрямування. У доктрині та практиці західноєвропейських країн сьогодні вже є визнаними два положення, які є засадничими при визначенні балансу між відповідальністю батьків і правами дитини-підлітка в сфері надання медичної допомоги. По-перше, батьківські права на опіку та контроль мають інструментальну природу, оскільки надаються особам з батьківською відповідальністю задля того, щоб забезпечити правові засоби для виконання своїх обов'язків по відношенню до дитини. Легальною метою батьківських прав у зв'язку з опікою над дитиною є здійснення прав дитини та охорона і захист її найкращих інтересів. По-друге, компетентність дитини-пацієнта як її здатність ухвалювати медичні рішення відрізняється від дієздатності у вузькому юридичному значенні. Показники віку як межі здатності ухвалювати самостійні усвідомлені рішення мають довільний (консесуальний) характер, оскільки не можуть відображати темпи розвитку кожної окремої дитини. Однак ця довільність може компенсуватися шляхом застосування критерію динаміки розвитку здібностей дитини та її здатності вирішувати ті чи інші питання свого життя. Хоча діти суттєво відрізняються своєю фізичною, волевою та емоційною незрілістю і вразливістю, але брак фізичної незалежності дитини не варто плутати з браком незалежності вибору.

Підсумовуючи слід вказати на доцільність розробки концептуальної моделі механізму здійснення суб'єктивних цивільних прав; на рівні закону – відповідні правові норми та юридичні процедури, які гарантовано забезпечать реалізацію закладеної ідеальної моделі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. International Ethical Guidelines for Biomedical Research Involving Human Subjects Prepared by the Council for International Organizations of Medical Sciences (CIOMS) in collaboration with the World Health Organization (WHO) Geneva, 2002. URL: www.cioms.ch/publications/layout_guide2002.pdf/

2. World Medical Association Declaration of Ottawa on the Right of the Child for Health Care. URL: https://childhub.org/en/system/tdf/library/attachments/208_284_EN_original.pdf?file=1&type=node&id=7045/

3. Рекомендация ПАСЕ 1864 (2009). Содействие участию детей в принятии затрагивающих их решений. URL: http://www.coe.int/t/r/parliamentary_assembly/%5brussian_documents%5d/%5b2009%5d/%5bParis2009%5d/Rec1864_rus.asp. (Rekomendaciya PASE 1864 (2009). Sodejstvie uchastiyu detej v prinyatii zatragivayushih ih reshenij. URL: http://www.coe.int/t/r/parliamentary_assembly/%5brussian_documents%5d/%5b2009%5d/%5bParis2009%5d/Rec1864_rus.asp.)

4. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 Зібрання чинних міжнародних договорів України. 1990. № 1. С. 205

Ковбасюк Вікторія Сергіївна,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
групи ПБ-21-1
ННІ права
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Дяченко С. В., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри приватного права
Державного податкового університету

ІНСТИТУТ ПРИСЯЖНИХ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Відповідно до статті 124 Конституції України, народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних [1]. У частині 2 статті 1 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» вказано, що судову владу реалізують судді та, у визначених законом випадках, присяжні шляхом здійснення правосуддя у рамках відповідних судових процедур [3]. Відповідно до частини 2 статті 34 Цивільного процесуального кодексу, у випадках, встановлених ЦПК, цивільні справи у судах першої інстанції розглядаються колегією у складі одного судді і двох присяжних, які при здійсненні правосуддя користуються всіма правами судді [4].

У Главі 3 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» визначено статус, гарантії прав та вимоги до присяжного, а також підстави і порядок звільнення від виконання обов'язків присяжного.

У цивільному судочинстві обсяг компетенції присяжних є досить обмеженим та вичерпним. Відповідно до частини 4 статті 293 ЦПК, у порядку окремого провадження у складі одного судді та двох присяжних здійснюється розгляд справ про:

- 1) обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи;
- 2) визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою;
- 3) усиновлення;
- 4) надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку;
- 5) примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу [4].

Деякий час в сучасному цивільному праві України було закріплено поняття саме «народних засідателів», а не «присяжних», а у статті 124 Конституції України було задекларовано здійснення правосуддя через «народних засідателів і присяжних».

На нашу думку, це пов'язано із тим, що інститут присяжних у цивільному процесі України бере свій початок ще із правової системи УРСР (СРСР), де існував інститут народних засідателів. З 90-х років ХХ ст. інститут народних засідателів був виключений із судочинства. Проте вже у 1996 р., із прийняттям Конституції України

було відновлено інститут народних засідателів та присяжних. А у 2004 р. у ЦПК було введено положення про народних засідателів, які брали участь при вирішенні деяких справ окремого провадження. Цей інститут діяв до 2017. Із набуттям чинності Закону України № 1847-8, замість «народних засідателів» у цивільному процесуальному законодавстві вживається термін «присяжні».

Деякі науковці стверджують, що в українському судочинстві інститут присяжних не представлений повною мірою, тобто присяжні в Україні не мають тих функцій та повноважень, що мають присяжні у західних правових системах. Не дарма, загально визнаною є думка, що сучасний інститут присяжних в Україні за своєю суттю є ближчим до радянського правового інституту народних засідателів. Для підтвердження чи спростування цієї думки вважаємо за потрібне порівняти обсяг обов'язків присяжного у сучасному цивільному процесі України, народного засідателя в СРСР та присяжного у цивільних справах в США.

Друга частина статті 63 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» визначає обов'язки присяжних, відсилаючи до пунктів 1, 2, 4-6, частини сьомої ст. 56 цього ж Закону:

- справедливий, безсторонній та своєчасний розгляд і вирішення судових справ відповідно до закону з дотриманням засад і правил судочинства;
- дотримання правил суддівської етики, у тому числі виявлення та підтримка високі стандарти поведінки у будь-якій діяльності з метою укріплення суспільної довіри до суду, забезпечення впевненості суспільства в чесності та невідкупності суддів;
- виявлення поваги до учасників процесу;
- нерозголошення відомостей, які становлять таємницю, що охороняється законом, у тому числі таємницю нарадчої кімнати і закритого судового засідання;
- виконання вимог та дотримання обмежень, установлених законодавством у сфері запобігання корупції [3].

Окремо варто акцентувати, що присяжні у цивільних справах здійснюють свій обов'язок лише у суді I інстанції, а перегляд рішень судів першої інстанції в апеляційному порядку здійснюється колегією суддів суду апеляційної інстанції у складі трьох суддів.

Відповідно до ч. 1 та ч. 3-7 ст. 13 Закону СРСР «Про статус суддів в СРСР», до обов'язків народних засідателів відносилися наступні:

- Обов'язок точно виконувати вимоги законів, забезпечувати охорону прав і воль громадян, їхньої честі й достоїнства, інтересів суспільства, високу культуру й виховний вплив судової діяльності, бути справедливими й гуманними.
- Обов'язок уникати всього, що могло б применшити авторитет соціалістичного правосуддя, достоїнство радянського судді або викликати сумнів у його об'єктивності й неупередженості не тільки при виконанні своїх обов'язків, а й у позаслужбовому житті.
- Обов'язок опановування правових знань, підготовки до судового розгляду кожної справи, участі у роботі з попередження правопорушень та нерозголошення таємниці наради суддів і відомостей, отриманих при проведенні закритих судових засідань.

– Обов'язок вчасно бути в суді для виконання функцій по здійсненню правосуддя. Виклик народного засідателя в суд обов'язковий для адміністрації підприємства, установи, організації, де працює або вчиться народний засідатель» [2].

Згідно із поправкою 7 до Конституції США, «Судові справи на підставі загального права, якщо розмір вимог перевищує двадцять доларів, належать суду присяжних, і жодна справа, розглянута судом присяжних, не повинна розглядатися вдруге у будь-якому суді Сполучених Штатів, інакше як згідно з нормами загального права». Верховний суд США дійшов висновку, що федеральний суддя в ході судового розгляду має такі конституційні права: 1) висловити свою думку щодо фактів за умови, що всі питання факту в кінцевому результаті будуть передані на розгляд суду присяжних; 2) звертати увагу присяжних на ті частини доказів, які він вважає особливо важливими; 3) інформувати присяжних, коли немає достатніх доказів для обґрунтування судового рішення; 4) вимагати від присяжних відповідей на конкретні запитання на додаток до винесення загального рішення; 5) доручити присяжним після того, як справа позивача буде завершена, винести рішення на користь підсудного на підставі недостатності доказів; 6) скасувати судові рішення, яке суперечить закону або доказам, і призначити новий судовий розгляд; 7) відмовити відповідачу в новому судовому розгляді за умови, якщо позивач погодився повернути йому частину присуджених збитків [5].

Висновки. Отож, як і в цивільному судочинстві США, так і в українському цивільному процесі, провідну роль відіграє все-таки суддя, оскільки в США він має визначені конституційні права щодо впливу на цивільний процес за участі присяжних, тобто суддя в США може не тільки вказувати й радити які законодавчі акти доцільно використовувати в судовій справі, а й скасувати судові рішення й призначити новий судовий розгляд. Щодо українського цивільного судочинства, то у нашому законодавстві не визначено переліку прав судді стосовно присяжних, проте потрібно розуміти, що суддя, використовуюючи свої професійні навички й знання, може здійснювати вплив на присяжних, що безумовно може впливати на судові рішення. Окрім цього, в США перелік цивільних справ, які можуть розглядати присяжні є набагато ширшим і невичерпним у порівнянні із Україною.

Щодо народних засідателів в СРСР та присяжних в Україні, ми не вважаємо, що різниця між їхніми повноваженнями є разючою. Все-таки, спостерігається подібність, зміст диспозицій статей про обов'язки присяжних та народних засідателів майже ідентичний.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 14.10.2023).
2. Про статус суддів в СРСР : Закон Органів влади СРСР від 04.08.1989 р. № 328-І : станом на 7 трав. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0328400-89#Text> (дата звернення: 16.10.2023).

3. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII : станом на 23 груд. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 14.10.2023).

4. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV : станом на 7 верес. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 14.10.2023).

5. Amendment VII. Civil Trial Rights. LII / Legal Information Institute. URL: <https://www.law.cornell.edu/constitution-conan/amendment-7> (дата звернення: 16.10.2023).

Козін Ольга Василівна
студентка групи ПМЦз-22-1
ННІ права Державного
податкового університету
Науковий керівник:
Обривкіна О.М., к. пед. н.,
доцент кафедри приватного права

ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВОРУ СТРАХУВАННЯ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Сільське господарство в Україні є однією з найважливіших сфер економіки. Воно виконує ряд важливих функцій і має значний вплив на розвиток і добробут нації. Сільське господарство забезпечує населення України та інших країн світу продуктами харчування. Україна є одним з провідних експортерів сільськогосподарських товарів, що сприяє забезпеченню продовольства для інших країн. Сільськогосподарський сектор вносить значний внесок до економічної сфери створюючи робочі місця і забезпечуючи дохід населенню. Велика кількість сільськогосподарських підприємств та фермерських господарств забезпечують можливість працевлаштування для місцевого населення. Це допомагає зменшити безробіття і бідність, покращує життя сільського населення та забезпечує соціальну стабільність у регіонах. Сільське господарство є основною галуззю економіки в багатьох регіонах України, особливо в сільських місцевостях. Це сприяє розвитку маленьких міст і сіл, залученню інвестицій та покращенню життя населення.

Укладання договорів страхування в сільському господарстві має своє особливе значення через той факт, що ці угоди враховують складність правових відносин, які поєднують аспекти цивільно-правових відносин та особливий суб'єктний склад. Оскільки аграрне право регулює та відображає реальні суспільні відносини, які спільно спрямовані на досягнення цілей сільськогосподарських підприємств, а саме на виробництво продукції харчування та сільськогосподарської сировини, то можна стверджувати, що страхові правовідносини, що стосуються сільськогосподарських підприємств, є складовою частиною зовнішніх аграрних правовідносин [1, с.136].

Договір страхування у сільському господарстві в Україні регулюється цивільним законодавством, а саме Цивільним кодексом України та Законом України "Про страхування" [1, 2].

Основні особливості такого договору включають:

1. Страхування ризиків. Договір страхування у сільському господарстві може охоплювати різні ризики, такі як пожежі, град, посуха, геологічні ризики тощо. Список страхових подій визначається умовами договору.

2. Об'єкт страхування. Об'єктом страхування можуть бути різні майнові інтереси, пов'язані зі сільськогосподарською діяльністю. Наприклад, це можуть бути рослинні культури, тварини, сільськогосподарська техніка тощо.

3. Вартість страхової суми. Вартість страхової суми визначається на підставі експертної оцінки страхового об'єкта. Сума страхового покриття може бути встановлена на підставі вартості вартісних показників або окремих складових частин.

4. Страховий внесок. Страховий внесок є платежем, який здійснюється страхувальником за користування об'єктом страхування. Страховий внесок залежить від ризиків, об'єкту страхування та страхової суми.

5. Умови страхування. Умови договору страхування, включаючи права та обов'язки сторін, визначаються договором. Вони можуть включати певні обмеження по страховим виплатам, застереження щодо недостатнього старання страхувальника в збереженні об'єкта страхування тощо.

Ці особливості договору страхування у сільському господарстві дозволяють страхувальникам захистити свої майнові інтереси в разі виникнення небажаних природних чи техногенних подій, які можуть вплинути на їх сільськогосподарську діяльність.

Змістом договору як юридичного явища є сукупність умов, з яких він складається. Договір вважається укладеним, якщо між учасниками досягнуто згоди за всіма істотними умовами у належній формі. Істотні умови стосуються предмета договору, а також умов, які законодавство визнає як важливі або обов'язкові для договорів даного типу, а також усі умови, щодо яких одна зі сторін вимагає досягнення узгодження [4, с.205].

Як правило на практиці використовуються умови, що розроблені страховими організаціями. Зазвичай ці умови охоплюють всі істотні умови, а також інші умови, що і становлять зміст страхового договору. Тобто фактично все зводиться до прийняття або ж відмови від укладення договору на умовах, що запропоновані страховиком з відповідною конкретизацією деяких пунктів [4, с.206].

Отже, договір страхування в сільському господарстві є досить поширеним в Україні і відіграє важливу роль в економічному розвитку аграрної сфери нашої держави. Договір сільськогосподарського страхування, я і будь-який інший договір має свої особливості, до яких відносять: страхові ризики (випадки), об'єкт страхування, суб'єкти страхування, страхову суму, страхові внески тощо.

Список використаних джерел:

1. Горіславська І. Специфіка договору страхування у сільському господарстві. Підприємництво, господарство і право. 2009. № 10. С. 136-137.

2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003р. № 435-IV. Дата оновлення: 03.09.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Про страхування: Закон України від 07.03.1996р. № 85/96-ВР. Дата оновлення: 06.05.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 15.10.2023).
4. Марценюк О.В., Польова О.Л., Руда О.Л. Страхування сільськогосподарських ризиків: навч. посіб. ВНАУ. Вінниця: Видавець ФОП Кушнір Ю.В., 2020. С. 380

**Козлова Валентина Петрівна,
Ліщук Уляна Вікторівна,**
студентки групи ПМЦз-23-1
ННІ права Державного
податкового університету
**Науковий керівник:
Амеліна Анна Сергіївна**
к.ю.н., доцент, доцент кафедри
кримінальних розслідувань

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН

Цифровізація є важливим етапом розвитку сучасного суспільства, її вплив поширюється на всі сфери життя, включаючи сферу договірних відносин. Цифровізація створює нові можливості, що певною мірою спрощують процес укладення договорів та виконання зобов'язань, крім того, завдяки сучасним технологіям забезпечується ефективність, надійність та доступність договірних відносин. Однак, водночас виникають і нові виклики, зокрема у сфері юридичного регулювання та захисту даних. Вивчення впливу цифровізації на розвиток договірних відносин є актуальним не лише для працівників юридичної сфери, але й для представників сучасного бізнесу. У даній статі ми розглянемо вплив цифровізації на договірні відносини, проаналізуємо погляди вчених-юристів щодо даного питання, а також сформулюємо власні висновки.

Однією з основних змін, внесених цифровізацією, є можливість укласти договори в електронній формі. Згідно зі статтею Дейвіда Джонсона, це спрощує процес укладання договорів і зменшує бюрократичні обмеження. Однак це створює нові питання щодо дійсності та виконання таких договорів [1]. Варто погодитись з автором, адже за умови перебування учасників договору, до прикладу, у різних містах, можливість укладення його в електронній формі дійсно значно спростить даний процес. З точки зору чинного законодавства договір укладений в електронній формі прирівнюється до письмової форми договору.

Одним з важливих аспектів процесу укладення електронного договору є процес підписання. Електронні підписи стали невід'ємною частиною цифровізації укладання договорів, за дослідженнями Джеймса Сміта, електронні підписи можуть бути ефективними для забезпечення автентифікації сторін [2]. Існує кілька форм електронного підпису: кваліфікований електронний підпис (КЕП) та удосконалений

електронний підпис (УЕП). Головна відмінність між КЕП та УЕП, з позиції користувача, полягає в тому, що КЕП обов'язково зберігається на спеціальному захищеному пристрої (токені), тоді як УЕП можна зберігати на звичайній флешці або на комп'ютері. Важливим є використання обома сторонами договору однієї і тієї ж самої форми електронного підпису, що забезпечить дійсність даного правочину. Нерідко виникають ситуації, коли сторони використовують цифрове зображення власноручного підпису замість КЕП чи УЕП, що власне не завжди є безпечним, адже відповідно до норм чинного законодавства : Використання при вчиненні правочинів факсимільного відтворення підпису за допомогою засобів механічного, електронного або іншого копіювання, електронного підпису або іншого аналога власноручного підпису допускається у випадках, встановлених законом, іншими актами цивільного законодавства, або за письмовою згодою сторін, у якій мають міститися зразки відповідного аналога їхніх власноручних підписів, або іншим чином врегульовується порядок його використання сторонами [3, ЦКУ].

Для управління договорами цифровізація пропонує нові інструменти, такі як цифрові платформи і системи управління договорами. Стаття Марії Санчеса (2021) вказує, що такі інструменти можуть значно полегшити моніторинг виконання договорів та автоматизувати процеси. Однак це також може підвищити ризики з приводу конфіденційності та безпеки інформації [4]. Безпека даних у сфері електронного документообігу є надважливим питанням, адже це стосується переважно не лише особистих даних, але й даних про бізнес. Існує кілька аспектів на які варто звернути увагу обираючи сервіс для зберігання електронних договорів, чи інших документів або даних. По-перше, центр даних, який ви обираєте, має бути надійним та сертифікованим, тут варто зазначити, що дата центри, розташовані за межами України, мають вищий рівень фізичного захисту. По-друге, варто використовувати шифрування для кожного документу, перед завантаженням його до хмарного сховища. По-третє, зверніть увагу на рівень захисту обраного центру даних відносно хакерських атак: чи проводить організація тестування на стійкість щодо хакерських атак, чи залучаються у цей процес зовнішні незалежні експерти. Насамкінець, безпека також залежить від користувача, тому варто мати надійний пароль, та за можливості встановити двофакторну аутентифікацію.

Ще одним важливим питанням є ефективність механізму відповідальності сторін за електронним договором. Важливою у даному питанні є роль законодавця, адже чітке регулювання будь-якої сфери суспільного життя з боку держави, зумовлює формування ефективного механізму відповідальності. Крім того, не варто нехтувати і роллю сторін договору, адже чіткість формулювання умов на етапі укладання договору, забезпечить точне розуміння прав та обов'язків кожної сторони. Окремо також варто звернути увагу на міжнародний аспект, тобто таку ситуацію коли сторони електронного договору є громадянами різних країн, тому на вирішення спорів між ними впливатимуть норми міжнародного права та механізми вирішення міжнародних спорів.

Отже, аналізуючи зазначені вище аспекти цифровізації договірних відносин, можемо дійти висновку, що сучасні технології роблять договірні відносини більш ефективними та зручними, але водночас створюють нові виклики та ризики. Запорукою успішного використання цифровізації у даній сфері є збалансований

підхід, зокрема чітке нормативне регулювання з однієї сторони, та розуміння та ефективне використання технічних інновацій з іншої. Необхідно активно моніторити розвиток цифрових технологій, адаптуючи при цьому правові норми до змін у даній сфері, що гарантує безпеку укладання електронних договорів, а також подальший процес їх виконання та, за необхідності, механізм притягнення до відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Наукова стаття: Blockchain Cryptocurrency Regulation contributing edition by Josias N. Dewey 2020, 2nd Edition.
2. Журнал Гарвардського університету: Alabi F. Taking Contracting Digital: Examination of the Smart Contracts Experiment. New York University. Elsevier. 2017.
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV: станом на 23 трав. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 15.10.2023).
4. Науковий журнал: International Financial Institutions Adapting to a World of Private Capital Flows. URL: <https://willembuiter.com/builan.pdf>

Кондратюк Вікторія Вікторівна,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти, групи ПБ 21-б,
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Рябченко Ю. Ю., д. ю. н., професор,
професор кафедри приватного права
Державного податкового університету

СУДОВЕ КЕРІВНИЦТВО У КОНТЕКСТІ ПРИНЦИПУ ЗМАГАЛЬНОСТІ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Сучасний курс розвитку національного законодавства спрямований на його вдосконалення та відповідність міжнародним стандартам. Зважаючи на процес євроінтеграції, існує потреба в тому, щоб цивільне право і процес були суттєво вдосконалені. Актуальність даної теми полягає в дослідженні взаємодії судового керівництва та принципу змагальності, що, наразі, є однією з суттєвих проблем цивільного судочинства. Питання необхідності судового керівництва для відповідної реалізації принципу змагальності, особливостей їх співвідношення, взаємозв'язку та міри впливу на судовий процес, є важливим для ефективного забезпечення справедливості, незалежності, неупередженості та продуктивності цивільного судочинства і його процесуальної діяльності.

У цивільному процесі судове керівництво – це діяльність суду, що спрямована на організацію та проведення судового процесу з метою забезпечення ефективного та справедливого вирішення цивільних справ та спорів між сторонами. Судове керівництво включає в себе керівництво суддів у проведенні судового процесу, розподіл справ між суддями, встановлення строків розгляду справ, забезпечення

відкритості та обґрунтованості судових рішень тощо. Воно здійснюється судом у межах повноважень, що були передбачені законом та відповідними процесуальними нормами. Судове керівництво відіграє важливу роль для реалізації принципу змагальності цивільного судочинства. Суд зобов'язаний створювати необхідні умови для того, щоб сторони могли без перешкод та в повному обсязі реалізовувати свої процесуальні права та обов'язки, але не має перешкоджати реалізації принципу змагальності сторін. Також, суд не повинен безпосередньо замінювати собою сторони у процесі та самостійно вирішуючи питання, що належать до їхньої компетенції, він зобов'язаний дотримуватися незалежної позиції та бути неупередженим, не надаючи жодній зі сторін перевагу. Це, в свою чергу, сприяє забезпеченню справедливого та об'єктивного судочинства, де кожна сторона має можливість вільно захищати свої свободи та інтереси відповідно до закону.

З точки зору найефективнішої організації та оптимізації цивільного процесу, важливе значення відіграє саме активна позиція суду, яка гарантує досягнення завдань цивільного судочинства та забезпечує баланс сил між сторонами, учасниками судового процесу. Вона також впливає на ефективність реалізації правосуддя та досягнення його цілей, що не може бути забезпечено в умовах низького рівня активності суду. В наслідок недостатньо активної позиції суду можуть виникнути проблеми із забезпеченням реалізації учасниками справи, своїх процесуальних прав, що передбачені законом. Активні повноваження суду у світлі реалізації принципу змагальності сторін та його співвідношення і поєднання з принципом судового керівництва найбільше виявляються у площині доказової діяльності учасників справи на етапі збирання доказів [1].

Цивільне судочинство здійснюється на засадах змагальності сторін [2]. Змагальність сторін – принцип цивільного судочинства, згідно з яким розгляд справи проводиться у формі спору сторін у судовому засіданні [3]. Принцип змагальності в цивільному судочинстві надає суб'єктам цивільного судочинства та іншим особам, які беруть участь у справі, можливість в захисті як своїх прав, свобод і інтересів, так і інших осіб. Зазначений принцип закріплений і в п. 4 ч. 3 ст. 129 Конституції, згідно з яким однією з засад судочинства є змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і в доведенні перед судом їх переконливості [4, ст. 15]. Суть такого принципу полягає в тому, що сторони судового процесу, які бажають отримати сприятливе для них рішення, зобов'язані довести всі значущі для справи обставини, надати відповідні докази та здійснити інші процесуальні дії, щоб обґрунтувати підстави для своїх вимог чи заперечень та довести свою правоту, а суд має їх проаналізувати та зробити належні висновки. Принцип змагальності передбачає, що учасники судового процесу наділені рівними можливостями для реалізації всіх, належних їм за законом, процесуальних прав та обов'язків, а суд має прийняти всі передбачені законом заходи для всестороннього, детального та об'єктивного розгляду справи з метою винесення законного й аргументованого рішення.

Дискусійним постає питання самостійності судового керівництва. Численні дослідники розглядали судове керівництво з декількох точок зору, дехто позиціонував його як окремий функціональний принцип цивільного судочинства, в той час як інші виокремлювали його як складову принципів закріплених в

Цивільному процесуальному кодексі України, чи як результат їх взаємовпливу та об'єднання. Прихильниками виділення самостійного принципу судового керівництва є Є. В. Васьковський, О. С. Короєд, В. В. Комаров, В. М. Семенов, Г. П. Тимченко, М. Й. Штефан та інші [1]. Певні дослідники також виділяли судове керівництво, виключно як складову принципу змагальності. Питання стосовно судового керівництва та принципу змагальності аналізувалися і розвивалися в численних працях таких наукових дослідників, як: Є. В. Васьковський; М. М. Гершонон; М. А. Гурвич; М. Г. Авдюков; В. П. Тараненко; К. С. Юдельсон; О. П. Клейнман; В. М. Семенов; О. В. Гетманцев; О. І. Карплюк; В. В. Комаров; В. Ю. Мамницький; В. А. Кройтор; П. І. Шевчук; Г. В. Фазикош; С. О. Волосенко; Ю. В. Неклеса; М. Й. Штефан; М. М. Ясинко та ін. Уважаємо, що є всі підстави щодо виділення самостійного принципу – принципу судового керівництва, та досить спірною є точка зору про можливість включення активних повноважень суду до змісту відповідних галузевих принципів: змагальності, диспозитивності та процесуальної активності суду. Так, О.І. Карплюк, розглядаючи проблему співвідношення судового керівництва і змагальності, слушно зазначив, що, не маючи наміру применшувати важливість принципу змагальності у цивільному процесі, все ж таки вважає, що завершальна оцінка його дій визначається крізь призму судового керівництва. Адже на суд, відповідно до ч. 3 ст. 58 ЦПК України (нині – ч. 4 ст. 77 ЦПК України), покладено стратегічний обов'язок – визначити остаточний предмет доказування: суд не бере до розгляду докази, які не стосуються предмета доказування [5].

Висновки. Підсумовуючи, слід зазначити, що судове керівництво та принцип змагальності є важливими складовими цивільного судочинства, що взаємодіють між собою. Важливу роль у реалізації принципу змагальності, забезпеченні балансу між учасниками судового процесу та наданні їм можливості реалізувати свої процесуальні права та обов'язки відіграє саме судове керівництво. Питання необхідності судового керівництва для відповідної реалізації принципу змагальності, а також співвідношення та міри впливу обох аспектів на судовий процес, є важливими для забезпечення справедливості та об'єктивності судових рішень. Взаємодія судового керівництва та принципу змагальності цивільного судочинства важлива для забезпечення та реалізації сторонами рівних можливостей, та дозволяє суду прийняти найбільш справедливе, об'єктивне та обґрунтоване рішення. Зазначимо, що хоча судове керівництво та принцип змагальності тісно пов'язані один з одним, але вони не є тотожними. Судове керівництво спрямоване на забезпечення ефективного та справедливого вирішення цивільних справ та спорів між сторонами, а принцип змагальності забезпечує баланс сил між сторонами, учасниками судового процесу. Для реалізації їхньої ефективної взаємодії, необхідним є розвиток та вдосконалення цивільного законодавства в даній сфері. Насамперед, потрібно чітко визначити поняття судового керівництва та охарактеризувати його місце в цивільному процесі, що дозволить сформувати єдине розуміння у правозастосовній практиці. Необхідно забезпечити баланс між судовим керівництвом та принципом змагальності, що дозволить уникнути порушення прав та інтересів сторін у судовому процесі. Крім того, важливим є підвищення рівня

знань та кваліфікації суддів у сфері взаємодії судового керівництва та принципу змагальності, для подальшої ефективної реалізації їх на практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Боровська І.А., Петровський А.В. Особливості реалізації принципу судового керівництва (case management) у цивільному судочинстві України. Аналітично-порівняльне правознавство. 2023. № 6. С. 68–74. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/02/15.pdf> (дата звернення: 17.10.2023).
2. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV : станом на 18 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 20.10.2023).
3. Яцина В. Принципи судового керівництва та змагальності сторін у цивільному судочинстві: проблеми їх співвідношення та взаємозв'язок. Підприємництво, господарство і право. 2020. С. 48–55. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/3/10.pdf> (дата звернення: 18.10.2023).
4. Бардакова Д. О. Поняття, значення та елементи принципу змагальності в цивільному судочинстві. Актуальні проблеми приватного права : Зб. тез Всеукр. студент. науково-практ. інтернет-конф., м. Ірпінь, 26 берез. 2019 р. URL: https://www.nusta.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/Рябченко-збірник_2019-1-1.pdf#page=15 (дата звернення: 18.10.2023).
5. Яцина В. Б. Сутність принципу судового керівництва у цивільному судочинстві. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2021. Т. 2, № 54. С. 39–45. URL: https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc54/part_2/9.pdf (дата звернення: 19.10.2023).

Костиріна Марія Сергіївна
Риженко Альона Миколаївна,
студентки групи ПБ-21-3
ННІ Права Державного
податкового університету
Науковий керівник:
Котович І.О., к. ю. н.,
доцент, доцент кафедри
приватного права Державного
податкового університету

ЗНАЧЕННЯ МЕДІАЦІЇ У РОЗРІЗІ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

У практичній площині домінуючою формою захисту суб'єктивних цивільних прав у договірних зобов'язаннях залишається юрисдикційна, безпосередньо пов'язана зі зверненням сторін договору до компетентних державних органів та посадових осіб, уповноважених здійснювати їх захист [1, с. 300]. Так, метою медіації є пошук рішення, прийнятого для обох сторін. Головне, щоб обидві сторони вважали, що це рішення є оптимальним та прийнятним. Тобто медіація працює не лише з правовою позицією, а й із реальним інтересом людини, що

виходить за межі юридичного вирішення питань у суді. У процесі медіації не встановлюють винного в ситуації та не доводять, хто більше має рацію [2, с. 209].

Цілком слушним є зауваження Ю. В. Ромзана, що на сьогодні виникла нагальна потреба вивчити міжнародні стандарти в цій сфері, вдосконалити норми національного законодавства, що регулюють проведення процедури примирення в конфліктних ситуаціях, внести зміни до процесуальних нормативно-правових актів для скасування перешкод у проведенні присудової медіації, розробити механізми їх практичного застосування [3, с. 253–254].

Для розвитку та ефективної реалізації медіації в Україні, зокрема захисту цивільних прав, необхідно опрацювати процедурні аспекти посередництва в примиренні сторін спору (конфлікту) та моніторингу виконання сторонами угоди за результатами медіації [4]. Потрібен час для виявлення недоліків та прогалин у правовому регулюванні медіації задля досягнення кінцевої мети [5; 6; 7]. Враховуючи зазначене, звернемо увагу на твердження Ю. Д. Притика, який підкреслює, що з оглядом на світову практику, будь-яка демократична країна, яка шукає способи задоволення попиту суспільства на ефективну і неупереджену систему правосуддя, має створити повноцінний комплекс різноманітних дієвих процедур урегулювання спорів. Виходячи з цього, в Європі набув великої прихильності рух із запровадження медіації, про що свідчить значна кількість міжнародних інструментів Європейського співтовариства та Ради Європи. Медіація виступає визнаною світовою спільнотою реальність, ефективний спосіб вирішення конфліктів, альтернативна форма вирішення спорів, що дозволяє знайти життєздатне рішення, яке максимально задовольняє потреби сторін, залучених у суперечку» [8, с. 52].

У цьому контексті варто зазначити думку О. Є. Костюченко, А. О. Монаєнка та Н. І. Атаманчук, які стверджують, що майнові та немайнові права, які виникають у юридичних та фізичних осіб як учасників цивільних відносин, реалізуються ними як юридично рівними учасниками та базуються на вільному волевиявленні і майновій самостійності. Це свідчить про необхідність закріплення на законодавчому рівні базових правових умов проведення медіаційних процедур, які не обмежуватимуть свободу волі сторін спору, а в процесі вироблення та ухвалення компромісного рішення в справі не порушуватимуть права людини та основоположні свободи [9, с. 51].

Аналізуючи правовий режим медіації в законодавчих системах зарубіжних країн, Ю. Д. Притика виокремлює групи правового регулювання медіації: інтегроване правове забезпечення медіації; диференційоване нормативно-правове забезпечення медіації; неформалізоване правове забезпечення медіації; правові системи заборони. При цьому інтегроване правове забезпечення медіації притаманне країнам, де правовідносини, пов'язані зі здійсненням медіації, врегульовані спеціальними інтегрованими нормативно-правовими актами вищої юридичної сили в державі (законами) [8, с. 46].

Варто погодитись із твердженням О. Є. Костюченко, А. О. Монаєнка та Н. І. Атаманчук, які зазначають, що для розвитку медіації (як форми захисту цивільних прав) необхідно внести зміни до Закону України «Про медіацію», зокрема застосовуючи процедуру медіації в юридичних справах, зокрема тих, що виникають

у цивільних відносинах, необхідно пам'ятати і, відповідно, закріпити законодавчо, що принципи медіації мають охоплювати й принцип верховенства права. Також для розв'язання юридичних справ способом медіації необхідно передбачити засоби гарантування дотримання сторонами домовленостей, викладених в угоді за результатами медіації. У такий спосіб вітчизняний закон про медіації буде наближений до базових умов медіації у цивільних і комерційних справах, закріплених Директивою 2008/52/ЄС [10, с. 55-56; 6].

Таким чином, медіація, маючи сильний потенціал, здатна вирішити проблеми, що стоять перед правовою системою України. Зокрема, розвантажити судову систему та покращити стан цивільного захисту громадян. Застосування медіації широко сприятиме демократизації суспільства та становленню верховенства права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мартинюк Ю. В. Медіація як дієва форма альтернативного неюрисдикційного захисту цивільних прав у договірних зобов'язаннях. С. 300-302.
2. Бондарчук Н., Бугайчук А. Проблеми правового регулювання медіації в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 10. С. 209–213.
3. Розман Ю.В. Медіація як альтернативний спосіб вирішення приватно-правових спорів. *Актуальні проблеми політики*. 2013. Вип. 49. С. 245–256.
4. Чеховська І. В. Альтернативні способи захисту суб'єктивних прав: **навчальн. посіб.** / І. В. Чеховська. Ірпінь: Державний податковий університет, 2022. 428 с.
5. Чеховська І.В., Божук І.В. Медичний арбітраж (третейський суд) як альтернатива цивільним судам у медичних спорах. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2021. Вип. 2. С. 93-98.
6. Чеховська І.В., Божук І.В. Перспективи розвитку інституту сімейної медіації в Україні. *Вісник Луганського університету внутрішніх справ*. 2021. Вип. 2.(94) С. 246-258.
7. Чеховська І.В., Довга М.О. Медіація як альтернативний спосіб вирішення сімейних спорів. *Ірпінський юридичний часопис*. 2023. Вип. 3 (12). С. 123-138.
8. Притика Ю.Д. Правовий режим медіації у законодавчих системах зарубіжних країн. *Малий і середній бізнес (право, держава, економіка)*. 2015. № 1–2 (60–61). С. 45–49.
9. Костюченко О.Є., Монаєнко А.О., Атаманчук Н.І. Медіація як форма захисту цивільних прав. *Нове українське право*, Вип. 1, 2022. С. 49-56.
10. Директива 2008/52/ЄС «Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських правовідносинах» від 21.05.2008 р. *Офіційний вісник Європейського Союзу*. URL: <https://ukrmediation.com.ua> (дата звернення 17.10.2023 р.)

Костюк Віктор Ігорович
Аспірант групи АП 22-2
ННІ Державного податкового університету
Науковий керівник:
Рябченко Ю.Ю. д. ю. н.
професор кафедри приватного права

РОЗВИТОК СУДОВОГО ЗАХИСТУ АВТОРСЬКИХ ТА СУМІЖНИХ ПРАВ НА ХУДОЖНІ ТА ЛІТЕРАТУРНІ ТВОРИ

В історичному понятті завжди гостро стояла проблема плагіату з подальшим захистом інтересів зокрема і в судовому порядку. Нам відомі наступні приклади даного явища з давніх часів, зокрема конфлікт давньоримського письменника Амвросія Феодосія Макробія та римського поета Публія Вергілія Марона [1] щодо запозичень у віршах останнього надбань поетів Лукреція та Еннія на відповідні звинувачення Публій Вергілій Марон заявив, що Макробій “лише винайшов кілька перлин у гною Лукреція та Еннія”. Факт, що французький філософ-гуманіст Мішель де Монтень переписував цілі фрагменти із творів давньогрецького філософа та історика Плутарха та римського письменника, філософа Сенеки. У плагіаті були звинувачені Дж. Г. Байрон, Ш. Бодлер, Й. Л. Караджале, М. Старицький, О. Толстой [2]. Це тільки пара прикладів з історії.

До особливих факторів, які впливали на встановлення авторства в різні часи належали такі явища як: наявність фаворитів в періоди монархій, впливи режимів (авторитарний, нацистський, комуністичний) де походження з певних класів суспільства та вплив ідеології мало за наслідок призначення авторів та використання останніми творів інших митців з подальшою публікацією. Як для прикладу можна навести спори щодо авторства роману “Тихий дон” в радянський період.

Щодо судової практики, яскравим прикладом був випадок з серією книг про Гаррі Поттера авторства Джоан Роулінг в 90-х роках минулого століття. Американська авторка Ненсі Стауффер, яка у 80-х роках минулого століття написала декілька книг з подібним сюжетом звернулася до американського видавця книг щодо порушення її авторського права, останній в свою чергу подав позов до Південного округу Нью-Йорка вимагаючи встановлення порушення [3]. Та у підсумку суд проаналізувавши всі деталі вимог сторін, прийшов до висновку, що подібність між книгами Ненсі Стауффер та Джоан Роулінг є мінімальною та поверхневою.

В сучасному українському суспільстві в час активної діджиталізації, особливо у освітній та літературній сферах гостро стоїть проблема плагіату та ризиків привласнення праць, складових творів іншими особами. Впродовж останніх років мали місце прецеденти з використанням плагіату серед вищих посадових осіб та набули розголосу у засобах масової інформації. Зокрема інцидент в працях колишнього міністра освіти і науки Сергія Шкарлета, що згодом переріс в судові процеси [4]. Також нам відомий скандал з міністром освіти і науки Оксеном Лісовим [5].

Як відомо перед подання наукових праць, зокрема статей, досліджень, монографій, навчальних посібників існують вимоги щодо перевірки даних праць на плагіат, які регулюються відповідно до законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про авторське право і суміжні права», нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, чинних наказів Міністерства освіти і науки України та статутів вищих навчальних закладів.

Також за порушення авторських та суміжних прав на літературні та художні твори передбачена кримінальна, адміністративна та особливо цивільно-правова відповідальність, що регулюється визначеними нормами відповідних кодексів.

Слід зазначити, що в сучасному світі присутнє явище, як об'єкти згенерованим комп'ютерною програмою, тому це було одним із критеріїв до змін в законодавстві, а саме прийняттям нового закону України «Про авторське право та суміжні права», що відповідає викликам сучасності, імплементації норм міжнародного права у вітчизняне законодавство та тотальній діджиталізації суспільства в цілому. Зокрема новелою стало доведення, що окремі неоригінальні об'єкти можуть охоронятися правом особливого роду *sui generis* (бази даних, що не є оригінальними, та неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою). Встановлено, що суб'єктами права особливого роду (*sui generis*) на неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою, є особи, яким належать (у тому числі на підставі ліцензійного договору) майнові авторські права на комп'ютерну програму [6].

У підсумку можна зазначити, що сучасні інструменти по виявленню плагіату дають свої результати. Особливістю таких випадків є те, що суспільство активно користується соціальними мережами в системі інтернет, а тому розголос інформації з виявлення авторів, які користуються надбаннями інших осіб без права на це, є стрімким. Позитивним явищем можна визначити наявність та створення нових програм для перевірки творів на унікальність, що дає змогу виявити порушення авторських прав та визначити відсоток плагіату та в подальшому даний факт можна використати як доказ. Особливим викликом сучасності ми маємо результати праці штучного інтелекту, зокрема написання творів. Також відомий випадок, що суд Китаю вперше у світі захистив авторським правом текст, який створив штучний інтелект [7]. Страйки щодо використання штучного інтелекту вже відбулися в сфері кінематографу, де однією з основних вимогою кінематографістів є те, що письмовий контент, створений штучним інтелектом, не вважатиметься літературним матеріалом [8]. На даний час ми маємо мінімум судової практики щодо судового захисту авторських та суміжних прав на художні та літературні твори з участю штучного інтелекту, що є предметом для більш детального вивчення в майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Романова І. В. Явище плагіату: Історія і сьогодення. Зовнішня торгівля, право, економіка, фінанси. 2012 - № 3 с. 267-272. <https://kalushrda.gov.ua/images/news/Files/%D0%9F%D0%BB%D0%B0%D0%B3%D1%96%D0%B0%D1%82.pdf>.
2. Рижко О.М. Дисертація «Плагіат у соціальнокомунікаційному вимірі XXI століття. Пригода явища та історія боротьби.» URL:

https://shron1.chtyvo.org.ua/Ryzhko_Olena/Plahiat_u_sotsialnokomunikatsiinomu_vymiri_pochatku_KhKhI_stolittia_pryroda_iavyscha_ta_istoriia_bor.pdf.

3. Торгашова К.О. Проблематика розмежування плагіату та порушення у сфері авторського права і її відображення в судових прецедентах у сфері літературної творчості. Молодий вчений № 6, червень 2021, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

4. Сайт BBC news Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c97xpc9e1y8o>.

5. Новини 24 освіта. URL: https://24tv.ua/education/skandal-plagiatom-lisovogo-nazyavo-podali-do-sudu-visunuli-vimogi_n2378709

6. Тарасенко Л.Л. Новий закон про авторське право (2022): виклики та перспективи. Юридичний науковий електронний журнал с.171-174. URL: http://lsey.org.ua/12_2022/36.pdf.

7. Інформаційне агентство УНІАН. URL: <https://www.unian.ua/science/10826870-napisaniy-shtuchnim-intelektom-tekst-upershe-zahistili-avtorskim-pravom.html>.

8. Суспільне культура. URL: <https://suspilne.media/579835-strajki-u-gollivudi-scenaristi-domovilisa-z-kinokompaniami-a-aktori-prodovzuut-protesti/>.

Лазаренко Денис Олександрович
Здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
групи ПБ-21-6
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Рябченко Юрій Юрійович
професор кафедри приватного права,
д.ю.н., професор

ЦИВІЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ведення воєнного стану не залежно від причин його оголошення буде спричиняти значні зміни в усіх сферах суспільних відносин. Виключенням також не стало цивільне судочинство, яке в таких умовах завжди буде викликати особливий інтерес. Оскільки без його ефективного функціонування результативність захисту прав та свобод людей в правовому полі значно знизиться. Тому важливо забезпечити збалансований підхід до виконання правосуддя та захисту прав людини, в результаті чого ця тема стає об'єктом особливої уваги для законодавців, правознавців та громадянського суспільства.

Так, на початку бойових дій 2 березня 2022 року Радою Судів України були опубліковані рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану. Відповідно до яких зазначається про необхідність враховувати конкретну поточну ситуацію у відповідному регіоні при визначенні умов функціонування суду під час воєнного стану. Окрім того, пріоритетність у вирішенні справ повинна бути націлена саме на невідкладні. Також, задля забезпечення безпеки здоров'ю працівників суду визначається можливість переведення деяких із них на дистанційну форму роботи, і при наявності інших об'єктивних причин відсутності в залі судового провадження його учасників використання режиму ВКЗ. При тому слід звернути увагу, що допускається використання не визначених законодавством технічних засобів, щоб працювати в режимі ВКЗ [3].

Особливої уваги з веденням воєнного стану набуло питання щодо підсудності судових справ. Оскільки деякі суди, особливо ті, які знаходяться в місцях активних бойових дій, не можуть гарантувати забезпечення повної безпеки для учасників судового процесу. Тому задля визначеності в цьому питанні Верховним судом було оприлюднено «Перелік судів, територіальну підсудність яких було змінено у зв'язку з неможливістю здійснювати правосуддя під час воєнного стану». В той же час відповідно до ч. 7 ст. 147 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» визначається, що «у разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин під час воєнного або надзвичайного стану, у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами може бути змінено територіальну підсудність судових справ, що розглядаються в такому суді, за рішенням Вищої ради правосуддя, що ухвалюється за поданням Голови Верховного Суду, шляхом її передачі до суду, який найбільш територіально наближений до суду, який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного

суду. У разі неможливості здійснення Вищою радою правосуддя такого повноваження воно здійснюється за розпорядженням Голови Верховного Суду. Відповідне рішення є також підставою для передачі усіх справ, які перебували на розгляді суду, територіальна підсудність якого змінюється” [2].

Окрім того, законодавством також визначаються і інші особливості правосуддя в умовах воєнного стану. Так, відповідно до ст. 26 ЗУ "Про правовий режим воєнного стану":

– “правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами. На цій території діють суди, створені відповідно до Конституції України;”

– “скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється.”

– “створення надзвичайних та особливих судів не допускається” [3].

Варто також звернути увагу на те, що цивільне судочинство, незважаючи на дію воєнного стану в країні, продовжує здійснюватися у відповідності до завдань і принципів визначених національним законодавством. Тобто теоретична модель визначена в ЦПК здійснення судочинства залишається незмінна. Однак, в той же час, практична може мати значні відмінності від звичної.

Отже, з введенням воєнного стану відповідно до Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні" від 24 лютого 2022 року практична модель цивільного судочинства зазнало значних змін. Однак завдяки гнучкості та адаптованості національного законодавства та швидкому реагуванню з боку уповноважених державних органів вдається забезпечувати захист прав і свобод людини та громадянина.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/389-19> (дата звернення: 18.10.2023)
2. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1402-19> (дата звернення: 18.10.2023)
3. Рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану. Рада суддів України. 2022. URL : <https://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikovala-rekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogo-stanu> (дата звернення: 18.10.2023).

Лазарчук Дарина Іванівна,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Самілик Людмила Олексіївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри приватного права

ОБМЕЖЕННЯ СВОБОДИ У ШЛЮБНОМУ ДОГОВОРІ

Актуальність дослідження питання пов'язана із тим, що навіть і до сьогодні шлюбний договір не набув такої популярності в Україні, як у більшості розвинених іноземних держав. Більшість українців дещо з острахом ставиться до цього правового інструменту регулювання сімейних відносин, адже розпізнає у ньому сигнал недовіри, відсутності справжніх почуттів та неминучого розлучення у майбутньому.

Практика показує, що у більшості випадків шлюбний договір укладають більш заможні люди, які займаються бізнесом та володіють великою кількістю майна, або ж іноземні громадяни, які укладають шлюб з нашими громадянами [1].

На жаль, шлюбні договори все ж таки залишаються недостатньо популярними, а відтак мало застосовуваними в нашій державі. На практиці вони застосовуються, у першу чергу, не для врегулювання спільного проживання і користування майном, а на випадок розірвання шлюбних відносин [2].

Проте, однією з найважливіших функцій шлюбного договору виступає надання можливості уникнути в майбутньому майнових конфліктів під час спільного проживання у шлюбі, які можуть навіть призвести до розлучення.

Певною мірою укладення такого договору може стати в нагоді як молодим людям, так і подружжю з багаторічним досвідом спільного життя, адже слугуватиме запорукою стабільності та впевненості у завтрашньому дні [3].

У першу чергу важливо зазначити, що в законодавстві України застосовується поняття «шлюбний договір» а не «шлюбний контракт», як в деяких інших країнах, хоч за суттю вказані поняття є тотожними і як би ми не назвали такий вид правочину, зміст його від цього не зміниться. Та попри все, враховуючи те, що на законодавчому рівні закріплено все ж таки поняття шлюбного договору, то ліпше вживати саме цей термін для уникнення непорозумінь під час складання та підписання такої угоди між подружжям [4].

Крім того, важливо зазначити, що Сімейний кодекс України (далі – СК України) не містить загальних та специфічних (підстав) положень щодо договору, вони визначаються у Цивільному кодексі України (далі – ЦК України).

Так, відповідно до ч. 1 ст. 626 ЦК України, договором вважається домовленість двох чи більше сторін, направлена на встановлення, зміну чи припинення цивільних прав та обов'язків [6].

За своєю суттю сімейні відносини становлять самостійний вид цивільних відносин, а сімейний договір належить до системи цивільних договорів.

Сімейний кодекс України не містить загальних правил щодо сторін договору, порядку укладання окремих видів договорів, моменту набрання ними чинності, форми договорів, підстав припинення договору, відповідальності за договором тощо.

Договір у сімейному праві – це окремий документ, підписаний сторонами, що його уклали, який підтверджує факт укладання сторонами цього правочину, договірні сімейні відносини, що виникли між цими суб'єктами сімейного права.

Він окреслює межі дозволеної та належної поведінки, а також наслідки недотримання сторонами його умов.

Договір виступає, свого роду, регулятором сімейних відносин.

Так, згідно ч. 1 ст. 64 СК України, дружина та чоловік мають право на укладення між собою усіх договорів, які не заборонені законом, як стосовно майна, яке є їхньою особистою приватною власністю, так і стосовно майна, яке виступає об'єктом права спільної сумісної власності подружжя [5].

Шлюбний договір у першу чергу є категорією цивільного права, тому згідно ст. 8 СК України у випадках договірного регулювання сімейних відносин мають застосовуватися загальні норми статей 3, 6 ЦК України щодо свободи договору, а також глав 52, 53 ЦК України щодо поняття та умов договору, його укладення, зміни і розірвання.

За своєю суттю шлюбний договір:

- це угода;
- суб'єктом складом шлюбного договору є подружжя або особи, які укладають шлюб;
- виступає регулятор майнових правовідносин;
- передбачає обов'язкове дотримання письмової нотаріальної форми.

Шлюбним договором регулюються:

- майнові відносини між подружжям, встановлюються їхні майнові права та обов'язки, а також можуть бути визначені майнові права та обов'язки подружжя як батьків;
- правовий режим майна, яке дружина, чоловік передають для використання на спільні потреби сім'ї; правовий режим майна, подарованого подружжю у зв'язку з реєстрацією шлюбу; порядок користування житлом;
- зміна правового режиму майна, набутого в шлюбі, та визначити його як особисте майно одного із подружжя або на особисте майно одного із подружжя поширити режим спільного майна подружжя;
- порядок користування одним із подружжя житловим приміщенням, яке належить іншому з подружжя, а також проживання у житловому приміщенні, яке є їхньою спільною власністю, їхніх родичів;
- утримання одним із подружжя іншого як у шлюбі, так і після припинення шлюбу.

Згідно з ч. 3 ст. 6 ЦК України сторони в договорі можуть відступити від положень актів цивільного законодавства і врегулювати власні сімейні відносини на свій розсуд [6].

Принцип свободи договору згідно зі статтями 6, 627 ЦК України є визначальним та передбачає надання особі права на свій розсуд реалізувати, по-

перше, можливість укласти договір (або утриматися від укладення договору); по-друге, можливість визначити зміст договору на свій розсуд, зважаючи на зустрічну волю іншого учасника договору та обмеження стосовно деяких положень договору, визначених законом.

Тож, сторони не можуть на власний розсуд врегулювати у договорі свої відносини тільки у випадках, якщо існує пряма заборона, закріплена актом цивільного законодавства; заборона впливає зі змісту акта законодавства; вказана домовленість суперечить суті та змісту відносин між сторонами.

Враховуючи вищезазначені положення, шлюбний договір не може:

– регулювати особисті відносини подружжя, а також особисті відносини між ними та дітьми;

– ставити одного з подружжя у надзвичайно невігідне матеріальне становище;

– зменшувати обсяг прав дитини, які встановлені СК України, тобто батьки не мають права укласти шлюбний договір, за яким дитина буде позбавлена права на аліменти, права на отримання майна у власність, права на проживання в певному житловому приміщенні тощо;

– передбачати передання у власність одному з подружжя нерухомого майна та іншого майна, право на яке підлягає державній реєстрації.

За ст. 94 СК України шлюбний договір укладається у письмовій формі і нотаріально посвідчується [5].

Згідно з ч. 3 ст. 640 ЦК України договір, який підлягає нотаріальному посвідченню або державній реєстрації, є укладеним з моменту нотаріального посвідчення [6].

У разі недодержання сторонами вимоги Закону про нотаріальне посвідчення договору, такий договір є нікчемним – пункту 2.3 глави 5 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України. А якщо він є нікчемним, то навіть не розглядається судом, тож не може бути оскаржений [4].

Однак, відповідно до ч. 2 ст. 220 ЦК України, якщо сторони домовились стосовно всіх істотних умов договору, що підтверджується письмовими доказами і відбулося повне або часткове (погашення) виконання договору, але одна із сторін ухилилася від його нотаріального посвідчення, суд може визнати такий договір дійсним [6].

Важливо зазначити, що укладення договору шлюбного через представника є неможливим.

Що стосується особливостей набрання чинності та припинення шлюбного договору, то вони є такими:

– шлюбний договір, укладений до реєстрації шлюбу, набирає чинності в день реєстрації шлюбу;

– шлюбний договір, укладений подружжям, набирає чинності в день його нотаріального посвідчення, про що має бути зазначено в тексті договору.

У шлюбному договорі може бути встановлено загальний строк його дії, строки тривалості окремих прав та обов'язків, а також чинність договору або окремих його умов після припинення шлюбу. Тобто, час посвідчення договору має місце як після реєстрації шлюбу, так і доки буде існувати подружжя, а отже, у шлюбному договорі може встановлюватися чинність його окремих умов після припинення шлюбу.

Строк тривалості окремих прав та обов'язків можуть конкретизуватися, але загалом вони повинні визначитися в межах загального строку існування шлюбу.

- сторони можуть розірвати шлюбний договір за рішенням суду з підстав, які мають істотне значення, зокрема в разі неможливості його виконання. Але у випадку встановлення судом режиму окремого проживання подружжя, права та обов'язки, передбачені шлюбним договором, який не втратив чинності, не можуть бути припинені [8].

Таким чином, враховуючи те, що шлюбний договір є особливим способом урегулювання наявних між подружжям майнових відносин або майнових відносин, що можуть виникнути в майбутньому, засобом захисту майнових прав подружжя, а також засобом здійснення майнових обов'язків, то відповідно до ст. 8 СК України у випадках договірної регулювання сімейних відносин мають застосовуватися загальні норми ст. 3, 6 ЦК України щодо свободи договору, а також глав 52, 53 ЦК України щодо поняття та умов договору, його укладення, зміни і розірвання.

Підводячи підсумки, важливо зазначити, що з метою мінімізації ризиків визнання шлюбного договору недійсним, необхідно комплексно та якісно підходити до підготовки шлюбного договору. Важливо закріпити в ньому декілька положень, які декларуватимуть, що обидві сторони вчиняють цей правочин згідно власної волі, без стороннього впливу чи обману, і що договір не містить положень, які ставлять одну із сторін у край не вигідне матеріальне становище.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Чеховська І. В. Теоретико-методологічні аспекти дослідження проблем сучасної сімейної політики України. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*. 2010. № 1 (48). С. 229–238.
2. Навчально-методичний посібник для фахівців, які впроваджують програми підготовки до подружнього життя. Київ, 2014. 172 с.
3. Кохання чи виживання: знову про шлюбні договори. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/simeyne-pravo/kohannya-chi-vizhivannya-znovu-pro-shlyubni-dogovori.html#>
4. Підстави для визнання недійсним шлюбного договору. URL: <https://blog.liga.net/user/emorozov/article/50989>
5. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2947-14>
6. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/435-15>
7. Шлюбний контракт. Практика використання в Україні. URL: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA015210
8. Шлюбний контракт: практика застосування в Україні. URL: [https://ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/shlyubnyy-kontrakt-praktyka-zastosuvannya-v-ukrayini-/](https://ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/shlyubnyy-kontrakt-praktyka-zastosuvannya-v-ukrayini/)

Лантух Ярослав Васильович,
аспірант групи АП-22-2
Державного податкового університету
ORCID: ID 0000-0002-6396-1293
Науковий керівник:
Рябченко Ю.Ю., д. ю. н.,
професор кафедри приватного права

ПРОБЛЕМАТИКА СПОСОБІВ ЗАХИСТУ СУБ'ЄКТИВНИХ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ СТОРІН ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Дослідження питання способів захисту суб'єктивних прав та законних інтересів, на нашу думку важливо розпочинати з визначення дефініцій «суб'єктивні права» та «законні інтереси» [1].

Так, законодавчо передбачено право кожної особи на захист своїх цивільних прав та інтересів у випадку їх порушення, невизнання або оспорювання (ч. 1 ст. 15 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України) [2].

У цій правовій нормі йдеться про захист цивільних прав та інтересів. Отже, правами, що підлягають цивільно-правовому захисту, є всі майнові й особисті немайнові права, які належать суб'єктам цивільного права, що становлять зміст їх правоздатності. Підставою для захисту є порушення, невизнання, оспорювання цивільного права.

Суб'єктивні права та законні інтереси часто розглядаються законодавцем як схожі поняття, і вони мають багато спільних рис. Наприклад, обидва ці поняття спрямовані на задоволення особистих інтересів особи. Вони обмежені дієвими законами та існують в рамках дозволених норм.

Суб'єктивні права і законні інтереси надають особі можливість впливати на суспільні процеси та міжособові правові відносини. Вони базуються на законодавчих нормах, охоплюють усі аспекти життя суспільства, взаємодоповнюють один одного та взаємозалежать. Держава визнає, захищає та гарантує ці права та інтереси. Вони також тісно пов'язані з юридичними обов'язками та відповідальністю і враховують особисті, групові, суспільні та державні інтереси, спираючись на єдність інтересів особи, суспільства і держави, а також на єдність інтересів та прав.

Науковці стверджують, що основна відмінність між суб'єктивними правами та законними інтересами полягає в різних правових дозволах. Іншими словами, коли особа реалізує своє суб'єктивне право, це означає, що вона має правову можливість здійснити певну дію або поведінку. З іншого боку, коли особа реалізує свій законний інтерес, це означає, що вона може здійснити певну дію, яка є дозволеною в рамках закону, і спрямована на задоволення конкретного інтересу.

Обидва ці поняття об'єднує можливість виконати певну дію для задоволення конкретного інтересу. Але важливо зауважити, що коли особа бажає скористатися своїм суб'єктивним правом, вона може робити це під підтримкою відповідної законодавчої норми, яка передбачає можливість такої поведінки. Також, це може

включати в себе гарантії щодо виконання певних обов'язків третіми особами стосовно себе.

Крім того, важливо звернути увагу на той факт, що основним завданням виконавчого провадження є своєчасне, повне і неупереджене виконання рішень, примусове виконання яких передбачено законом. Основна мета цього процесу полягає в забезпеченні дотримання правових вироків і рішень суду, а також у наданні сторонам можливості отримати справедливий та ефективний захист їхніх прав.

У виконавчому провадженні продовжується та доповнюється процес захисту прав особи, який розпочався з судового розгляду. Важливо враховувати, що цей процес гарантує реальний захист прав і інтересів громадян. Наприклад, стягувач має право оскаржувати дії виконавців. Однак у той же час боржник часто відмовляють у праві оскарження рішень, що є однією з проблем виконавчого провадження.

Важливо відзначити, що початковим правом стягувача в цьому процесі є право вибору виконавця, чи це буде приватний виконавець, чи державний виконавець. Стягувач може самостійно визначити, до якого виконавця він звернеться для виконання судового рішення. Першу ініціативу щодо відкриття виконавчого провадження зазвичай бере сам стягувач, який подає заяву про відкриття процесу.

Стаття 5 Закону України "Про виконавче провадження" містить обмеження для приватних виконавців щодо виконання рішень, сума стягнення за якими становить 20 мільйонів гривень або більше протягом першого року їхньої діяльності. Ці обмеження слід розглядати як засіб контролю та забезпечення якості виконавчого провадження [3].

Також необхідно зазначити, що стягувач має ряд суб'єктивних прав, включаючи право на оскарження дій виконавця, право на отримання роз'яснень щодо судового рішення, право на відстрочку або розстрочку виконання рішення у разі ускладнень, які перешкоджають виконанню рішення. Окрім цього, право на представництво є важливою частиною забезпечення правосуддя та може бути реалізоване на різних етапах виконавчого провадження.

Загалом, забезпечення прав та інтересів сторін у виконавчому провадженні є складним завданням, яке вимагає збалансованості і чіткої регламентації. Тим не менш, цей процес має на меті забезпечення справедливості та ефективності виконання судових рішень і гарантує громадянам доступ до правосуддя та захист їхніх прав.[4].

Проте існують певні проблемні питання у обранні способів захисту суб'єктивних прав та законних інтересів сторін виконавчого провадження, що пов'язані із забезпеченням справедливості, ефективністю та законністю цього процесу [5].

Так, найбільш очевидним є неефективність виконавчих органів у виконанні своїх функцій. Затягування як недолік у виконанні рішень можуть порушувати права стягувача та боржника, що потребують захисту.

Також можна виокремити обмежену можливість контролю за діями виконавців та інших посадових осіб державної виконавчої служби, що може призводити до недостатнього захисту їхніх прав.

Оскарження виконавчих дій нерідко бувають складними та тривалими через не досконалу визначеність законом процедуру вчинення таких дій учасниками виконавчого провадження, що потребує більш чіткої регламентації [6].

Крім іншого, при виконавчих діях можуть виникати конфлікти між правами сторін та правами третіх осіб, що вимагає розробки механізмів для вирішення таких ситуацій.

Також доречно звернути увагу на відсутність можливості відшкодувати витрати у виконавчому провадженні, що понесені в процесі виконавчого провадження, зокрема, стороною стягувача, які цілком ґрунтовно могли б бути покладені на боржника, але на сьогодні механізму реалізації такого права законом не визначено.

Для вирішення цих проблем важливо вдосконалювати законодавство, покращувати процедури виконавчого провадження, забезпечувати незалежний нагляд за діями виконавців і розвивати механізми оскаржень дій виконавців в судовому порядку. Також важливо надавати сторонам необхідну інформацію та підтримку для ефективного захисту їхніх прав та інтересів на стадії виконавчого провадження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Теорія держави та права: навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.
2. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
3. Про виконавче провадження: Закон України від 2 червня 2016 р. № 1404-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 30. – Ст. 542
4. Білоусов Ю.В. Виконавче провадження: [Навч. посібник] / Ю.В. Білоусов. – К.: Прецедент, 2004. – 192 с
5. Виконавче провадження : навч. посіб. (у схемах і таблицях) (електронне видання) / Ю. М. Юркевич, О. Б. Верба-Сидор, Н. М. Грабар та ін.; за ред. канд. юрид. наук, доц. О. Б. ВербиСидор. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. 600 с.
6. Щербак С.В. Процесуальні гарантії прав боржника у виконавчому провадженні / С.В. Щербак // Правовий вісник Української академії банківської справи. – 2011. – № 1. – С. 49–52.

Лобак Діана Дмитрівна,
студентка групи ПБ-21-3
ННІ права Державного податкового
університету

Науковий керівник:

Котович І.О.,

к. ю. н., доцент, доцент кафедри приватного права
Державного податкового університету

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ВИКОНАННЯ ЦИВІЛЬНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ

Порушення цивільних прав поширені в багатьох частинах світу, включаючи порушення прав на свободу слова, приватність, рівність та доступ до справедливості. Ці проблеми є актуальними і вимагають реакції та належного захисту прав людини для підтримки справедливого та рівноправного суспільства.

Економічна криза, нерівність і фінансові складності можуть поставити людей у складний стан, які важко виправити без захисту своїх цивільних прав і виконання обов'язків сторін. З розвитком цифрових технологій з'явилися нові проблеми, такі як кіберзлочини, порушення приватності та цифрова дискримінація, які потребують нових регуляцій та захисту прав в онлайн-середовищі.

Цивільне право – це одна з провідних галузей національного права України, яка регулює певну групу правових відносин за участю фізичних та юридичних осіб і держави в цілому.

Предмет цивільного права складають правові відносини, які регулюються цивільно-правовими нормами. Зокрема, це майнові відносини та особисті немайнові відносини.

Цивільний обов'язок – це міра належної поведінки зобов'язаної особи в правовому полі законодавства України [4].

Виконання цивільного обов'язку, є юридичним фактом. Відповідно до ч. 4 ст. 14 ЦК підставами звільнення від виконання цивільних обов'язків слугують умови договору і акти законодавства. Виконання цивільних обов'язків забезпечується засобами заохочення та відповідальності, які встановлені договором або актами цивільного законодавства [2].

Підстави виникнення цивільних прав та обов'язків передбачені у ст. 11 ЦК України. Серед підстав виникнення цивільних прав та обов'язків закон, зокрема, виділяє: юридичні факти; рішення суду у випадках, встановлених актами цивільного законодавства; акти цивільного законодавства; у випадках встановлених актами цивільного законодавства, акти органів державної влади, органів влади АРК або органів місцевого самоврядування; а також настання або ненастання певної події у випадках, встановлених актами цивільного законодавства або договором [2].

Актуальні проблеми здійснення цивільних прав і виконання цивільних зобов'язань в Україні можуть бути різного характеру і виникати з різних причин.

Корупція та недостатня незалежність судової системи є серйозними проблемами в Україні, які суттєво впливають на реалізацію цивільних прав і

виконання цивільних зобов'язань. Корупція може вплинути на рішення суду, внаслідок чого, судді або інші учасники судового процесу можуть одержувати неправомірну вигоду, що завдає шкоди і несе за собою ухвалення незаконних рішень.

Як наслідок, корупція в судовій системі сформувала недовіру громадян до судових органів і справедливості, що ускладнює використання ними цивільних прав.

Коли корупція залишається не покараною, це стимулює порушення закону та порушення цивільних прав громадян.

Недостатня незалежність судової системи означає те, що вона може піддаватися політичному впливу, що зменшує її самостійність. Це може включати в себе призначення суддів з політичних підстав і тиск на суди в рішеннях, які стосуються важливих політичних справ. Відсутність ефективного механізму контролю за діяльністю судів може призвести до безкарності та бездіяльності судових органів. Надмірна бюрократія та затримки в судових процесах можуть бути також наслідком недостатньої незалежності судової системи.

Україна здійснює реформи у сфері юстиції та веде боротьбу з корупцією серед правоохоронних органів та судових установ з метою вирішення цих проблем.

Основні заходи реформування включають:

- Реформи судової системи. Зміни в процедурах призначення суддів, підвищення їх відповідальності та забезпечення незалежності.
- Антикорупційні заходи. Боротьба з корупцією в правоохоронних органах і судах, зокрема шляхом створення спеціалізованих антикорупційних органів.
- Забезпечення доступу до суду і відкритість. Забезпечення доступу громадян до судових процесів і розширення судової системи.

Ці заходи спрямовані на створення більш справедливої та незалежної судової системи, яка сприятиме здійсненню цивільних прав і виконанню цивільних зобов'язань в Україні.

Тривалість розгляду справи – це одна з актуальних проблем, які впливають на здійснення цивільних прав і виконання цивільних зобов'язань в Україні. Українські розгляди справ у судах можуть бути дуже тривалими і затягнутися на роки. Це особливо стосується складних справ або справ, які вимагають багатьох слухань. Довгі судові процеси можуть стати фінансовим та емоційним тягарем для громадян і підприємств, які прагнуть захистити свої права або зберегти виконання своїх обов'язків.

Для вирішення цієї проблеми в Україні проводяться реформи судової системи, спрямовані на підвищення її ефективності та прискорення розгляду справи.

Для зменшення перевантаженості судової системи можна проводити набір нових судів, а також стимулювання використання альтернативних методів вирішення спорів, таких як медіація та арбітраж [1; 3].

Ці заходи мають на меті покращити тривалість розгляду справи і сприяти здійсненню цивільних прав і виконання цивільних зобов'язань в Україні.

В Україні правова система може бути заплутаною та важко зрозумілою для громадян і підприємців, що може ускладнювати виконання їхніх обов'язків і прав.

Громадяни з різних соціальних груп можуть мати різний доступ до юридичних послуг та можливостей захисту своїх цивільних прав. Багато громадян можуть не

мати необхідної інформації щодо своїх прав і обов'язків, що робить їх більш вразливими перед можливими порушеннями.

Актуальні проблеми виконання цивільних зобов'язань в Україні можуть включати в себе аспекти, які стосуються виконання зобов'язань, передбачених договорами, законом або іншими юридичними актами.

Однією з основних проблем є невиконання зобов'язань з боку боржника. Це може включати в себе невиконання грошових сум, незавершену доставку товарів або послуг, а також інші порушення, які можуть спричинити збитки для кредитора.

Виконання рішень суду може зустрітися з перешкодами через недостатню ефективність системи примусового виконання, а також труднощі у знаходженні майна боржника для виконання судових рішень.

У деяких випадках цивільне законодавство може бути недостатньо чітким або несприятливим для вирішення певних видів зобов'язань. Це може привести до правових розбіжностей і ускладнень у виконанні обов'язків.

Деякі обставини порушення умов угоди залишаються нерозв'язаними до моменту виконання зобов'язань. Це може включати в себе непорозуміння між сторонами, зміною умов, порушення обговорення змін і так далі.

У деяких випадках одна із сторінок може мати більше ресурсів, інформації чи впливу, що може призвести до нерівного виконання зобов'язань або нерівної участі в угоді.

Для вирішення цих проблем українська система правосуддя включає в себе ряд механізмів, таких як судовий розгляд спорів, система виконавчої служби, а також реформи цивільного законодавства для покращення регулювання зобов'язань і договорів. Однак боротьба з цими проблемами вимагає подальших зусиль і розвитку ефективних механізмів виконання цивільних обов'язків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Візія механізму правового регулювання цивільних відносин. URL:<http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/281664/275883> (дата звернення: 10.10.2023).
2. Здійснення цивільних прав та виконання цивільних обов'язків. Захист цивільних прав та інтересів. URL:https://oduvs.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09/lek_k-2017-tema-3-csp.pdf (дата звернення: 10.10.2023).
3. Проблеми здійснення та захисту цивільних прав в умовах воєнного стану : монографія [Електронне видання] / за ред.: Є. О. Харитонова, О. І. Харитонові, К. Г. Некіт ; упор.-укл. Ю. С. Маршук ; НУ «Одеська юридична академія». – Одеса : Фенікс, 2023. – С. 8-14 – Режим доступу: <https://hdl.handle.net/11300/23423>.
4. Цивільне право України: поняття, предмет правового регулювання та система. Цивільне законодавство. URL:<https://buklib.net/books/24683/> (дата звернення: 10.10.2023).

Луценко Вікторія Анатоліївна,
студентка 2 курсу,
ННІ права, Державного університету,
Науковий керівник:
Лаговська Наталія Валеріївна
к.ю.н., доцент, доцент кафедри приватного права

ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАПОВІТУ ПОДРУЖЖЯ

Здобувши незалежність, Україна стала на шлях розбудови правового суспільства. Зміни торкнулися практично всіх галузей та інститутів права, в тому числі спадкового права. Як результат, у спадковому праві з'явилися нові, не звичні для пострадянського суспільства види заповітів.

Новелою чинного Цивільного кодексу України є заповіт подружжя. Хоча цей вид заповіту виник лише порівняно недавно, але кількість укладених, саме, заповітів подружжя, в відсотковому співвідношенні до кількості укладених заповітів щороку зростає [6].

Особливості нормативно-правового регулювання заповіту в своїх працях розглядали такі дослідники [7]: Ю. Ю. Горбченко, Ю. Ю. Заїка, Т. В. Курило, О. Є. Кухарев, Н.В. Лаговська, М. В. Логінова, М. В. Парасюк, С. О. Труфан, С. С. Панчишина, Р. Б. Шишка та інші. Але ця тема не втрачає актуальності та потребує подальшої розробки.

Заповіт подружжя - вид заповіту, який відповідно до ч.1 статті 1243 Цивільного Кодексу України, складається подружжям щодо спільної сумісної власності [1]. Характеризується цей вид заповіту тим що, частка у праві спільної сумісної власності після смерті одного з подружжя переходить до другого з подружжя, який його пережив. Внесення змін, складання та відмова від заповіту подружжя дозволяється, лише, за життя обох членів подружжя, після чого у випадку смерті одного з подружжя, частка у праві спільної сумісної власності після смерті одного з подружжя переходить до другого з подружжя, який його пережив.

Значною перевагою при складанні заповіту подружжя є наявність

«гарантії» для одного з подружжя, який залишиться при житті, щодо одержання частини спадщини зі спільної сумісної власності. Тобто, при заповіті подружжя не здійснюється відкриття спадщини, оскільки виникає право на обов'язкову частку одного із членів подружжя [2].

Виходячи з вищевикладеного, можна дійти висновку, що спадкоємці подружжя зможуть скористатися своїм правом щодо отримання обов'язкової частини спадщини, лише після смерті останнього з подружжя [3, с. 96]. Відповідно до ст. 1223 Цивільного Кодексу України, право на спадкування мають ті особи, які зазначені у заповіті або за його відсутності чи недійсності, настає спадкування за законом відповідно до встановленої черговості. Таким чином, відмітимо, що заповіт подружжя може порушувати права законних спадкоємців.

Також звертаємо увагу, що заповіт подружжя складається, виключно, між чоловіком та жінкою, які перебувають у шлюбі між собою. Але, якщо чоловік та

жінка не зареєстрували свій союз в органі державної реєстрації актів цивільного стану, заповіт подружжя буде визнано не дійсним з вадами суб'єктивного складу [6].

Залишається проблемним питання визначення правового статусу заповіту подружжя, якщо після смерті одного із подружжя, шлюб між ними визнали недійсним [4, с. 174]. Зазначимо, що згідно з ст. 39 та ст. 40 Сімейного Кодексу України недійсним є шлюб, який зареєстрований з особою, яка одночасно перебуває в іншому зареєстрованому шлюбі, між родичами прямої лінії, рідним братом та сестрою, з недієздатною особою. Також недійсним є шлюб, який за рішенням суду виявився фіктивним, укладеним без вільної згоди хоча б одного з подружжя [5].

Враховуючи все вище зазначене, ми прийшли до висновку, що впровадження в Україні заповіту подружжя не лише дозволяє крокувати в ногу з часом та застосовувати передовий досвід європейських країн щодо розпорядження своїми майновими правами подружжю та вирішувати спільно долю майна, яке знаходиться в їхній спільній сумісній власності.

Вбачаємо за необхідне, популяризувати інформацію серед населення України про можливість укласти заповіт подружжя, що має не лише ознайомити українців з їхніми правами, а й позитивно вплинути на рівень юридичної грамотності в суспільстві.

Для вирішення вище згаданих прогалин нормативно-правового регулювання заповіту подружжя пропонуємо наступне: в цивільному кодексі України, закріпити можливість особам, які проживають у фактичних шлюбних відносинах складати заповіт подружжя; чітко унормувати правові наслідки для заповіту подружжя, якщо після смерті одного із подружжя, шлюб між ними визнали недійсним

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2006 р. №435-IV. Дата оновлення: 05.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення 06.10.2023).
2. Курило Т.В. Заповіт подружжя: правова природа та особливості застосування. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2015. С. 145-148.
3. Труфан С.О., Карпенко Р.В. Заповіт подружжя: правова природа та особливості застосування. Право і суспільство. 2017. 22 жовт. №2. С. 94-98. 4. Горбченко Ю.Ю. Проблемні питання у спадкуванні за заповітом подружжя та спадковим договором. Часопис цивілістики. 2014. №16. С.173-177.
4. Сімейний Кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. №2947-III. Дата оновлення: 05.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294714#Text> (дата звернення 10.10.2023).
5. Лаговська Н. В. Нормативно-правове регулювання спадкування за заповітом в Україні / Н. В. Лаговська // Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика). – 2017. – Вип. 2–3. – С.
 - а. 65–70
 - б. 65–70
6. Лаговська Н. В. Проблеми нормативно-правового регулювання спадкування за законом в Україні / Н. В. Лаговська // Міжнародний юридичний

Михалевич Софія Михайлівна

студентка групи ПБ-21-5

ННІ права

Державного податкового
університету

Науковий керівник:

Рябченко Юрій Юрійович

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри приватного права,

Державного податкового університету

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Цивільним кодексом України (далі - ЦКУ) визначено, що “право інтелектуальної власності - це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений ЦКУ та іншим законом. Право інтелектуальної власності становлять особисті немайнові права інтелектуальної власності та (або) майнові права інтелектуальної власності, зміст яких щодо певних об'єктів права інтелектуальної власності визначається цим Кодексом та іншим законом. Право інтелектуальної власності є непорушним. Ніхто не може бути позбавлений права інтелектуальної власності чи обмежений у його здійсненні, крім випадків, передбачених законом” [4].

Реалізація та захист прав інтелектуальної власності становлять важливу проблему як для окремих творців, так і для суспільства в цілому. Ці права включають авторські права, патенти, товарні знаки, права на винаходи та багато інших, і вони гарантують творцям та власникам права на використання вигоду від своїх інтелектуальних творінь. Однак існують численні проблеми, пов'язані з реалізацією та захистом прав інтелектуальної власності.

1. Сьогодні ми спостерігаємо високий рівень піратства та великі масштаби порушень права інтелектуальної власності. Інтернет дозволяє швидко та легко розповсюджувати інформацію та контент, що часто призводить до незаконного копіювання та поширення авторських матеріалів. Це велика проблема для творців та власників авторських прав, оскільки вони втрачають прибуток та контроль над своїми творіннями.

2. З розвитком цифрових технологій і мережевих платформ виникають проблеми із застосуванням інтелектуальної власності в інтернеті. Насамперед, це пов'язано із визначенням та захистом прав на контент, який розміщений в Інтернеті. Це стосується музики, відео, літературних творів та інших видів інтелектуальної власності.

3. У галузях з великою кількістю патентів, таких як технології, мобільні пристрої та програмне забезпечення, часто виникають суперечки між компаніями щодо патентних прав, що може призвести до тривалих і дорогих судових процедур.

4. Зміна технологічних стандартів породжує проблеми з патентами та стандартами в галузях, де технологія швидко змінюється.

5. Захист права на особисту інформацію та конфіденційність стає все важливішим в епоху цифрових технологій. Крадіжка та зловживання інформацією можуть призвести до серйозних наслідків для індивідів та компаній.

6. Захист інтелектуальної власності в міжнародному масштабі може відрізнятись, що ускладнює справу для глобальних компаній та творців. Міжнародні угоди та організації, такі як Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ), намагаються зблизити стандарти та правила.

7. Розвиток інтелектуальної власності в галузі штучного інтелекту та біотехнологій ставить нові етичні питання, пов'язані з власністю та використанням людських та природних ресурсів.

Для вирішення цих проблем потрібні ефективні правові механізми, технологічні рішення, міжнародні стандарти та глобальні зусилля. Задля вирішення даної проблеми необхідно створити такі правові механізми, які дозволять максимально захистити національного виробника та іноземного інвестора від правопорушень та зловживань у цій сфері, а також важливо забезпечити баланс між захистом прав інтелектуальної власності та інноваціями, щоб сприяти розвитку суспільства та технологій.

Недосконалість нормативно-правового регулювання питань, пов'язаних із веденням об'єктів права інтелектуальної власності, не забезпечує достатнього рівня захисту для суб'єктів права інтелектуальної власності, а також, гальмує розвиток економіки України. Проте “найбільш серйозною проблемою в цій галузі є як недостатній рівень загальної культури громадян України, так і низький рівень освіти у сфері інтелектуальної власності. Це – одна із причин неналежної фахової підготовки суддів, працівників органів МВС, СБУ, митної і податкової служб та інших спеціалістів, діяльність яких пов'язана з відносинами інтелектуальної власності тощо” [1]. “Для підготовки фахівців відповідного спрямування доцільно вдосконалювати структуру й зміст вищої освіти шляхом включення в освітні програми питань щодо інтелектуальної власності та інноваційного розвитку” [3]. Також, сюди можна віднести: “відсутність окремого спеціалізованого судового органу з розгляду справ щодо порушення інтелектуальної власності; складність збору доказової бази для доведення факту порушення права інтелектуальної власності в суді; організаційно-правові недоліки процедури захисту прав інтелектуальної власності в судовому порядку” [2].

Стосовно проблем вдосконалення законодавства у сфері інтелектуальної діяльності, то слід наголосити на важливості підвищення якості нормативної бази, посилення наукової обґрунтованості й демократизації правотворчості та правозастосування.

В цілому, одним з пріоритетів розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні має стати упровадження кращих європейських та світових практик у тісній взаємодії з партнерами – Всесвітньою організацією інтелектуальної власності, Європейським патентним відомством, а також провідними патентними відомствами країн-партнерів

Отже, захист прав інтелектуальної власності в Україні не має достатньо високого рівня, оскільки недосконалість законодавчого забезпечення правової охорони інтелектуальної власності є вагомим чинником, що перешкоджає створенню в Україні ефективної системи захисту прав інтелектуальної власності. Для того аби підвищити свій рівень конкурентоспроможності на внутрішньому та світовому ринку варто створити надійну систему охорони інтелектуальної власності в Україні та привести законодавство у цій галузі у відповідність до міжнародних стандартів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бошицький Ю.Л. Деякі організаційно-правові аспекти удосконалення правової охорони інтелектуальної власності в сучасній Україні. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 3. С. 240-247.
2. Гришко І. Ю., Уткіна М. С. Проблеми захисту прав інтелектуальної власності в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. № 4(33). С. 26-30
3. Обривкіна О. М. Право інтелектуальної власності на сучасному етапі: проблеми та перспективи розвитку. *Ірпінський юридичний часопис*. 2019. № 1. С. 36–44.
4. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 15.10.2023)

Михайлова Софія Ігорівна,
студентка групи ПБ-22-1 ННІ права Державного податкового університету
Науковий керівник –
Лаговська Наталія Валеріївна
к.ю.н., доцент, доцент кафедри приватного права

ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАПОВІТУ З УМОВОЮ

Здобуття незалежності Україною та, як наслідок, побудова нового громадянського суспільства знайшли своє відображення і в реформуванні нормативно-правового регулювання права власності та дозволили вирішувати долю майна, яке залишається після смерті особи. Можливість визначити долю майна і передати його після смерті в спадщину – є однією із найважливіших гарантій стабільності відносин приватної власності. Саме інститут спадкування гарантує кожному членові суспільства, що він вирішує долю надбаних ним за життя матеріальних благ: чи вони перейдуть до найближчих родичів за виконання певної умови, чи стануть надбанням всього суспільства. Новелою чинного цивільного кодексу став «заповіт з умовою» та одразу викликав підвищений інтерес у дослідників-правників.

В своїх наукових роботах до цієї теми звертались такі вітчизняні фахівці, як: А. С. Амеліна, Ю. О. Заїка, Н. І. Коровяковська, О. В. Коротюк, Н. В. Лаговська, З. В. Ромовська, Є. О. Рябоконт, С. Н. Самарський, В. І. Серебровський, С. Я. Фурса, Р.

Б. Шишка та інші, але ця тема не втрачає актуальності та потребує комплексного дослідження.

Зауважимо, що заповіти з умовою характерні саме для англо-американської правової системи. Оскільки Україна прагне європейської інтеграції, то слід ретельно вивчити досвід європейських країн у питаннях, що безпосередньо пов'язані із розвитком заповіту з умовою.

Цивільний кодекс Франції (Кодекс Наполеона 1804 р.) допускає можливість укладання заповіту з певною умовою. У ст. 900 цього кодексу зазначено, що у будь-якому розпорядженні між живими або заповідальному розпорядженні будуть вважатися ненаписаними умови неможливі і умови, які суперечать законам і добрим звичаям [3, с. 414].

В свою чергу, в Іспанії заповідальні розпорядження можуть складатися під умовою незалежно від того, чи мають вони універсальний характер, тобто зроблені щодо всього спадкового майна, чи партикулярний характер, стосуються лише частини спадщини. Умови заповіту, що суперечать закону чи добрим звичаям, вважаються такими, що ненаписані, тому такі умови спадкоємцям нічим зашкодити не можуть [3, с. 414].

В Україні правове регулювання заповіту з умовою закріплене в статті 1242 Цивільного кодексу України та передбачає що, заповідач може обумовити виникнення права на спадкування у особи, яка призначена у заповіті, наявністю певної умови, як пов'язаної, так і не пов'язаної з її поведінкою (наявність інших спадкоємців, проживання у певному місці, народження дитини, здобуття освіти тощо) [6].

Також, у цій статті законодавець чітко вказує на те, що умова, яка була зазначена у заповіті, має бути виконана на момент відкриття спадщини. Якщо умова не буде виконана, то заповіт не вступить в силу [6].

В радянський період, незважаючи на позитивне ставлення більшості цивілістів до укладення заповітів з умовою, поширення на них дії частини першої статті 61 ЦК УРСР виключалося. Остання не стосувалася односторонніх угод [5].

Протягом тривалого часу після впровадження заповіту з умовою, об'єктом дискусій залишалось питання, чи не є угода, яка стосується особистих немайнових прав спадкоємця, обмеженням його правоздатності. Так, З. В. Ромовська вказує на хибність таких висновків, за підкреслює, що правоздатність – це природна здатність мати певні права та обов'язки, яка ніким не може бути обмежена [4]. О. В. Коротюк, підтримує цю позицію та зазначає, що умова вказана в заповіті не покладає жодних зобов'язань на спадкоємця, а лише виражає волю спадкодавця щодо можливості спадкування його прав та обов'язків лише за певних умов [2, с. 116].

Проте, серед цивілістів не згасають дискусії щодо нездійсненності умов вказаних в заповіті з умовою. Так, Ю. О. Заїка вважає, що у випадку, коли неможливо виконати умову взагалі, або протягом певного проміжку часу, тоді ця умова може вважатись такою, що настала [1, с. 123]. Але З. В. Ромовська з ним не погоджується і вважає, що об'єктивна і суб'єктивна здійсненність умови правочину вважається однією із його ознак [4, с. 339]. На нашу думку, позиція Ю. О. Заїки

більш обґрунтована, адже умова, що зазначена у заповіті має бути спрямована на користь спадкоємця, а не штучне обмеження його прав та волі.

Оскільки, «заповіт з умовою» є різновидом заповіту, то стаття 1247 ЦКУ, встановлює загальні вимоги до форми заповіту [6]: він складається у письмовій формі, із зазначенням місця та часу його складення; має бути особисто підписаний заповідачем що забезпечує доказову базу для подальшого визнання та виконання заповіту з умовою; має бути посвідчений нотаріусом або іншими посадовими, службовими особами та підлягає державній реєстрації у Спадковому реєстрі в порядку, затвердженому Кабінетом Міністрів України.

Отже, враховуючи все вище зазначене, ми прийшли до висновку, що нормативно-правове регулювання «заповіту з умовою» є досить складним процесом який має свої певні особливості. Проте, «заповіт з умовою» став позитивним явищем в сучасній правовій системі, адже він дозволяє спадкодавцям вільно, повно та конкретно виражати свою волю.

З метою усунення виявлених під час дослідження проблем і недоліків нормативно-правового регулювання «заповіту з умовою» пропонуємо наступне: передбачити визнання в судовому порядку недійсними умов «заповіту з умовою», якщо вони не відповідають здоровому глузду, або завідома не можуть бути виконані, а не лише у випадку коли вони суперечать закону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1.Лаговська Н. В. Нормативно-правове регулювання спадкування за заповітом в Україні / Н. В. Лаговська // Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика). – 2017. – Вип. 2–3. – С. 65–70

2.Коротюк О. В. Спадкове право: Коментар до книги VI Цивільного кодексу України / О. В. Коротюк. – К.: ОВК, 2015. – 272 с

3.Подворна К. І. Деякі аспекти заповіту з умовою. Часопис Київського університету права. 2017. № 1. С. 413–416.

4.А. С. Амеліна, Н. В. Лаговська, та інші Цивільне право України (особлива частина): практикум: Серія на допомогу студентам, Ірпінь, 2020. С. 378.

5. Саєнко О. І. Деякі питання спадкування за новим Цивільним кодексом України. Міністерство юстиції України. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_4352

6.Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2006 р. №435-IV. Дата оновлення: 05.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення 06.10.2023).

Мосьпак Софія Дмитрівна,
студентка I-го курсу групи ПБ-23-4
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Миколаєць Вікторія Анатоліївна,
доктор юридичних наук, доцент
доцент кафедри приватного права
Державного податкового університету

СУДОВІ ТА ПОЗАСУДОВІ СПОСОБИ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ

Вирішення правових конфліктів, захист прав та інтересів осіб завжди пов'язується зі здійсненням правосуддя. Атрибутами будь-якої правової держави є незалежна, ефективно працююча та добре організована судова система. Традиційною формою захисту порушених, оспорених чи невизнаних прав та інтересів осіб є юрисдикційна форма, тобто судова форма захисту, яка реалізується шляхом звернення до державних органів та осіб, що уповноважені розглядати справи [1, с.281]. Відповідно до ст.124 Конституції України правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються. Юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір. Крім того, законом може бути визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору [2]. Згідно зі ст.2 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»: «Суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України» [3]. Іншою формою захисту прав осіб є позасудова форма, чи – неюрисдикційна, що спрямована на відновлення порушених відносин, а також усунення загрози їх порушення без звернення до судових та інших уповноважених органів. Така форма захисту включає розгляд справ третейським судом, медіацію, нотаріальну форму захисту та інші, що здійснюються поза межами судового порядку і засновані на добровільності та рівності учасників [1, с.282].

Зважаючи на те, що судова форма захисту часто є утрудненою для доступу для осіб, має продовжуваний характер та не завжди може відповідати уявленням сторін при вирішенні конфлікту у сфері цивільно-правових відносин сторони часто вдаються до альтернативних механізмів, зокрема в теорії та на практиці вирізняють такі методи позасудового чи альтернативного врегулювання спорів: третейський суд, переговори, медіацію, попередню незалежну оцінку, незалежний експертний висновок, арбітраж, міні-суд, приватний суддя, ад'юдикація, консиліація та фасилітація та інші.[4] Серед них є і такі, що активно використовуються в нашій державі: медіація, третейське судочинство, переговори, арбітраж.

Систему альтернативного вирішення спорів можна охарактеризувати як сукупність передбачених законом позасудових процедур, спрямованих на врегулювання приватноправових конфліктів, вирішення цивільних справ за участю або посередництвом державних або недержавних органів [4].

Враховуючи досить активне використання позасудових методів вирішення спорів, все ж варто зауважити, що залишаються перешкоди до активного їх використання, одне з яких є також – відсутність комплексного теоретичного осмислення самого поняття альтернативного вирішення спорів.

Варто відзначити позитивні та негативні аспекти судової системи при вирішенні цивільно-правового конфлікту. До позитивних аспектів належать нормативна основа діяльності; обов'язковість до виконання ухвалених рішень; чітка процедура встановлення та перевірки обставин справи та ухвалення рішень; наявність владних повноважень органу, який вирішує спір. Негативними є орієнтація на забезпеченні засобами державного примусу вимоги однієї зі сторін спору, а не на повну ліквідацію конфлікту [2]; затягування справи самими учасниками; значні матеріальні трати на вирішення спору. Зменшення кількості судів, у яких відправляється правосуддя, поєднане з кадровим дефіцитом суддів, призводить до суттєвого збільшення навантаження на суди та суддів, які мають повноваження, що негативно впливає на оперативність та якість розгляду справ. За даними судової статистики упродовж 2022 року до місцевих та апеляційних судів надійшло на розгляд 2 791 764 справ і матеріалів, кількість розглянутих справ і матеріалів становить 2 898 032, що становить 103,8 відсотка від надходження справ і матеріалів у 2022 році.[5]

Що ж до позасудових методів, то завдяки принципам добровільності, законності, диспозитивності, стимулювання, конфіденційності, незалежності та нейтральності посередника, вони забезпечують швидкість процесу розгляду спору, економію процесуального часу та матеріальних ресурсів. У зіставленні з офіційними судовими процедурами вони можуть бути використані як за рамками офіційних судових механізмів, так і в поєднанні з ними.

Система альтернативних вирішень спорів набула поширення у всіх країнах світу. До прикладу, методи альтернативного вирішення спорів є вже давно відомими на теренах Італії, проте почали більше привертати увагу лише за останні 30 років, коли вона розвивалась як серйозний метод позасудового вирішення спорів, та коли італійський законодавець почав розробляти закони на користь позасудових методів вирішення цивільних і господарських спорів. [6]

Поява та відокремлення альтернативних способів вирішення спорів у США обумовлено особливістю судової системи, яка відрізняється організаційною складністю. Тут наявні медіація, арбітраж, міні-суд тощо. Безсумнівним плюсом у США слід вважати те, що витрати з використання альтернативних способів врегулювання спорів обходяться дешевше, ніж судовий розгляд. У ОАЕ, Китаї та Індії поширеним є метод арбітражу. Медіація активно використовується у Нідерландах та Австрії. Щодо України можна виділити широкий спектр альтернативних способів вирішення спорів, такі як: медіація, переговори, претензійний порядок, трудовий арбітраж, міжнародний комерційний арбітраж, інститут омбудсмена, третейське судочинство, досудове врегулювання спорів.

Способи альтернативного вирішення спорів прогнозовано зазнали трансформацій з розповсюдженням Інтернету. З розвитком інформаційних технологій з'явилися ODR- онлайн вирішення спорів. Іноді визначають також IDR(Internet Dispute Resolution) та EDR(Electronic Dispute Resolution).

Висновки. Кожен в демократичній та правовій державі повинен мати свободу вибору в способах захисту порушених, оспорюваних або невизнаних прав, інтересів чи свобод, мати можливість самотійно регулювати спори, звернутися до суду або владнати конфлікт за допомогою альтернативних процедур. В умовах сьогодення суди перенавантажені, а сам судовий процес перетворюється на дороговартісну «тяганину». Зважаючи на означені тези та традиційні уявлення про захист прав особи в правовій державі, вважаємо, що не може бути обмежень у виборі способу захисту порушених прав, та все ж, віримо у якісний розвиток механізмів та інститутів судової системи, чому також сприятиме курс (напрямок) країни у європейське співтовариство та розвиток штучного інтелекту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Приватно-правові засади захисту прав людини у соціальній державі: монографія/ за заг. ред. І. В. Чеховської. Ірпінь: Державний податковий університет, 2023. 566 с.
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996, № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*, 1996, № 30, ст. 141.
3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 06.12.2016р. №1402-VIII *Відомості Верховної Ради*, 2016, № 31, ст.545.
4. Чеховська І.В. Альтернативні способи захисту суб'єктивних прав: монографія. Ірпінь: ДПУ, 2022.428 ст.
5. Судова влада України. URL: Судова влада України (court.gov.ua)(дата звернення: 10.10.2023).
6. Медіація в Італії, вирішення конфліктів. URL: [Медіація в Італії, вирішення конфліктів - Mediation Help \(mediation-help.com\)](https://www.mediation-help.com) (дата звернення: 10.10.2023)

Обруч Яна Юріївна
Студентка групи ПБ-21-7
ННІ права
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Самілик Л.О., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри приватного права

ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКУМЕНТООБІГ ТА ЙОГО ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Електронний документообіг стає невід'ємною частиною сучасного цивільного процесу, революціонізуючи традиційні підходи до документації та комунікації в юридичній сфері.

Перехід до електронного документообігу визначається не лише стрімкістю технологічного прогресу, але й потребою у вдосконаленні ефективності та швидкості судового розгляду. Відокремлення від традиційної паперової документації відкриває нові можливості для автоматизації процесів, зменшення витрат та прискорення обігу інформації.

Однак разом із перевагами електронного документообігу приходять і виклики. Найважливішим юридичним аспектом є забезпечення безпеки та конфіденційності електронних документів. Системи електронного підпису та шифрування стають ключовими компонентами, що гарантують відсутність порушень у зберіганні та передачі інформації.

Також важливо вирішити питання щодо юридичної сили електронних підписів, адже вони повинні мати таку саму силу, що й їхні аналоги на паперових носіях. Законодавство повинно відповідати викликам цифрової епохи, забезпечуючи правову визнаність електронних документів та підписів. Україна також має свої власні законодавчі акти, які регулюють використання електронного документообігу в юридичних процесах. Наприклад, Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» встановлює загальні правила для використання електронних документів.

У наш час, коли сфера інформаційних технологій стрімко розвивається, вивчення юридичних аспектів електронного документообігу стає критичним завданням для судової системи та юридичної спільноти [1].

У цивільному процесі електронний документообіг також має свої юридичні аспекти. Один з найважливіших аспектів - це питання юридичної впевненості електронних документів. Для того, щоб електронний документ був юридично впевненим, важливо мати механізм для підтвердження його автентичності та цілісності. Одним з таких механізмів є електронний підпис, який може бути заснований на криптографічних алгоритмах. Електронний підпис виступає як засіб, що дозволяє підтверджувати автентичність та цілісність електронного документа.

Електронний підпис базується на криптографічних алгоритмах і використовується для ідентифікації особи, яка підписала документ та перевірки того, що сам документ не зазнав змін після підписання. Цей механізм дозволяє створювати електронні документи, які мають той самий юридичний статус, що й їхні аналоги на паперових носіях. До того ж, накладанням електронного підпису завершується створення електронного документа. Законодавство повинно чітко регулювати використання електронних підписів, визначаючи їхню юридичну силу та вимоги до їхнього застосування.

Крім того, судова система повинна бути готова впроваджувати електронний документообіг та розпізнавати їх юридичну силу. Впровадження електронного документообігу вимагає від судової системи не лише юридичної, але і технічної готовності. Суди повинні мати відповідну технічну інфраструктуру для ефективного функціонування електронного документообігу, зокрема:

1. Електронні платформи та системи обробки документів. Судова система повинна мати електронні платформи, які дозволяють сторонам, адвокатам та іншим учасникам процесу ефективно обмінюватися електронними документами. Ці платформи повинні бути безпечними та надійними.

2. Безпека та захист інформації. Забезпечення конфіденційності та захисту електронних документів є критично важливим. Суди повинні мати системи шифрування, механізми автентифікації та інші заходи безпеки для запобігання несанкціонованому доступу.

3. Можливість перевірки електронних підписів. Судова система повинна мати можливість перевірки електронних підписів та визнання їх юридичної сили відповідно до законодавства.

4. Електронна система зберігання документів. Забезпечення ефективного та безпечного зберігання електронних документів, включаючи механізми для виявлення та виправлення можливих помилок чи втрат.

5. Інформаційна підтримка та навчання. Судова система повинна забезпечити інформаційну підтримку та навчання для учасників процесу щодо користування електронними платформами та засобами електронного документообігу.

Готовність судової системи до використання електронного документообігу є ключовим елементом для успішної та ефективної імплементації цього підходу в цивільному процесі.

Правова придатність також є важливим аспектом електронного документообігу. Електронні документи можуть бути визнані правово придатними, якщо вони відповідають умовам, встановленим законодавством. Це може включати вимоги до електронних підписів, методів зберігання (наприклад, електронний архів), а також форматів файлів. Зазвичай важливо, щоб електронний документ міг бути відтворений та поданий у судовому порядку, а його походження було достовірними.

Наступним важливим аспектом є довірені особи. У контексті електронного документообігу в цивільному процесі довірені сторони грають ключову роль. Довірені сторони - це учасники, які взаємодіють у процесі електронного документообігу та мають право на доступ до електронних документів. Це може включати сторони у цивільному судочинстві, адвокатів, суддів, а також будь-які інші учасники, які мають правомірний інтерес до обміну та роботи з електронними документами [2].

Важливо, щоб інформація була доступною лише довіреним сторонам і щоб забезпечувалися високі стандарти безпеки, зокрема захист від несанкціонованого доступу та змін до електронних документів. Цей підхід дозволяє зробити процес ще більш ефективним та безпечним, зменшуючи ризики та спрощуючи обмін інформацією між сторонами у цивільному процесі.

Зберігання електронних документів та архівування електронних документів, ще один важливий аспект. Суб'єкт електронного документообігу повинен зберігати електронні документи на електронних носіях і в форматі, що дозволяє перевірити їх цілісність на цих носіях.

Термін зберігання електронних документів на електронних носіях не повинен бути коротше терміну, встановленого законом для документів на паперових носіях.

У разі неможливості зберігання електронних документів на електронних носіях протягом строку, встановленого законом для відповідних документів на паперових носіях, суб'єкт електронного документообігу зобов'язаний вжити заходів щодо дублювання документів на кількох електронних носіях та здійснювати періодичне копіювання відповідно до встановлених законом процедур обліку та копіювання документів. Якщо виконати ці вимоги не можливо, електронний документ слід зберігати на паперовому носії як копію документа (якщо оригінал цього документа не на паперовому носії). При копіюванні електронного документа з

електронного носія даних в обов'язковому порядку перевіряється цілісність даних на цьому носії.

При зберіганні електронних документів повинні дотримуватися наступні вимоги:

1. Інформація, що міститься в електронному документі, повинна бути доступною для подальшого використання;
2. електронні документи повинні мати можливість створюватися, передаватися або відновлюватися в отриманому форматі;
3. там, де це можливо, повинна зберігатися інформація, що дозволяє встановити походження і призначення електронного документа, а також дату і час відправки або отримання.

Суб'єкт електронного документообігу може забезпечити дотримання вимог до збереження електронних документів, скориставшись послугами посередників, у тому числі архівних установ, якщо такі установи відповідають вимогам. Створення архіву електронних документів, подання електронних документів до архівних установ України та їх зберігання в цих установах здійснюється відповідно до процедур, передбачених законом.

Отже, електронний документообіг є необхідною та перспективною складовою цивільного процесу, вносячи революційні зміни у підходи до документації та комунікації в юридичній сфері. Цей перехід мотивований не лише стрімкістю технологічного прогресу, але й потребою в ефективності та швидкості судового розгляду [1].

Найважливішим юридичним аспектом є забезпечення безпеки та конфіденційності електронних документів. Застосування систем електронного підпису та шифрування стає ключовим для гарантування цілісності та захисту інформації. Вирішення питань, пов'язаних із юридичною силою електронних підписів, також стає критичним етапом. Законодавство повинно відповідати викликам цифрової епохи та забезпечувати визнаність електронних документів та підписів.

Україна, у свою чергу, вже визначила правові рамки для використання електронного документообігу в юридичних процесах, що створює стійку основу для розвитку цього напрямку. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» визначає загальні правила та стандарти для використання електронних документів, підтримуючи відповідність до сучасних вимог та технологічних досягнень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Запровадження системи електронного документообігу в Україні. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_7546.

2. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 2003 № 851-IV. Дата оновлення: 01.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15>.

Пахолок Валентина,
здобувачка освіти групи ПБ-20-2
ННІ права ДПУ
України

Науковий керівник:
Самілик Людмила Олексіївна
к.ю.н., доцент, доцент кафедри приватного права Державного податкового
університету

«ШЛЮБ ЗА ДОБУ» АБО ДЕРЖАВНА РЕЄСТРАЦІЯ ШЛЮБУ У СКОРОЧЕНІ СТРОКИ

Шлюб є однією з найголовніших подій у житті кожної людини [1]. Організація такого свята, потребує від наречених багато зусиль, зокрема оформлення необхідних документів, очікування своєї черги, дотримання терміну в один місяць з дати подання заяви про державну реєстрацію шлюбу. Із запровадженням воєнного стану на території України, велика кількість чоловіків та жінок стали на захист держави, але бажання створювати сім'ю та поєднувати життя з коханими лишилося, саме тому держава вирішила спростити можливість укладення шлюбу на період воєнного стану.

Якщо звертатися до законодавчих положень, можна зазначити, що відповідно до статті 21 Сімейного кодексу України, шлюб визнається сімейним союзом жінки та чоловіка, який зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану [2].

7 березня 2022 року Кабінет Міністрів України прийняв Постанову № 213 «Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану», яка внесла деякі особливості у державну реєстрацію шлюбу під час війни, зокрема наступні [3]:

- державна реєстрація шлюбу, коли наречена або наречений є військовослужбовцем Збройних Сил або інших військових формувань, може проводитися відділами державної реєстрації актів цивільного стану без особистої присутності одного з таких наречених;

- факт реєстрації шлюбу, якщо один із наречених є військовослужбовцем, поліцейським, особою рядового і начальницького складу служби цивільного захисту тощо, теж може засвідчуватися актом про укладення шлюбу, який складає саме командир військовослужбовця, поліцейського або іншої особи, опісля скріплюється гербовою печаткою військового формування, також даний акт може бути засвідчений і керівником закладу охорони здоров'я, за умови, що в ньому знаходяться або ж працюють наречена, наречений або ж обоє, - та відповідно скріплюється печаткою того закладу;

- заява про державну реєстрацію шлюбу військовослужбовця, поліцейського та інших осіб військових формувань, може надсилатися: до відділу державної реєстрації актів цивільного стану, у який подружжя подало заяву про державну реєстрацію шлюбу, до іншого відділу державної реєстрації актів цивільного стану чи територіального органу Міністерства юстиції, за умови, що вони провадять діяльність під час війни;

- за умови відсутності доступу до Реєстру, вимоги законодавства, що стосуються проведення перевірок відомостей Реєстру про акти цивільного стану відділами державної реєстрації актів цивільного стану під час державної реєстрації таких актів не застосовуються.

На сьогодні, зареєструвати шлюб у скорочені строки можна використавши один з двох варіантів: звернутися до органу державної реєстрації актів цивільного стану, подавши відповідну заяву встановленої форми [4] або ж подати заяву онлайн на порталі Дія. Для подачі у застосунку потрібно виконати наступні дії [5]:

- авторизуватися;
- перейти у розділ «Сім'я»;
- обрати послугу «Заява про шлюб», заповнити заяву;
- сплатити адміністративний збір;
- підписати заяву електронним підписом;
- далі партнер отримає посилання на заяву електронною поштою;
- партнер має авторизуватися у кабінеті на порталі, перейти за посиланням з пошти та підписати заяву електронним підписом.

Отож, реєстрація шлюбу у скорочені строки або ж, так званий, «шлюб за добу», на мою думку, є корисним нововведенням, який сприяє позитивному розвитку інституту сім'ї у наші дні. Зважаючи на те, що сьогодні у нашій країні все ще триває період воєнного стану і кожна людина знаходиться в обставинах небезпечних для життя, законодавець вчинив розумно, прийнявши Постанову, яка дозволяє пришвидшити процес реєстрації шлюбу та всього за день одружитися з коханою людиною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Чеховська І. В. Теоретико-методологічні аспекти дослідження проблем сучасної сімейної політики України. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*. 2010. № 1 (48). 229-237 с.
2. Сімейний кодекс України: Кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III. Дата оновлення: 05. 10. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 18.10.2023).
3. Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 07.03.2022 р. № 213. Дата оновлення: 08. 09. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213-2022-п#Text> (дата звернення: 18.10.2023).
4. Відділи державної реєстрації актів цивільного стану. Міністерство юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/dep/ddr/viddili-derjavnoi-reestratsii-aktiv-tsilnogo-stanu> (дата звернення: 18.10.2023).
5. Заява на шлюб. Державні послуги онлайн Дія. URL: <https://diia.gov.ua/services/zayava-na-shlyub> (дата звернення: 18.10.2023).

Покотинський Максим Анатолійович

Аспірант 2 курсу АП-22-2

ННІ права Державного

Податкового університету

Науковий керівник:

Рябченко Ю.Ю., доктор юридичних наук,

професор кафедри приватного права

Державного податкового університету

АВТОРСЬКЕ ПРАВО НА КОМП'ЮТЕРНУ ПРОГРАМУ ЯК ОБ'ЄКТ СУДОВОГО ЗАХИСТУ

Серед науковців та юристів практиків виникає чимало дискусій щодо того, що саме є об'єктом судового захисту при захисті авторських прав на комп'ютерну програму. Зокрема, що саме є комп'ютерною програмою, суб'єкти звернення щодо порушених прав на комп'ютерну програму та шляхи захисту порушеного авторського права на комп'ютерну програму.

Відповідно до пункту 25 статті 1 Закону України “Про авторське право та суміжні права”, **комп'ютерна програма** - набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи в будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, придатній для зчитування комп'ютером (настільним комп'ютером, ноутбуком, смартфоном, ігровою приставкою, смарт-телевізором тощо), які приводять його у дію для досягнення певної мети або результату, зокрема, операційна система, прикладна програма, виражені у вихідному або об'єктному кодах [1].

У науковій літературі поняття комп'ютерної програми існує в різних інтерпретаціях. Зокрема, В. С. Дмитришин та В. І. Березанська пропонують наступне визначення комп'ютерної програми. Так, комп'ютерна програма - це створений творчою працею фізичної особи набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи у будь-якому іншому вигляді, викладений у природній чи закодованій мові, та втілений на носіях будь-якого виду (електронних, паперових тощо) для використання в автоматичних пристроях для обробки інформації, або іншому обладнанні, що базується на цифровій техніці з метою приведення його у дію для досягнення певної мети або результату [2, с. 304].

Всесвітня організація інтелектуальної власності у статті 4 Договору про авторське право визначає, що: «Комп'ютерні програми охороняються як літературні твори в розумінні Статті 2 Бернської конвенції».

У Бернській конвенції термін "Літературні і художні твори" охоплює всі твори в галузі літератури, науки і мистецтва, яким би способом і в якій би формі вони не були виражені, як-то: книги, брошури та інші письмові твори, лекції, звертання, проповіді та інші подібного роду твори; драматичні і музично-драматичні твори; хореографічні твори і пантоміми, музичні твори з текстом або без тексту; кінематографічні твори, до яких прирівнюються твори, виражені способом, аналогічним кінематографії; малюнки, твори живопису, архітектури, скульптури, графіки і літографії; фотографічні твори, до яких прирівнюються твори, виражені способом, аналогічним фотографії; твори прикладного мистецтва; ілюстрації,

географічні карти, плани, ескізи і пластичні твори, що відносяться до географії, топографії, архітектури або наукам [3].

У зв'язку з тим, що інформаційні технології мають досить динамічний розвиток, поняття комп'ютерна програма має постійно вдосконалюватися і у правовому полі. Це важливий аспект для формування комп'ютерної програми як об'єкта судового захисту.

Варто звернути увагу на те, що комп'ютерна програма є своєрідною компіляцією дуже великого масиву інформації та елементів (складових частин), і тому її можна віднести до складного об'єкта захисту прав інтелектуальної власності. Зокрема, у своїй статті “Особливості цивільно-правової системи захисту комп'ютерних програм в Україні”, автор Ганна Красноступ перераховує наступні складові комп'ютерної програми:

- алгоритм;
- вихідний код;
- об'єктний код;
- текстовий супровід;
- звуковий супровід;
- зображення, що виводяться програмою на екран монітора, у тому числі рухливі;
- назву;
- логотип;
- інтерфейс;
- форму взаємодії з користувачем програми [4, с. 25].

Відповідно, потрібно враховувати усі ці складові для дослідження комп'ютерної програми як об'єкта судового захисту. Так, тільки при наявності усіх перелічених вище елементів ми можемо говорити про оригінальність самої програми та цілісності об'єкта захисту.

Для більш кращого розуміння авторського права як об'єкта судового захисту в цивільних відносинах, як і у будь-яких правовідносинах, потрібно дослідити суб'єкти даних правовідносин. У статті 16 Цивільного кодексу України вказано, що кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу [5]. У частині 2 статті 5 ЗУ “Про авторське право та суміжні права” вказано, що первинним суб'єктом авторського права є автор твору. Суб'єктами майнових авторських прав можуть бути також інші фізичні або юридичні особи, до яких перейшли майнові права на твір на підставі правочину або закону.

Тому, об'єктом судового захисту, в розрізі комп'ютерної програми, є захист порушеного майнового та/або немайнового права автора або суб'єкта володіння авторського права на комп'ютерну програму.

З вищесказаного можна зробити висновок, що **авторське право на комп'ютерну програму** це сукупність особистих немайнових та майнових прав автора чи суб'єкта авторських майнових прав на певний об'єм коду створеного за допомогою мови програмування, які придатні для зчитування комп'ютерною технікою для досягнення певної мети чи результату.

Для того, щоб виокремити комп'ютерну програму в окремий об'єкт судового захисту потрібно окреслити чіткі характеристики охороноздатності для комп'ютерної програми. Відповідно до таких характеристик належать:

об'єктивна форма вираження;

- оригінальність твору.

Під об'єктивною формою вираження такого об'єкта, як комп'ютерна програма, потрібно розуміти форму, яка придатна для зчитування комп'ютером (настільним комп'ютером, ноутбуком, смартфоном, ігровою приставкою, смарт-телевізором тощо), які приводять його у дію для досягнення певної мети або результату. Тобто, для того, щоб комп'ютерна програма стала об'єктом судового захисту необхідно щоб вона могла відобразити в конкретній формі на комп'ютерному пристрої та мала оригінальність.

З приводу оригінальності твору законодавець нам дає визначення оригінальності твору, зокрема, у пункті 1 статті 35 ЗУ “Про авторське право і суміжні права” зазначено, що оригінальність твору - ознака (критерій), що характеризує твір як результат власної інтелектуальної творчої діяльності автора та відображає творчі рішення, прийняті автором під час створення твору.

Також, особливу увагу потрібно приділити оригінальності твору, оскільки все більше науковців ставлять під питання, чи потрібна “презумція автора” в розрізі доказу оригінальності. Так, у своїй статті Ю.Ю. Рябченко приділив увагу поняттю оригінальності твору під призмою законодавчих інновацій та перспектив їх реалізації. Зокрема, у даній статті автор звертає увагу на те, що має бути чіткий зв'язок між автором твору та самим твором, який полягає у тому, що автор безпосередньо приймає участь над створенням такого об'єкту, що у свою чергу дає встановити межі охороноздатності самого твору [6, с. 25-29].

Варто, також зазначити, що ідеї та принципи, на яких ґрунтується будь-який елемент комп'ютерної програми, зокрема ті, на яких ґрунтується її інтерфейс, логічні схеми, алгоритми та мови програмування, не охороняються законом, як об'єкт авторського права. Відповідно, потрібно звертати особливу увагу на ці елементи при судовому захисті, тому що іноді автори при розроблені комп'ютерної програми саме на ці елементи роблять акцент, і тому на практиці дуже важко комплексно здійснити захист комп'ютерної програми, які різняться лише, наприклад, інтерфейсом чи виконані різними мовами програмування.

Отже, питання авторського права на комп'ютерну програму як об'єкт судового захисту дуже актуальне у зв'язку з динамічним прогресом розвитку технологій так і постійного удосконалення правових механізмів судового захисту та нормативно-правових актів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України “Про авторські та суміжні права” від 01.12.2022 р. № 2811-IX. Голос України. 31.12.2022. № 267.
2. Дмитришин В. С. Інтелектуальна власність на програмне забезпечення в Україні / В. С. Дмитришин, В. І. Березанська. – К.: Вірлен, 2005. – 304 с.

3. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів від 24.07.1971 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text (дата звернення: 09.01.2023). (дата звернення 10.03.2023).

4. Ганна Красноступ «Особливості цивільно-правової системи захисту комп'ютерних програм в Україні» УДК 347.779(477):004.4.

5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року, № 435-IV, Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

6. Рябченко Ю.Ю. стаття “Оригінальність твору: Законодавчі новації та перспективи їх реалізації” Теорія і практика інтелектуальної власності -1-2/2023 ORCID: 0000-0002-1328-700X Авторське право і суміжні права.

Прутенський Костянтин Ігорович

студент групи ПБ 20-3

ННІ права Державного податкового університету

Науковий керівник:

Самілик Л.О., к.ю.н., доцент,

доцент кафедри приватного права

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «СІМ'Я» У СОЦІОЛОГІЧНИХ І ЮРИДИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Сім'я в силу своєї дуалістичної природи може розглядатися та досліджуватися на двох рівнях: як мала група та як соціальний інститут.

К.А. Казарян трактує сім'ю у двох аспектах, а саме: в соціологічному – як первинний та провідний осередок суспільства; в юридичному – як сукупність осіб, які разом проживають, об'єднані сумісним побутом, мають взаємні права та обов'язки на засадах кровного споріднення чи інших підставах передбачених законодавством [1, с. 223].

Львівська дослідниця М.С. Долинська вважає, що сім'я в соціологічному значенні за змістом є ширшою ніж у правовому. Авторка стверджує, що норми Сімейного кодексу України трактують саме соціологічне поняття сім'ї, як основного осередку суспільства, в той же час правове поняття відсутнє [2, с. 3].

Також цікавим є погляд на юридичне значення сім'ї Є.О. Харитонова, який зазначив, що «коли йдеться про регулювання шлюбних, родинних тощо відносин, то вже сама назва галузі, в межах якої відбувається таке регулювання – сімейне право, зумовлює визначення та характеристику сім'ї як суспільного феномену і правового поняття». Також, на думку науковця, сім'єю є спільнота приватних осіб, котрі пов'язані шлюбом чи кровною спорідненістю, або іншим зв'язком, що передбачений законом, члени якої разом проживають та об'єднані спільним побутом, а також мають юридичні права та обов'язки один відносно іншого [3, с. 293, 299]

Певного успіху, на наш погляд, у визначенні поняття «сім'я» домоглися зарубіжні дослідники, які раніше усвідомили необхідність іншого трактування поняття сім'ї, що загалом закономірно, зважаючи на те, що сутнісні зміни у функціонуванні сім'ї відбулися у країнах Заходу набагато раніше, ніж у

українському суспільстві. Одне з таких визначень говорить, що «...сім'єю слід вважати будь-яке об'єднання людей, яке визначає себе як сім'я і включає індивідів, пов'язаних кровноспорідненими зв'язками або шлюбом, а також тих, які вирішили розділити свої життя один з одним» [4, с. 285]. В умовах інституціоналізації різних типів сімей та сімейних відносин дане визначення виглядає набагато переконливіше, оскільки розширює дослідницькі кордони та дозволяє включати до поняття «сім'я» як традиційну нуклеарну сім'ю, так і інші типи сімей та сімейного життя. Як нам здається, зарубіжним дослідникам вдалося якнайточніше побачити і відобразити у визначенні її саму сутність: момент ідентифікації індивідів як членів сім'ї, що визначає та обґрунтовує її буття.

Таким чином, основним критерієм, за яким відбувається віднесення малої групи до сім'ї, згідно з цим визначенням, є не кровна спорідненість, не спільне господарювання та проживання під одним дахом, а самовідчуття та самоідентифікація членів цієї групи. Такий підхід до розуміння сутності сім'ї та її функцій повною мірою відповідає більшості розвинених європейських країн.

Різка зміна соціальних і культурних стандартів, яка розпочалася в ХХ ст. зумовлює існування кризи сім'ї. Як правило, причини такої кризи вбачаються більшістю фахівців (особливо не психологів) у зовнішніх (соціальних, економічних, політичних, ідеологічних, екологічних та навіть біолого-генетичних) факторах [5; 6]. Даний підхід до визначення причин кризи сім'ї можна назвати соціологічним (у широкому значенні) і адаптивним: сім'я розглядається тут як незмінна даність, що існує в зовнішніх умовах, що змінюються; криза сім'ї – результат дії несприятливих зовнішніх впливів; подолання цієї кризи бачиться у створенні оптимальних (найсприятливіших) умов для функціонування сім'ї. Подібний підхід до розуміння природи, функцій та призначення сім'ї довгий час був домінуючим, і лише останнім часом він починає критично переосмислюватися. У найчіткішому вигляді цей підхід був представлений у структурно-функціональній моделі сім'ї, розробленої Т.Парсонсом та його колегами [7]. Відповідно до цієї моделі сім'я розглядалася як соціальний інститут: 1) гармонійно включений до соціуму; 2) основне завдання якого є обслуговування соціуму; 3) являє собою статичне утворення, а не конгломерат взаємодіючих особистостей. Для цього підходу характерне також негативне визначення самої кризи сім'ї. Криза сприймається як результат негативних зовнішніх впливів і характеризується як наслідок певної дефіцитарної ситуації. Передбачається, що достатньо лише усунути деякі дефіцити, нормалізувати ситуацію, і кризові явища зникнуть самі по собі.

Треба визнати, що дослідження, які проводяться в рамках даного соціологічного підходу фіксують реально існуючі залежності, які, однак, можна віднести лише до зовнішнього плану соціально-психологічних детермінацій, що мають раціональне підґрунтя. Разом з тим, цілком очевидно, що ніякі зовнішні впливи самі по собі не можуть пояснити кризи сім'ї як такої: на рівні приватних відносин сімейне неблагополуччя можна виявити в різних соціальних умовах, на різних щаблях соціальних сходів. На рівні суспільства загалом картина ще разючіша: що вище рівень життя у соціумі, то більше в ньому фіксується сімейних проблем.

Однак незважаючи на всі негаразди, сім'я як соціальний інститут має тенденцію до позитивних змін. Сім'я нового типу має будуватися на процесі індивідуалізації, самоактуалізації та самореалізації індивіда на основі формування його ціннісної системи.

Цей підхід дуже вдало вписується у рамки ідеології сучасної сім'ї егалітарного типу, основним принципом якої є свобода вибору кожного члена сім'ї та повага до цього вибору. Сім'я при цьому являє собою взаємовигідне співробітництво, яке є вільним союзом рівноправних осіб, яку скріплює не «клей» опіки та примусу чи «розрахунків», а «клей» вільної угоди. Слід зазначити, що перехід до такої форми сім'ї в європейському суспільстві вже здійснено. Її називають по-різному: у Європі – егалітарна сім'я, в Україні сім'ї подібного типу називають подружжям. У будь-якому випадку суть полягає у переході до співробітницьких рівноправних відносин у сім'ї.

Отже, можна зробити висновок, що у визначенні поняття «сім'я» є як дуалізм у характері змін, що відбуваються в інституті сім'ї в сучасний період, так і спостерігається двоїстість його структурних складових. Також юридичне і соціологічне значення цього терміну відрізняється в контексті змін у морально-етичних засадах суспільства (активна громадська дискусія щодо одностатевих шлюбів і ін.). На нашу думку такі зміни є позитивними і сприяють транспарентності і модернізації українського суспільства на шляху євроінтеграції і зближення з вільним світом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Казарян К.А. Визначення поняття «сім'ї» як правової категорії. Вісник Харківського Національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право». 2014. № 17. С. 223–226.
2. Долинська М.С. Поняття сім'ї в аграрному праві України. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2021. № 1 (29). С. 112–116
3. Харитонов Є.О. Сім'я як концепт сімейного законодавства. Актуальні проблеми держави і права. 2011. Випуск. 58. С. 293–301.
4. Hanson M., Lynch E. Family Diversity: Implications for Policy and Practice // Topics in Early Childhood Special Education. 1992. Vol. 12 (3). P. 283-306.
5. Чеховська І. В. Державна сімейна політика в Україні: теорія та практика реалізації [монографія] / Ірина Василівна Чеховська. Кам'янець-Подільський, ТОВ «Друкарня «Рута», 2013, 736 с.
6. Чеховська І. В. Світовий досвід сімейної політики. Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право). 2010. № 2 (49). С. 161–170.
7. Parsons, T., & Bales, R. F. (Eds.) (1955). Family, socialization and interaction process. New York: Free Press.

Романенкова Аліна Юріївна,
студентка групи ПБ-21-5
ННІ права
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Рябченко Ю. Ю.,
д.ю.н., професор кафедри приватного права
Державного податкового університету

ПЕРЕВАГИ ПРОЦЕДУРИ МЕДІАЦІЇ ЯК АЛЬТЕРНАТИВИ ВИРІШЕННЮ КОНФЛІКТІВ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Обравши курс європейської інтеграції, Україна зобов'язалася своєчасно та всебічно наближати вітчизняне законодавство до права Європейського Союзу. Окрім створення нових та внесення змін до існуючих нормативно-правових актів, актуальним у даних умовах для держави залишається створення дієвих механізмів охорони та захисту прав, свобод та інтересів громадян.

Відповідно до ст. 55 Конституції України права і свободи людини і громадянина захищаються судом []. Згідно зі ст. 16 Цивільного кодексу України кожна особа має право звернутися до суду по захист свого особистого немайнового або майнового права та інтересу []. Ухвалення Цивільно-процесуального кодексу України заклало низку новинок, спрямованих на спрощення процедури розгляду та вирішення цивільних справ, забезпечення доступності й ефективності судового захисту загалом, а головне, забезпечення можливості примирення учасників спірних правовідносин. Відповідно до ст. 1 ЦПК України завданнями цивільного судочинства є справедливий, неупереджений і своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ із метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави [].

Однак у сучасній практиці застосування права чимало випадків, коли питання, поставлені в судовому процесі, втрачають свою обґрунтованість через тривалий судовий розгляд, унаслідок чого сторони зазнають значних збитків і втрачають час, як матеріальний, так і моральний. Навіть у разі винесення судових рішень, на які сторони довго чекали, їхнє виконання також затягується на роки і в більшості випадків не виконується [4; 5; 6].

Демократична правова держава, яка зробила європейський вибір, повинна вдосконалювати правове регулювання, а саме забезпечувати сприятливі умови існування індивідів, регламентувати та охороняти нові суспільні відносини, реалізовувати правовий захист інтересів громадян, розвивати правовий світогляд тощо.

Світова та європейська практика є яскравим прикладом врегулювання таких спорів через широке застосування процедури медіації, що надає можливість обирати досудові і позасудові способи для вирішення конфліктів (спорів) за збереження можливості звертатись до суду для їх вирішення через посередника, який не є представником публічної влади, не виконує функцій судді та не приймає

остаточного рішення [7]. Суд же вважається останньою інстанцією, на яку посилаються сторони конфлікту, якщо посередництво не могло його вирішити.

На думку Г. Єрмоєнко, медіація - це процес переговорів, коли до вирішення спірного питання залучається нейтральна сторона - медіатор (посередник), яка веде цей переговорний процес, вислуховує аргументацію сторін щодо суті спору і активно допомагає сторонам зрозуміти свої інтереси, оцінити можливість компромісів і самостійно прийняти рішення, що задовольнить всіх учасників переговорів [7].

Це є новим поняттям для національного процесуального законодавства. Так, 22 квітня 2020 року Кабінет Міністрів схвалив Закон України «Про медіацію», підготовлений Міністерством юстиції України. Закон визначає медіацію як добровільну, позасудову, конфіденційну, структуровану процедуру, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [8].

Аналізуючи додатки до цього законопроекту, ми можемо виділити такі переваги цього явища [9]:

1. Швидкість, ефективність та зручність. Медіація зазвичай триває значно менше часу, ніж судовий процес. Сторони самостійно контролюють терміни та графік проведення медіації, що дозволяє їм швидше досягти вирішення конфлікту. Час, що витрачається на процес медіації, залежить від того, наскільки сторони підготовлені до діалогу. Оскільки для процесу медіації не існує встановлених часових рамок, вона може зайняти від кількох годин до кількох зустрічей. Якщо розглядати строки вирішення спорів у судовому порядку, то судові розгляди можуть тривати роками та зрештою призвести до рішення, яке не влаштує жодну зі сторін.

2. Зниження вартості процесу вирішення спору. Оскільки медіація, як правило, вимагає меншої підготовки, є менш формальною, ніж судовий розгляд або арбітраж, і може відбуватися на ранній стадії спору, вона завжди менш витратна, ніж інші види вирішення спорів.

3. Можливість впливати на результат. Вироблення спільних рішень у процесі медіації дає змогу врахувати інтереси та побажання сторін під час розв'язання суперечок, на відміну від рішень, що виносяться суддями, які враховують тільки закон, докази та судову практику, що склалася.

4. Можливість збереження або відновлення відносин між сторонами. Процедура медіації - це цивілізований метод розв'язання спорів, який дає можливість сторонам знайти порозуміння. Основними перевагами є те, що сторони активно беруть участь у пошуку рішення і розуміють позиції один одного, що сприяє подальшому співробітництву.

5. Можливість конфіденційного вирішення спору. Медіація проводиться у конфіденційному середовищі, що дозволяє сторонам бути більш відкритими та чесними без страху від загального розголошення інформації.

6. Гнучкість та креативність. Процедура не обмежується лише правовими аспектами спору, але також враховує фактичні, психологічні, соціальні та інші фактори. Медіація може запропонувати сторонам розмаїття варіантів розв'язання, якими суд не може скористатися.

7. Сприяє зменшенню навантаження на суди та покращенню доступу до правосуддя.

8. Поширення медіації як культурної практики. Участь у медіації може сприяти популяризації цього методу вирішення конфліктів та створювати культуру співпраці та взаєморозуміння в суспільстві.

9. Сприяння створенню довготривалих рішень. Учасники можуть домовитися про механізми контролю та вирішення подібних конфліктів у майбутньому, що допомагає уникнути повторюваних проблем.

На нашу думку, запровадження альтернативних способів вирішення спорів, зокрема медіації, є соціально обумовленою потребою, що пов'язано із недоліками судової системи. Побудова правової держави потребує радикальних змін у галузі правосуддя, а саме – трансформацію його в реальну незалежну та самостійну гілку державної влади, в якій проблема ефективної діяльності судової влади та доступності буде вирішена. Судова влада покликана задовольняти потреби громадян, суспільства і держави в законному, справедливому, швидкому вирішенні правових спорів, які виникають в процесі реалізації прав і обов'язків суб'єктів правовідносин. Це завдання реалізується судовою владою не повною мірою, тоді як це негативно впливає на забезпечення правопорядку та стримує розвиток економіки. Загальновідомим є те, що судова влада може виконувати свою суспільну місію лише за умови збереження у суспільстві високого рівня довіри до суду.

Відтак, можна зробити висновок, що система медіації в цивільному процесі є ефективною формою позасудового вирішення спорів, яку слід розглядати, по-перше, як альтернативне вирішення спорів, тобто сторони не застосовують систему і шукають іншого способу вирішення спору; по-друге, як процес, як переговори, спрямовані на вирішення спору; по-третє, як медіацію за участю неупередженої та нейтральної сторони (медіатора).

Однак, незважаючи на численні переваги, феномен медіації поки що не набув широкого поширення в українському судочинстві.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

Цивільний Кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 28.09.2023).

2. Цивільний процесуальний кодекс : Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 28.09.2023).

3. Чеховська І. В. Альтернативні способи захисту суб'єктивних прав: **навчальн. посіб.** / І. В. Чеховська Ірпінь : Державний податковий університет, 2022. 428 с.

4. Чеховська І.В., Божук І.В. Перспективи розвитку інституту сімейної медіації в Україні. *Вісник Луганського університету внутрішніх справ*. 2021. Вип. 2.(94) С. 246-258.

5. Чеховська І.В., Довга М.О. Медіація як альтернативний спосіб вирішення сімейних спорів. *Ірпінський юридичний часопис*. 2023. Вип. 3 (12). С. 123-138.

6. Єрмоєнко Г. Перспективи розвитку медіації в Україні. URL: <https://ukrmediation.com.ua/ua/korysna-informatsiia/materialy/u-vilnomu-dostupi/1593> (дата звернення: 28.09.2023)

7. Про медіацію : Закон України № 1875-IX від 16 листопада 2021 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 28.09.2023).

8. Пояснювальна записка від 19.05.2020 р. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877 (дата звернення: 28.09.2023)

Салецька Ніна,
студентка групи ПБ 20-4
ННІ права Державного податкового університету
Науковий керівник:
Самілик Л.О., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри приватного права

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФАКТИЧНИХ ШЛЮБНИХ ВІДНОСИН

Не секрет, що останніми роками зростає кількість пар, які живуть однією сім'єю, але без свідoctва про шлюб, у так званих «фактичних шлюбах». Саме так сьогодні юристи визначають стосунки між чоловіком і жінкою, не зареєстровані державою. Іноді вживається термін «конкубінат». Зазначу, що хоча факт державної реєстрації шлюбу є необхідною та беззаперечною умовою виникнення подружніх стосунків, однак існування фактичних шлюбів недоцільно залишати поза сферою наукового дослідження.

Метою роботи є дослідження особливостей правового регулювання фактичних шлюбних відносин в Україні.

Для початку варто зазначити, що поняття фактичних шлюбних відносин з'явилося в Україні не дуже й давно, а точніше із прийняттям Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 року. Згідно зазначеного закону (ст. 74), фактичні шлюбні відносини – це співжиття чоловіка та жінки однією сім'єю без укладення шлюбу [3]. Тобто погоджуючись на «фактичний шлюб», громадяни тим самим допускають певну невизначеність подальших відносин у юридичному розумінні, оскільки їх зміст становлять взаємні права та обов'язки. Останні ж перебувають під захистом закону лише в зареєстрованому шлюбі, причому такого захисту вони не позбавляються навіть тоді, коли дружина й чоловік з поважних причин (навчання, робота, лікування, необхідність догляду за батьками, дітьми тощо) не проживають спільно.

Як уже зазначалося, фактичний шлюб, який часто називають конкубінатом, — це відносини, в яких дві людини живуть разом за певних ознак шлюбних відносин, але без проходження офіційного процесу реєстрації шлюбу. Тому вважаю за доцільне окреслити ознаки такого фактичного шлюбу. Першою такою ознакою є спільне проживання чоловіка і жінки. Цей термін чітко не визначений, але при розгляді в суді справ, пов'язаних з конкубінатом, він повинен бути не менше п'яти

років (цей термін актуальний лише у випадку спадкових правовідносин). Наступною не менш важливою ознакою є те, що проживання в сім'ї автоматично включає спільні права та обов'язки жінки та чоловіка.

Якщо говорити про тривалість спільного проживання, то це як критерій наявності сім'ї на законодавчому рівні не визначений, що може бути спірним моментом з точки зору кваліфікації взаємин подружжя. Також «на фактичне подружжя не поширюються права та обов'язки, що виникають у разі реєстрації шлюбу, а також особисті немайнові права та обов'язки дружини та чоловіка» [2, с. 57]. Особливою і не менш важливою ознакою спільного проживання є те, що ні жінка, ні чоловік не перебувають у шлюбі з іншою особою. Тобто в цьому виді проживання ні жінки, ні чоловіки не повинні реєструвати шлюб з іншими, оскільки шлюб однієї особи свідчить про відсутність конкубанату між цими суб'єктами.

Визнання права спільного проживання жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі, як співмешканців досягається шляхом встановлення факту проживання однією сім'єю, внаслідок чого виникає зв'язок спільного проживання та виконання взаємних прав та обов'язків. Щоб уникнути спірного становища, необхідно майно, яке купується фактичним подружжям на спільні кошти, оформлювати «на двох» у спільну часткову власність. Так, наприклад, у договорі купівлі-продажу слід зазначати одразу двох покупців, тоді кожному з них належатиме відповідна частка майна. Якщо розмір часток у договорі не вказується, то на підставі частини першої статті 357 Цивільного кодексу України вони вважаються рівними. Таким чином, «право кожної сторони на частку спільно нажитого майна закріплюватиметься в документах (договорах [5], свідоцтвах про право власності тощо). У випадку спору додаткові докази навіть не вимагатимуться» [4].

Також «особи, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах, як власне та інші особи, можуть укласти між собою письмові угоди, відповідно до яких буде встановлено спільну пайову власність на один або кілька майнових об'єктів – як новопридбаних, так і вже наявних. Однак предметом такої угоди мають бути конкретні майнові об'єкти. Врахувати ж усю масу майна, що придбавається у фактичних шлюбних відносинах, у рамках одного разу укладеної угоди неможливо. Особи, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах, змушені будуть на кожне новопридбане майно укласти нову угоду про встановлення спільної часткової власності або вносити зміни до вже існуючої угоди» [1, с. 30-31].

Крім того, однією з юридичних проблем у фактичних відносинах є опіка над дитиною, особливо якщо відносини розриваються. В принципі, права та обов'язки батьків однакові незалежно від їх родинного стану. Проте можуть виникнути труднощі при визнанні батьківства, здійсненні батьківських прав та обов'язків, визначенні розміру аліментів. Без належного правового регулювання ці шлюбні стосунки можуть призвести до несистематичної правової практики. Таким чином, законодавство має надавати більше захисту сторонам у фактичному шлюбі. Це також може включати необхідність внесення змін до чинного законодавства з метою надання певного правового статусу фактичному проживанню чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу.

Отже, норми, що регулюють проживання у фактичному шлюбі потребують виокремлення їх в окрему главу Сімейного кодексу України. Разом з тим, з огляду на сьогоденішню ситуацію в країні, дані правовідносини мають право на існування в правовій системі України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кучеренко О. М. Право власності на майно, придбане у фактичних шлюбних відносинах: світовий досвід та українська практика. *Наукові записки. Серія: Право, №12*. С. 29-34.
2. Сафончик О. І. Особисті немайнові права чоловіка і жінки, що перебувають у фактичних шлюбних відносинах. *Юридичний вісник. №2*. Одеса : Гельветика, 2021. С. 54-61.
3. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 року № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
4. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
5. Чеховська І. В., Яременко В.С. Право на укладання шлюбного договору. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. Вип. 2. С. 95-98.

**Свірщ Ірина Романівна,
Скидан Дарина
Олександрівна,**
студентки групи Пб-21-3
ННІ права Державного
податкового університету
Науковий керівник:

Котович Ігор Олександрович

к. ю. н., доцент, доцент кафедри приватного права
Державного податково університету

РОЛЬ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ В ЗАХИСТІ ПРИВАТНОГО ПРАВА: АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ В УКРАЇНІ

Умови воєнного стану обумовлюють виникнення додаткових викликів для судової системи, не зважаючи на те, що Україна займається її активним реформуванням, спрямованим на підвищення незалежності та ефективності діяльності судів. Зокрема, виникає загроза для приватного права, оскільки права і свободи громадян піддаються серйозним обмеженням.

Дослідженню теми «Роль судового розгляду в захисті приватного права: аналіз сучасних тенденцій в Україні », було присвячено ряд наукових праць, таких науковців, як: Р.А. Майданник, Р.Б. Сивий, Я.Н. Шевченко, С.В. Васильєв, Р.О. Стефанчук, І.А. Яніцька, В.М. Притуляк тощо.

У юриспруденції будь-якого цивілізованого суспільства ключовими є правові категорії «приватне» та «цивільне» право. Приватне право являє собою систему джерел права, що регулюють відносини між їх учасниками, як приватними особами. У юридичній науці вітчизняного зразка поняття «приватне право» слід розглядати, як сукупність правил та норм, що стосуються захисту інтересів та визначення статусу окремих осіб, що не є державними службовцями, тобто не перебувають у відносинах влади і підпорядкованості один одному, рівноправно та вільно встановлюють свої права та обов'язки у відносинах, що виникають з їхньої ініціативи [3].

Основою приватного права є цивільне право, як базова галузь у сфері приватноправового регулювання, що зумовлює можливість застосування загальних норм і принципів цивільного права не лише у сфері цивільно-правового регулювання, а й у сфері інших галузей приватного права. Також потрібно зазначити, що саме цивільне право найбільш послідовно та повно відображає у собі ознаки приватного права [6].

Неупереджене та незалежне правосуддя є важливим елементом сталого розвитку суспільства та держави, гарантією додержання прав і свобод людини і громадянина, прав та інтересів юридичних осіб. Правосуддя в державі здійснюється виключно судом, відповідно до ст. 124 Конституції України, тому варто зазначити, що надання суду права здійснення правосуддя, а саме забезпечення правильного застосування закону, робить судовий розгляд ключовим етапом цивільного процесу при розгляді цивільних справ [1].

Воєнний стан може призвести до збільшення кількості цивільних справ, оскільки правові конфлікти і порушення прав стають більш поширеними. Суди повинні готуватися до вирішення більшого обсягу справ забезпечувати швидкий розгляд. Швидкий доступ до правосуддя є важливим для гарантування прав та інтересів громадян та підприємств.

Якщо розглядати сучасні тенденції щодо ролі судового розгляду в захисті приватного права, то однією із основних тенденцій є забезпечення доступу ВПО до справедливого судового розгляду. Це включає надання їм інформації про їхні права та можливості, а також забезпечення доступу до суду. Зважаючи на те, що ВПО не можуть звертатися до суду за місцем свого фактичного перебування, оскільки довідка ВПО не підтверджує «прописку», а на місце свого зареєстрованого місця проживання вони повернутись не можуть через воєнні дії, то можна зробити висновок, що таким чином порушується право особи на звернення до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи законних інтересів [2].

Дана теза підтверджується тим, що 09.08.2017 Кабінетом Міністрів України було прийнято постанову № 579 Про внесення зміни до пункту 9 Правил реєстрації місця проживання, якою внесено зміни до пункту 9 «Правил реєстрації місця проживання», затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 02.03.2016 № 207 «Про затвердження Правил реєстрації місця проживання та Порядку передачі органами реєстрації інформації до Єдиного державного демографічного реєстру», а саме виключено в абзаці першому слова «та довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи».

Також, слід розглянути ситуацію з отриманням посвідчень військовими в умовах воєнного стану. Вона безпосередньо пов'язана з приватними правами громадян і має важливий вплив на них. Оскільки умови воєнного стану створюють надзвичайні обставини, ця проблема також може бути розглянута в рамках ролі судового розгляду в захисті приватного права. [4]

Якщо військові або військові органи відмовляють у виданні посвідчень, це може порушувати права громадян на доступ до документів, які підтверджують їхні статуси. Це може бути питанням, яке може бути вирішене через судовий розгляд. Суди можуть розглянути законність і обґрунтованість відмови у виданні посвідчення військовими. Якщо суд визначить, що відмова була неправомірною або недоцільною, він може наказати видати посвідчення.

В умовах воєнного стану громадяни мають право на судовий розгляд своїх справ і оскарження рішень військових органів. Суди можуть визначити, чи було порушено права громадян у процесі видання посвідчень.

Забезпечення прав громадян на отримання посвідчень важливо для їхньої безпеки та захисту в умовах воєнного стану. Суди можуть виступити як гаранти та контролери цього процесу.

Отже, можемо зробити висновок, що воєнний стан створює додаткові виклики для судової системи та важливою є роль судів у забезпеченні справедливого судового розгляду, захисту приватного права та прав громадян у надзвичайних обставинах. Незважаючи на складнощі, суди мають гарантувати доступ до правосуддя та захищати права та інтереси громадян у цивільних справах під час воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]: / Верховна Рада України – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618ІV [Електронний ресурс]: / Верховна Рада України – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
3. Сібільов М. М. Загальна характеристика сфери приватного права // Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. — Х., 2008. — Т. 3 : Цивільно-правові науки.
4. Цивільне право : підручник : у 2 т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бегова та ін. ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. — Х., 2011. — Т. 1. — 656 с.
5. Кузнецова Н. С. Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. — т. 3 : Цивільно-правові науки. Приватне право / за заг. ред. Н. С. Кузнецової. — 640 с. [3]
6. Рабінович П., Сивий Р. Цивілістичність і приватність прав людини: до характеристики співвідношення // Юридична Україна. — 2008. — № 2.
7. Харитонов Є. О. Приватне і цивільне право // Цивільне і сімейне право України : навч.-практ. посіб. — 2-ге вид., переробл. та допов. / за ред. Є. О. Харитонова, А. І. Дрішлюка. — Х., 2003.

Сидоренко Дарина Сергіївна,
студентка групи ПМПФ-21-1
ННІ Економічної безпеки та митної справи
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Самілик Л.О.,
к. ю. н., доцент кафедри
приватного права, доцент

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

В умовах активного розвитку інтелектуальної власності, як одного з найважливіших чинників правової культури держави, постає питання реалізації та захисту прав інтелектуальної власності.

Чинна нормативно-правова база і якісне функціонування системи права інтелектуальної власності необхідна задля підтримки національного потенціалу у сфері винахідницьких та творчих потенціалів, залучення міжнародних партнерів у сфері охорони інтелектуальної діяльності для обміну досвідом та стабілізації економічного розвитку.

Україна – держава зі значним інтелектуальним і науково-технічним розвитком, тому з метою збереження і удосконалення правової культури, а саме питання захисту прав інтелектуальної власності, потрібно акцентувати увагу на охорону винахідницьких, творчих та наукових досягнень.

Цивільний Кодекс України (ст. 418) надає визначення, що право інтелектуальної власності - це право володіння особою на результати інтелектуальної чи творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений законодавством. Глава 3 «Захист цивільних прав та інтересів» ЦК України, а саме ст. 431 та ст. 432 містять норми захисту прав інтелектуальної діяльності, що тягнуть за собою відповідальність у разі скоєння правопорушення.
[1]

А стаття 54 Конституції України гарантує свободу і захист інтелектуальної власності, авторських прав, інших інтересів, що є результатами різних видів інтелектуальної діяльності. [2]

Стаття 176 Кримінального Кодексу України, передбачає кримінальну відповідальність за порушення авторського права і суміжних прав.[3]

Наведені закони означають, що на законодавчому рівні охорона і захист прав інтелектуальної власності функціонують, проте важливо і далі напрацьовувати дієвий механізм захисту прав інтелектуальної власності.

Одним з кроків для досягнення ефективного державного управління сферою інтелектуальної власності став закон, підписаний Президентом України, щодо створення національного органу інтелектуальної власності.

Заступник міністра розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, Дмитро Романович, у своїх соціальних мережах зазначив, що Національний орган

інтелектуальної власності створено з урахуванням досвіду іноземних держав та стане аналогом Європейського патентного офісу.

Щодо реалізації норм права, то різні вчені наводять різні визначення та ознаки. Однак, О. Скакун надає таке визначення: реалізація норм права - втілення директив правових норм у правомірній поведінці суб'єктів права, у їхній практичній діяльності. [4, с. 85]

Прикладами реалізації прав інтелектуальної власності можуть бути: надання третій особі компетентності щодо використання результатів інтелектуального продукту, розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності, сумлінне виконання обов'язків щодо реалізації прав інтелектуальної власності, реалізація прав інтелектуальної власності за допомогою застосування заходів цивільно-правового захисту, передача майнового права або ж видача дозволу (ліцензії) на використання об'єкта тощо.

Запобігання механізмів безоплатної реалізації об'єктів права інтелектуальної власності третіми особами постає метою захисту прав інтелектуальної власності. Розрізняють дві основні форми захисту суб'єктивних прав фізичних та юридичних осіб – юрисдикційну (звернення за захистом до органів, що наділені владними повноваженнями) та неюрисдикційну (самозахист цивільних прав особою, визначені ст. 19 ЦК України).[1]

Варто зазначити, що популярності набуває таке явище, як «альтернативне вирішення спору», що є видом самозахисту. До нього належить медіація, мирова угода, врегулювання спору за участю судді, переговори без участі третіх осіб та інші способи захисту прав, залежно від ситуації.

На сьогодні в Україні практика самозахисту цивільних прав й інтересів (особливо, прав інтелектуальної власності) поступово збільшується, проте потребує удосконалення. На шляху до розвитку цієї процедури урядом України був ухвалений проєкт Закону «Про медіацію» від 16.11.2021, що на законодавчому рівні закріплює можливість проведення відповідної процедури.

Отже, на підставі проведеного аналізу у сфері права інтелектуальної власності можна стверджувати, що в Україні триває процес створення чинної кодифікованої нормативно-правової бази європейського зразка та удосконалення процесу державного регулювання. Слід заохочувати розвиток творчих видів діяльності, добросовісну конкуренцію, активну підприємницьку діяльність на національному та міжнародному рівні задля задоволення потреб суспільства щодо реалізації та захисту прав інтелектуальної власності, а також з метою посилення репутації України як економічного й культурного партнера на міжнародній арені.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 19.06.2003 р. № 435-IV: станом на 01 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 18.10.2023).
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР: станом на 01 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 18.10.2023)

3. Кримінальний Кодекс України: Закон України від від 05.04.2001 № 2341-III: станом на 19 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 18.10.2023)

4. Чередник Н. М. Реалізація прав інтелектуальної власності в дослідницьких університетах: теоретичні аспекти. *Теорія і практика інтелектуальної власності*, 2018.

Слободяник Вероніка Володимирівна

Студентка групи ПБ-21-2

ННІ права Державного податкового університету

Науковий керівник:

Самілик Людмила Олексіївна

к.ю.н., доцент, доцент кафедри приватного права

ПРОЦЕСУАЛЬНІ СТРОКИ, СУДОВІ ВИКЛИКИ І ПОВІДОМЛЕННЯ ЯК СКЛАДНИКИ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Цивільний процес – це складний юридичний механізм, в якому дотримання термінів, вчасна інформаційна комунікація та забезпечення дієвої регуляції важливі для забезпечення справедливості та ефективності. Процесуальні строки, судові виклики та повідомлення є ключовими елементами цього процесу, які визначають правовий контекст, у якому сторони сперечаються та суд розглядає їх справи.

Відмова від чіткого дотримання процесуальних строків, недолік у повідомленні сторін про судові виклики або невірна інтерпретація їх ролі в цивільному процесі можуть вплинути на справедливість рішень суду, права та інтереси сторін, а також вплинути на швидкість та ефективність судового розгляду. Тому, дослідження ролі, значення та додержання процесуальних строків, судових викликів та повідомлень в контексті цивільного процесу стає важливою задачею для покращення правової системи та забезпечення довіри до неї у суспільстві.

Цивільні процесуальні строки – це строки, встановлені ЦПК України для вчинення процесуальних дій судом і учасниками процесу в цивільному судочинстві. [1]

Цивільний процесуальний строк – це елемент правового регулювання поведінки учасників цивільного судочинства, встановлений у нормах цивільного процесуального закону або визначений судом та обчислюваний роками, місяцями або днями проміжок часу чи момент у часі, який визначається точною календарною датою чи вказівкою на подію. [1]

Терміни, визначені для проведення процесуальних дій, зазначаються в законодавстві або встановлюються судом у випадках, коли законодавство не надає відповідних визначень. Дані терміни вимірюються в роках, місяцях, і днях і можуть бути пов'язані з настанням певної події, яка має обов'язково статися.

Процес обчислення процесуального терміну починається з наступного дня після вказаної календарної дати або настання події, що є початком терміну.

Якщо термін визначено в роках, він завершується в останньому місяці і на останній день вказаного року.

Якщо термін визначено в місяцях, він закінчується в останній день вказаного місяця. Якщо закінчення терміну, визначеного в місяцях, припадає на місяць, який не має відповідного числа, термін закінчується в останній день цього місяця.

Якщо завершення терміну припадає на вихідний, святковий або інший неробочий день, останнім днем терміну вважається перший робочий день після нього. [2]

У відповідності до Цивільного процесуального кодексу та інших нормативних актів, при порушенні норм цивільного процесуального права, передбачені різні види юридичної відповідальності. Види цієї відповідальності визначаються в залежності від участі осіб у цивільному процесі, і включають в себе наступні категорії:

Відповідальність суду (судді) за невиконання чи неналежне виконання своїх обов'язків: дана категорія визначає юридичну відповідальність судових органів та суддів у разі невиконання або неналежного виконання ними своїх функціональних обов'язків у цивільному процесі.

Відповідальність сторін та інших осіб, які беруть участь у справі: ця категорія передбачає юридичну відповідальність учасників цивільного процесу, включаючи сторони та інших осіб, які мають право брати участь у справі, у випадку порушення ними норм цивільного процесу. [3]

Відповідальність учасників цивільного процесу, які сприяють розгляду та вирішенню цивільної справи: ця категорія стосується осіб, які вносять свій внесок у процес розгляду та вирішення цивільних справ і можуть нести юридичну відповідальність у випадку порушення правил та процедур цивільного процесу.

Відповідальність осіб, які не визначені законом як учасники цивільного процесу: ця категорія включає осіб, які, хоча і не є офіційними учасниками цивільного процесу, порушують вимоги, що стосуються забезпечення позову та інших аспектів цивільного процесу. [3]

З розгляду юридичної відповідальності відповідно до характеру правопорушень та нормативних вимог, що їх регулюють, можна виділити такі *категорії*: кримінальна відповідальність; адміністративна відповідальність; дисциплінарна та матеріальна відповідальність; цивільно-правова відповідальність.

Законодавство процесуального права включає в себе також заходи процесуального примусу. Ці заходи включають в себе різні дії, передбачені законом, які суд може застосовувати до осіб, які порушують норми цивільного процесу або заважають його здійсненню. Метою застосування цих заходів є припинення порушень процесуальних норм та забезпечення виконання учасниками цивільного процесу своїх процесуальних обов'язків [4]

Заходи процесуального примусу включають: попередження; видалення осіб з судового засідання; тимчасове вилучення доказів для подальшого дослідження судом; приведення свідків.

Ця класифікація видів відповідальності та заходів процесуального примусу допомагає у розумінні і систематизації правових аспектів, пов'язаних із порушенням норм цивільного процесу та забезпеченням його нормального функціонування [4]

Аналіз процесуальних строків, судових викликів і повідомлень в цивільному процесі підкреслює їхню величезну важливість у забезпеченні справедливості,

ефективності та прозорості судового розгляду. Ці аспекти визначають хід цивільного процесу та впливають на права та інтереси сторін.

Процесуальні строки допомагають забезпечити своєчасний розгляд справ, зменшуючи можливість затягування процесу. Невиконання або неналежне виконання строків може призвести до порушення прав сторін та погіршити якість рішень суду.

Судові виклики та повідомлення є важливими інструментами забезпечення присутності сторін та свідків на судових засіданнях, а також надають можливість інформувати сторони про рішення та події, що стосуються справи.

Важливою є також відповідальність осіб, які порушують норми цивільного процесу та завдають шкоди справедливості. Ця відповідальність може мати різні форми, включаючи юридичну відповідальність, кримінальну відповідальність, адміністративну відповідальність та інші.

Усі ці аспекти підкреслюють важливість додержання процесуальних норм та процедур у цивільному процесі, які допомагають забезпечити справедливість, прозорість та ефективність судового розгляду. Розуміння та дотримання цих аспектів сприяє збільшенню довіри до судової системи та покращенню захисту прав та інтересів громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андрійчук О. В. Сутність та значення строків цивільного процесуального права України. URL: http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=180
2. Захарова О.С. Проблеми процесуального примусу у цивільному у процесі України. Вісник Академії адвокатури України. 2010. Вип. 2. С. 134-136.
3. Бичкова С.С., Бірюков І.А., Бобрик В.І. Цивільне процесуальне право України: [Підручник] К.: Атіка, 2009. 760 с
4. Грובהва А.А., Шумейко В.І. Докази і доказування в цивільному судочинстві. *Публічне право*. 2016. № 2. С. 319-323

Стеценко Андрій Андрійович.,
аспірант кафедри цивільного права та процесу
Харківського національного університету внутрішніх справ, адвокат

ЦИВІЛЬНА ЮРИСДИКЦІЯ У СПРАВАХ ПРО ПРИМУСОВЕ ВИСЕЛЕННЯ

Визначення особливостей цивільної юрисдикції у відповідній категорії справ неможливо без встановлення характеристики предмета спірних правовідносин, а тому звернемося до характеристики примусового виселення як спірного правовідношення. Відомо, що здійснення правосуддя в цивільних справах полягає у застосуванні судом закону до встановлених під час судового розгляду фактичних обставин справи [1, с. 69]. Виходячи з цього, виникає потреба виявити перспективи правового регулювання відносин примусового виселення згідно з нормами насамперед національного законодавства. Відповідно до положень законодавства України, слід розмежувати примусове виселення: 1) як житлово-правову категорію

за національним законодавством України (передбачає всі випадки виселення, що відбуваються поза волею власника); 2) у розумінні міжнародного права (охоплює випадки свавільного виселення, виселення внаслідок погрози, збройного конфлікту, правомірне примусове виселення при урбанізації) [2, с. 198]. Примусове виселення, незалежно від виду його юридичної конструкції, це завжди видаленням особи з житла, в якому вона проживає, та неможливістю подальшого користування житловим приміщенням, житлово-комунальними послугами. При цьому виселення може відбутися, коли це розумно та виправдано [3]. Окремо слід означити, що примус при виселенні полягає у тому, що рішення про виселення приймається поза волею особи, на нього користувач житла не може вплинути. У такому випадку з'являються нові форми соціальної нерівності, обумовлені позбавленням жила [4]. Крім того, захист суб'єктивного прав людини, що примусово виселяється, є дещо обмеженим. Наведене вказує, що існує нагальна науково-практична потреба створення механізмів щодо захисту прав людині при примусовому виселенні, який може відрізнитися залежно від підстав його застосування.

Примусове виселення, відповідно як до міжнародного, так і національного законодавства, матиме місце в разі реконструкції кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду відповідно до положень Закону України «Про комплексну реконструкцію кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду» (далі – Закон). Процедура виселення встановлена у ст. 12 Закону, проаналізуємо її. Засади реконструкції встановлені у ч. 1 ст. 12 Закону: «реалізація інвестиційних проєктів комплексної реконструкції кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду здійснюється за умови попереднього і повного відшкодування вартості втрат власникам жилих приміщень шляхом надання за їх згодою іншого житла або грошової компенсації». Тобто основоположним у відносинах примусового виселення при комплексній реконструкції кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду є елемент компенсації.

Звернемо увагу, що законодавець не закладає засаду згоди власника житла щодо знесення нерухомого об'єкта, а лише вказує, що власникам нежилих приміщень надається за їх згодою інше рівноцінне нежиле приміщення або грошова компенсація, а спори щодо вилучення жилого (нежилого) приміщення, розміру викупної вартості або інших умов компенсації вирішуються в судовому порядку (ч. 2, ч. 4 ст. 12 Закону). Виходячи з цього, власник житла має право на вибір компенсації, однак ніяк не може вплинути на прийняття рішення про знос житлового будинку в разі реалізації інвестиційних проєктів комплексної реконструкції кварталів. Отже, законодавець не визначає форму захисту суб'єктивних прав власника житла при прийнятті рішення щодо позбавлення його власності та виселення. Водночас відселення власників (наймачів) жилих (нежилих) приміщень будинків, що реконструюються, здійснюється за умови згоди цих власників (наймачів) відповідно до договорів, які інвестор-забудовник укладає з кожним власником (наймачем) цих приміщень. Відселення наймачів жилих (нежилих) приміщень здійснюється за умови попереднього надання їм інших рівноцінних за площею та кількістю кімнат жилих (нежилих) приміщень у межах кварталу (мікрорайону) комплексної реконструкції населеного пункту в порядку, встановленому законодавством (ч. 6, ч. 8 ст. 12 Закону). Аналізуючи положення

ст. 12 Закону, можна визначити, що законодавцем не встановлена процедура у разі відмови особи виселятися з житла. Лише передбачено, що всі спори, які виникають у зв'язку з виконанням інвестиційного проєкту комплексної реконструкції кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду щодо речових прав на житловий (нежитловий) фонд, вирішуються в судовому порядку (ч. 20 ст. 12 Закону).

Наведене означає, що в разі комплексної реконструкції кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду процедурні питання вирішуються на підставі рішень органів місцевого самоврядування, а в разі виникнення спору він вирішується в судовому порядку. Медіаційні дії у такому випадку не визначені у законодавстві, водночас внаслідок розвитку інституції позасудового розгляду спорів цей напрям слід запропонувати і для вирішення питань щодо примусового виселення. Слід зазначити, що комплексна реконструкція кварталів планувалась до початку війни в Україні щодо так званих будинків «хрущовок». У повоєнному праві можливо буде змінено зміст цих відносин, оскільки реконструкція може бути поширена і на зруйновані, пошкоджені квартали житлового фонду.

Окремо слід проаналізувати примусове виселення в разі визнання житлового будинку аварійним, тобто небезпечним для проживання. Щодо цього наведемо приклад із судової практики. Так, 4 грудня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом про виселення відповідачів із житлового приміщення з наданням іншого житлового приміщення. Суди встановили, що ПрАТ «Трест «Київміськбуд-2» є власником гуртожитку, побудованого в 1953 році, що підтверджується свідоцтвом про право власності. Відповідно до акта огляду, проведеного ПрАТ «Трест «Київміськбуд-2» у 2017 році, приміщення гуртожитку мало значні пошкодження. За два місяці до виведення будівлі з експлуатації всіх мешканців гуртожитку, в тому числі відповідачів, листами повідомлено про реконструкцію гуртожитку та відключення від зовнішніх мереж електропостачання, газопостачання, теплопостачання, водопостачання, водовідведення, виведення з експлуатації та запропоновано переселитися в інший гуртожиток. На запропоноване переселення відповідачі не погодились, про що позивача було повідомлено листом. Верховний Суд дійшов висновку, що виселення відповідачів відбулось із порушенням вимог, оскільки єдиною належною та допустимою підставою віднесення зазначеного будинку до такого, що перебуває в аварійному стані, може бути рішення виконавчого органу відповідної місцевої ради, прийнятого на підставі обстеження в установленому законодавством порядку стану гуртожитку (цілісного майнового комплексу чи його відокремленої частини), з наступним затвердженням сесією цієї ради. Позивач не надав (і суди під час розгляду справи не встановили існування) відповідного рішення про визнання гуртожитку таким, що перебуває в аварійному стані або в стані, непридатному для проживання людей [5].

Враховуючи обставини справи, слід погодитись з О. Є. Аврамовою, яка зазначила наступне: 1) предметом справи було примусове виселення, адже матеріали справи не містять посилання на положення міжнародного права щодо захисту від примусового виселення; 2) відбулось відключення від житлово-комунальних послуг (зовнішніх мереж електропостачання, газопостачання,

теплопостачання, водопостачання, водовідведення) усіх мешканців гуртожитку до винесення правомірного рішення про аварійність будинку, що фактично позбавило людей права жити в достатніх умовах. Це є порушенням ст. 48 Конституції України, що гарантує кожному право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло. Суд не дав оцінку стану людей, які були вимушені проживати у неадекватних житлових умовах, порушенню їх основоположних прав на достатній рівень життя;

3) позивачем було порушено процедуру визнання гуртожитку аварійним. Звернемо увагу, що виселення не слід співвідносити з припиненням житлових праввідносин проживання, оскільки для виселення необхідна відповідна підстава, що впливає з припинення проживання у житлі, а вимога про виселення має розглядатися не як наслідок припинення проживання, а як самостійна вимога [6, с. 161].

У наведеній судовій справі позивач не обґрунтував підставу припинення праввідносин проживання та окремо підставу виселення. Крім того, він порушив цивільну юрисдикцію, у широкому сенсі, шляхом недотримання процедури примусового виселення. Таким чином, Верховний Суд ухвалив правомірне та справедливе рішення. Підкреслимо й те, що в наведеному випадку мешканці гуртожитку мали право на подання позову про відшкодування моральних страждань внаслідок порушення права на достатнє житло.

Окремо зазначимо, що справа про виселення у наведеному випадку розглядалась за правилами спрощеного позовного провадження. Відповідно до ст. 274 ЦПК, у порядку спрощеного позовного провадження розглядаються справи: 1) малозначні; 2) що виникають з трудових відносин; 3) про надання судом дозволу на тимчасовий виїзд дитини за межі України тому з батьків, хто проживає окремо від дитини, у якого відсутня заборгованість зі сплати аліментів та якому відмовлено другим із батьків у наданні нотаріально посвідченої згоди на такий виїзд. Тобто примусове виселення було віднесено до малозначної справи. Малозначними справами, відповідно до ч. 6 ст. 19 ЦПК, є: 1) справи, в яких ціна позову не перевищує 100 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб; 2) справи незначної складності, визнані судом малозначними, крім справ, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження (ч. 4 ст. 274 ЦПК) ін. Отже, у сучасному цивільному процесуальному законодавстві справи про примусове виселення віднесено до малозначних справ. При цьому при примусовому виселенні є порушеними або обмеженими або оспорюваними такі права людини, як право недоторканності житла (ст. 30 Конституції України), право на житло (ст. 47 Конституції України), право на достатній життєвий рівень (ст. 48 Конституції України). Тому постають питання, чи справедливо відносити справи про примусове виселення до малозначних справ? На наш погляд, справи про примусове виселення не можуть належати до малозначних справ, і це тема для подальших жвавих наукових дискусій.

Аналізуючи наведені положення можна дійти висновку, що процедура примусового виселення складається з дій усіх державних та недержавних органів, посадових осіб з розгляду і вирішення спорів щодо примусового виселення. Тому

цивільна юрисдикція у справах про примусове виселення має тлумачитися в широкому розумінні.

Висновки. У судовій практиці примусове виселення не виокремлено у самостійну категорію справ, іноді воно виступає похідним правовідношенням до основного спірного, зокрема в разі примусового відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені. При цьому розгляд справ, пов'язаних із примусовим виселенням, може відбуватися за правилами як адміністративного, так і цивільного судочинства. Тому цивільна юрисдикція у справах про примусове виселення має тлумачитися в широкому розумінні, зокрема як повноваження всіх державних і недержавних органів, посадових осіб з розгляду та вирішення цивільних спорів у сфері примусового виселення. Цивільна юрисдикція у справах про примусове виселення перебуває у стадії становлення, оскільки у судовій практиці не сформована окрема категорія справ про примусове виселення. Наведене підкреслює, що перспективними напрямками наукових розвідок є: дослідження примусового виселення як окремого виду спірних правовідносин; цивільної юрисдикції щодо нього; можливості використання медіації у справах щодо примусового виселення та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кройтор В. А. Проблеми визначення предмета доказування в сучасному цивільному судочинстві України. *Право і суспільство*. 2023. № 1. С. 68–76.
2. Стеценко А. А. Міжнародно-правові засади процедури примусового виселення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 3. С. 194–199.
3. Swannie B. Protection from forced eviction: what rights do social housing tenants have under human rights charters? *Australian Journal of Human Rights*. 2023. Volume 29. Issue 1.
4. Brickell, K., Arrigoitia, M.F., Vasudevan, A. Geographies of Forced Eviction: Dispossession, Violence, Resistance. *Geographies of Forced Eviction*. Palgrave Macmillan, London. 2017. 12 January.
5. Огляд практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду у справах щодо виселення та вселення. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Oglyad_KCS_viselelnnya.pdf.
6. Аврамова О. Є. Припинення житлових правовідносин проживання: доктринальні підходи. *Доктрина приватного права: традиції та сучасність : тези конференції*. Харків : Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. 2022. С. 159–163.

Стороха Надія Володимирівна,
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
ННІ Економічної безпеки та митної справи
Науковий керівник:
Самілик Людмила Олексіївна
к.ю.н., доцент,
доцент кафедри приватного права
Державний податковий університет

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ

Через повномасштабне вторгнення та агресію з боку російської федерації, введення воєнного стану задало суттєво вплинуло на всі сфери нашого життя. Винятком не є і правосуддя. Дійсно, збройна агресія кинула виклик українському правосуддю, судова система гідно та оперативно прийняла на себе цей виклик та намагається пристосовуватись до реалій сьогодення. Саме така злагоджена та скоординована судова система унеможливила безпідставне зупинення правосуддя у тих справах, які потребують невідкладного розгляду, а з іншого боку забезпечила безпеку та захист всіх учасників судового провадження.

Воєнний стан покладає на суди додаткові завдання та посилює відповідальність на всіх етапах здійснення судочинства. Для забезпечення права кожного громадянина на доступ до правосуддя, судді та працівники апаратів судів продовжують працювати у надскладних умовах [1, с. 118]. Звернемо увагу на думку К. Р. Резворович та Д. В. Щербіної, які зазначають, що на сьогодні судова система знаходиться, так би мовити, «на військових рейках», тобто українські суди поділились умовно на дві ланки: ті, що не можуть працювати зараз у зв'язку з окупацією (всі справи передаються до іншого суду на безпечній території), та ті суди, що працюють в штатному режимі, тобто справи здебільшого проводяться в режимі відеоконференції, за поданням відповідного клопотання розгляд справ судом може проходити без учасників справи [2, с. 87]. Тобто певні особливості проведення судового засідання у період воєнного стану ніяк не повинні порушувати гарантоване Конституцією право на справедливий судовий захист. Справедливість судового процесу є досить спірним питанням, адже те, що є справедливим для одного, для іншого – ні.

Дійсно, система судових органів виконує покладену на неї основну функцію – здійснення правосуддя, навіть в умовах воєнного стану, забезпечуючи право особи на судовий захист, яке гарантоване Конституцією України. Основні засади та аспекти правового регулювання цивільного судочинства в умовах воєнного стану визначаються в Конституції України, Цивільному процесуальному кодексі України, Законі України «Про правовий режим воєнного стану» та Законі України «Про судоустрій та статус судів». Так, нормативно-правові засади судочинства залишаються непорушними юридичними конструкціями, навіть в умовах воєнного стану, і є чітко визначеними в законодавстві України [3, с. 56].

Так, основним нормативно-правовим актом, на якому базується робота судів в умовах війни є Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [4], відповідно до якого повноваження судів не можуть бути обмежені, а скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється. При цьому, Д. Д. Волчанова підкреслює,

що незважаючи на те, що у чинному Цивільному процесуальному кодексі України не відбулося змін для забезпечення судового розгляду під час воєнного стану, судді повинні, виходячи зі свого досвіду, вміти пристосувати наявні процесуальні норми при здійсненні правосуддя в таких складних для країни умовах [5, с. 413].

У відповідь на вимоги часу прискорена адаптація системи правосуддя до сучасних воєнних умов життя створює додаткові особливості здійснення судочинства. У зв'язку з цим сформульовані наступні положення в роз'ясненнях Верховного Суду та підготовлених Радою суддів України рекомендаціях щодо роботи судів в умовах воєнного стану:

- за можливості відкладати або знімати справи з розгляду через неможливість прибуття учасниками справи на судові засідання у зв'язку із небезпекою для життя або аналогічної загрози для працівників суду;

- право учасників судового процесу подати заяву про відкладення розгляду справи у зв'язку з активними бойовими діями, а також право на розгляд справи у online-режимі (відеоконференції) на підставі відповідної заяви;

- пріоритетний розгляд невідкладних справ;

- необхідність брати на себе відповідальність у напрацюванні відповідної судової практики, виходячи із реалій воєнного часу;

- розгляд справ, які не є невідкладними, здійснюється лише за письмової згоди на це всіх учасників справи;

- керівництво судів обмежує особистий прийом громадян та допуск сторонніх осіб на судові засідання;

- для організації безпечних умов відвідувачів судів та учасників судових процесів обмежено доступ до деяких е-ресурсів, які дозволяють відстежувати стан розгляду справ;

- при визначенні графіку та умов роботи судів слід керуватися поточною обстановкою та оперативно реагувати на її зміну;

- запровадження воєнного стану є поважною причиною для поновлення процесуальних строків [3, с. 55; 6].

Можемо стверджувати, що у законодавчих ініціативах чітко відстежується тенденція до спрощення процедурних елементів в здійсненні судочинства у вигляді залучення нових цифрових ресурсів з метою розширення можливостей доступу до правосуддя в період воєнного стану та ефективного функціонування судової системи. При цьому, слід наголосити, що війна та активні бойові дії на території України не зупиняють процес цивільного судочинства та правосуддя загалом, хоча і накладають характерний відтиск на роботу судів.

Отже, на сьогодні, коли війна стала реальністю, особливості здійснення цивільного судочинства в умовах війни набувають особливої актуальності. Правосуддя та захист прав та інтересів є важливими завданнями судової системи, навіть в сучасних умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Деренюк А. О. Окремі аспекти електронного судочинства в умовах воєнного стану. *Проблеми цивільного права у постпандемічну добу*. Одеса. 2023. С. 117-122.

2. Резворович К.Р., Щербіна Д.В. Цивільне судочинство в умовах воєнного стану. *Молодий вчений*, № 2 (114). 2023. С. 86-89.

3. Привиденцев О.Г. Особливості здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 1(42), 2022. С. 54-57.
4. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 19.10.2023 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
5. Волчанова Д.Д. Адаптація цивільного процесуального законодавства до умов воєнного стану. *Приватне право в умовах війни*. Одеса. 2022. С. 412-414.
6. Рада суддів України. *Офіційна веб-сторінка*. URL: <https://rsu.gov.ua/ua>

Тімонов Андрій Ігорович.,
аспірант кафедри цивільного права та процесу
Харківського національного університету внутрішніх справ,
адвокат

МІЖНАРОДНІ ПРАВОВІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ГЛАСНОСТІ ТА ВІДКРИТОСТІ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Визначаючи цивільне судочинство в цілому, важливим засобом досягнення мети цивільного-процесуального регулювання бачиться визначення правильного порядку організації цивільного процесу як запоруки його ефективності, у чому значне місце відведено принципам цивільного процесуального права, і зокрема принципу гласності та відкритості. Вимоги міжнародного права з проблематики прав людини мають бути основою для розробки національного законодавства, яке визначає порядок здійснення правосуддя в цивільних справах загалом і реалізацію принципу гласності та відкритості цивільного судочинства зокрема.

Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 року зумовлює виникнення більш конкретних правил поведінки, а також підпорядковує їх собі [1]. Норми даної Конвенції є саме тими міжнародними стандартами, на яких ґрунтуються домовленості держав – учасниць Ради Європи, які лягають в основу внутрішніх правопорядків [2, с. 144]. Відповідно до ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод «Право на справедливий суд», гласність є однією з головних складових справедливого судового розгляду.

Для правильного розгляду і вирішення конкретної цивільної справи суддя повинен добре знати не тільки загальні норми, закріплені в ЦПК, а й визначені в матеріально-правових нормативних актах спеціальні процесуальні норми, що встановлюють винятки чи доповнення щодо порядку судочинства у справах певної категорії. Крім цього, суддя має враховувати також норми Конституції України, положення міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, і рішень Європейського суду з прав людини [3, с. 69]. Як слушно зазначає О. О. Штефан, численні рішення ЄСПЛ також розкривають сутність абсолютного права людини на справедливий і публічний розгляд її справи, зміст якого полягає: 1) у відкритому судовому розгляді справи в суді першої інстанції; 2) праві заявника бути особисто вислуханим з питань фактичних обставин у суді

будь-якої інстанції, у провадженні якої перебуває справа; 3) забезпеченні загальнодоступності змісту (тексту) судового рішення, що ухвалюється будь-якою інстанцією, шляхом його публічного оголошення, депонування його іншим способом [4, с. 7].

Серед рішень ЄСПЛ, які змінили цивільне процесуальне законодавство, слід виокремити низку наступних рішень. Так, зважаючи на практику ЄСПЛ, можна дійти висновку, що гласність має сприяти завданням судочинства, безпосередньо справедливому судовому розгляду, забезпечення якого є одним з основоположних принципів демократичного суспільства у значенні Конвенції (п. 56 рішення ЄСПЛ від 10 грудня 2009 р. у справі «Шагін проти України»).

Крім того, практика ЄСПЛ також дозволяє зробити висновок, що гласність ототожнюється з відкритістю, оскільки відмова національних органів повідомити заявникові про дату та час слухання в цій справі розглядалася як порушення гласності судового розгляду (п. 40 рішення ЄСПЛ від 8 листопада 2005 р. у справі «Стрижак проти України»).

Також у низці рішень ЄСПЛ наголошено на необхідності дотримання гласності й відкритості судового провадження та повного фіксування технічними засобами. Обумовлено це тим, що гласний (публічний) характер судового засідання захищає від таємного та непідконтрольного суспільству правосуддя, за допомогою чого досягається довіра до діяльності судових органів, а також сприяє забезпеченню справедливого судового розгляду [5]. Так, ЄСПЛ у своєму рішенні зазначив, що має забезпечуватися доступом громадськості до судового розгляду незалежно від місця розгляду справи та наявності існування загальнодоступної інформації про дату та місце засідання (п. 56 рішення ЄСПЛ від 9 червня 2011 р. у справі «Лучанінова проти України»). У практиці ЄСПЛ можна зустріти й інші підходи до розкриття сутності принципу гласності.

При розкритті такого аспекту змісту принципу гласності й відкритості як публічність (гласність для публіки), слід враховувати рішення у справі «Ріпан проти Австрії» (*Riepan v Austria*) від 14 листопада 2000 р.: «судовий розгляд задовольняє вимогу щодо публічності лише в тому разі, якщо громадськість може отримати інформацію про день і місце його проведення і якщо публіка може цього місця легко дістатися. У багатьох випадках цим умовам задовольнятиме той простий факт, що слухання проводяться в звичайній залі судових засідань, до того ж достатньо великій для розміщення глядачів» [6]. Разом з тим ЄСПЛ зауважує, що «проведення судового процесу за межами звичайної зали суду, а надто десь у такому місці, як тюрма, куди широкий загальний доступ не має, серйозно перешкоджатиме його публічності. У такому випадку держава зобов'язана вживати компенсаційних заходів з тією метою, щоб громадськість і засоби масової інформації були належно поінформовані про місце проведення слухань і мали ефективний доступ» [6].

Водночас, доступ до інформації може бути обмежений і щодо сторін цивільної справи. Так, приміром, питанню розкриття інформації з обмеженим доступом приділяв увагу ЄСПЛ у своїх рішеннях, безпосередньо сформулювавши такі підходи:

1) необхідно надавати доступ до матеріалів, що мають «життєво важливе» значення для результату справи; доступ до менш важливих доказів може бути

обмежено (п. 78–82 Рішення ЄСПЛ у справі «МакМайкл проти Сполученого Королівства» (*McMichael v. the United Kingdom*) (заява № 16424/90) від 24 лютого 1995 р.);

2) складнощі для сторони захисту у зв'язку з нерозголошенням повинні бути належним чином компенсовані процедурами, яких дотримуються судові органи (пп. 45, 46 Рішення ЄСПЛ у справі «Фітт проти Сполученого Королівства» (*Fitt v. the United Kingdom*) (заява № 29777/96) від 5 липня 2001 р.);

3) ці процедури можуть передбачати надання стороні захисту короткого викладу нерозкритих доказів (п. 42–45 Рішення ЄСПЛ у справі «Ботме та Аламї проти Сполученого Королівства» (*Botmeh and Alami v. the United Kingdom*) (заява № 15187/03) від 7 вересня 2007 р.).

Отже вважаю, що з метою приведення національного законодавства у відповідність з міжнародними стандартами в галузі захисту прав людини, окремі питання у сфері реалізації принципу гласності та відкритості в цивільному судочинстві потребують подальшого удосконалення, зокрема, виходячи зі змісту прецедентної практики ЄСПЛ.

Як слушно зазначає С. В. Шевчук, найважливішу роль у запровадженні відповідних стандартів відіграє ЄСПЛ, який діє відповідно до Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р., що набула чинності в Україні у вересні 1997 р. Саме з цього часу започатковано якісно новий підхід до імплементації правозахисних стандартів, яким надається конкретна правова форма. Прецедентна практика Європейського суду з прав людини нині фактично є елементом національної правової системи, оскільки сама Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод дає Суду право тлумачити положення Конституції України, а національні судові органи починають дедалі більше посилалися на його судові рішення під час вирішення питань у межах національної судової юрисдикції [7, с. 2].

Висновки. Слід зазначити, що сьогодні цивільне процесуальне законодавство України щодо реалізації принципу гласності та відкритості в цивільному судочинстві відповідає міжнародно-правовим стандартам. Разом з тим, незважаючи на прогрес у законодавчій сфері, в Україні існує потреба в подальшому вдосконаленні правозастосовної практики та впровадженні названих міжнародних стандартів, зокрема, через використання судової практики ЄСПЛ. До того ж вступ України до Ради Європи зобов'язує дотримуватися міжнародних норм і принципів у галузі захисту прав людини загалом і у сфері цивільного судочинства зокрема.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 19.09.2023).

2. Бущенко А. П. Стаття 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Систематизований дайджест рішень Європейського Суду з прав людини. Харків : Права людини, 2008. 432 с.

3. Присяжнюк Т., Мірошник О. Захист права власності у Європейському правовому просторі. *Право України*. 2001. № 8. С. 68–70.

4. Штефан О. Принцип гласності та відкритості судового процесу і його повне фіксування технічними засобами в цивільному судочинстві України. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2022. № 2. С. 5–14.

5. Ковальська Д. Т. Право на відкритість судового розгляду. Співвідношення гласності та відкритості. *Дослідження інновацій та перспективи розвитку науки і техніки у XXI столітті*: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Рівне, 25–26 листопада 2021 року). Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука. Рівне : Гельветика, 2021. Ч. 1. 244 с. С. 89–92.

6. Макбрайд Джеремі. Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес. Київ : К.І.С., 2010. 576 с.

7. Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського суду з прав людини у контексті західної правової традиції. Київ : Реферат, 2006. 848 с.

Ткачук Віолетта Віталіївна

студентка групи ПБ-21-4

Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:

Котович Ігор Олександрович

к.ю.н., доцент, доцент кафедри приватного права,
Державного податкового університету

ПРОБЛЕМИ ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Інтелектуальна власність (далі – ІВ) є важливим активом для будь-якої компанії чи організації. Вона може бути джерелом доходу, конкурентної переваги та інновацій. Однак, для того щоб ІВ принесла очікувані результати, необхідно забезпечити її ефективну реалізацію та захист.

У Україні дослідженнями проблем практичної реалізації прав інтелектуальної власності займаються такі науковці, як: Ірина Амосова [1], Василь Мельник [2], Ольга Погребняк [3], Олександр Різун [4], Андрій Ситник [5] та інші.

У практиці реалізації прав інтелектуальної власності існує ряд проблем, які можуть негативно позначитися на інтересах власників ІВ. До таких проблем можна віднести:

1. Неефективність механізмів захисту прав інтелектуальної власності.
2. Використання прав інтелектуальної власності без дозволу власника.
3. Недостатня обізнаність власників прав інтелектуальної власності про їх права та можливості захисту [5, с. 89-93]

Ці проблеми можуть призвести до таких негативних наслідків, як:

1. Втрата доходів від використання ІВ.
2. Порушення конкурентних позицій власника ІВ.
3. Неможливість отримання ліцензійних доходів від використання ІВ.
4. Неможливість захисту ІВ від незаконного використання [1, с. 130-138]

Одним з основних проблем практичної реалізації прав інтелектуальної власності є неефективність механізмів захисту. Це може проявлятися в наступних формах.

Недосконалість законодавства. Законодавство України у сфері інтелектуальної власності є досить розвиненим, проте в ньому все ще залишаються певні недоліки. Наприклад, в Законі України «Про авторське право і суміжні права» не визначено поняття "віртуальний товар". Це ускладнює захист прав інтелектуальної власності в мережі Інтернет [4, с. 103-112].

Необізнаність правоохоронних органів. Правоохоронні органи часто недостатньо обізнані про тонкощі законодавства у сфері інтелектуальної власності. Це може призводити до відмови в розгляді заяв про порушення прав інтелектуальної власності.

Недосконалість судової практики. Судова практика у сфері інтелектуальної власності не завжди є послідовною та обґрунтованою. Це може призводити до втрат для власників прав інтелектуальної власності в судових спорах.

Іншими проблемами практичної реалізації прав інтелектуальної власності є використання прав інтелектуальної власності без дозволу власника. Розглянемо детально кожну з них.

Піратство. Піратство є незаконним копіюванням та поширенням об'єктів інтелектуальної власності без дозволу власника.

Фальсифікація. Фальсифікація є виготовленням неякісних або неоригінальних товарів, які імітують об'єкти інтелектуальної власності.

Незаконне використання товарних знаків. Незаконне використання товарних знаків є використанням товарних знаків без дозволу власника для маркування товарів або послуг, які не є виробленими або наданими цим власником [4, с. 250-269].

Недостатня обізнаність власників прав інтелектуальної власності про їх права та можливості захисту є ще однією проблемою, яка може ускладнити реалізацію та захист ІВ. Багато власників ІВ не знають про свої права та не розуміють, як їх захистити. Це може призвести до втрат від незаконного використання ІВ [6].

З метою захисту ІВ в Україні планується створити Вищий суд з питань інтелектуальної власності. Незважаючи на Указ президента України П. Порошенка від 29.09.2017 про створення такого суду робота цього суду не була запущена й досі, а конкурс на посади суддів не завершений.

Повноваженнями Вищого суду з питань інтелектуальної власності є розгляд спорів стосовно прав на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, торговельні марки, комерційні найменування, у спорах щодо реєстрації, обліку прав інтелектуальної власності, визнання недійсними, продовження дії, дострокового припинення патентів, свідоцтв, інших актів, справи про визнання торговельних марок добре відомими, у спорах щодо прав автора і суміжних прав та ін.

Враховуючи актуальність захисту ІВ юридична спільнота та діячі у сфері ІВ з нетерпінням чекають початку роботи такого суду, оскільки оскільки існування такого спеціалізованого суду в будь-якому випадку дозволить підвищити якість розгляду справ, напрацювати єдину судову практику без відмінностей для цивільного і господарського процесів, а також значно скоротити час розгляду справ.

Проаналізувавши все вищезгадане, можемо зробити висновок, що проблеми практичної реалізації прав інтелектуальної власності є серйозною перешкодою для розвитку інновацій та економічного зростання.

Для їх вирішення необхідно вжити комплексних заходів, спрямованих на вдосконалення законодавства, підвищення обізнаності власників ІВ та правоохоронних органів про права інтелектуальної власності, а також забезпечення ефективного захисту прав інтелектуальної власності в судах.

Дослідження проблем практичної реалізації прав інтелектуальної власності є важливим для розвитку цієї сфери в Україні. Вони дозволяють виявити існуючі проблеми та розробити шляхи їх вирішення.

Ось деякі конкретні рекомендації щодо вирішення проблем практичної реалізації прав інтелектуальної власності в Україні: вдосконалення законодавства; підвищення обізнаності власників ІВ та правоохоронних органів; забезпечення ефективного захисту прав інтелектуальної власності в судах.

Реалізація цих рекомендацій дозволить підвищити ефективність захисту прав інтелектуальної власності в Україні та сприятиме розвитку інновацій та економічного зростання.

Запровадження Вищого суду з питань інтелектуальної власності є важливим кроком у розвитку судової системи України. Суд має забезпечити ефективний захист прав інтелектуальної власності в Україні, що є необхідним для розвитку економіки та інновацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Амосова І. В. Проблеми практичної реалізації прав інтелектуальної власності в Україні: теоретико-правовий аналіз : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / І. В. Амосова ; Нац. ун-т "Одеська юридична академія". – Одеса, 2013. – 510 с.
2. Мельник В. В. Правове регулювання захисту прав інтелектуальної власності в Україні : монографія / В. В. Мельник, О. В. Мельник, Л. В. Мельник. – К. : Видавничий дім "Ін Юре", 2014. – 360 с.
3. Погребняк О. В. Проблеми захисту інтелектуальної власності в Україні : монографія / О. В. Погребняк, І. В. Амосова, В. В. Мельник. – К. : Видавничий дім "Ін Юре", 2014. – 272 с.
4. Різун О. С. Правовий захист прав інтелектуальної власності в Україні : монографія / О. С. Різун, О. В. Мельник, В. В. Мельник. – К. : Видавничий дім "Ін Юре", 2014. – 280 с.
5. Ситник А. М. Правове регулювання охорони прав інтелектуальної власності в Україні : монографія / А. М. Ситник, В. В. Мельник. – К. : Видавничий дім "Ін Юре", 2014. – 280 с.
6. Агентство з розвитку інтелектуальної власності України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrpatent.org/>

Франко Ірина Юріївна,
Студентка групи ПБ-21-5
ННІ права Державного
податкового університету

Науковий керівник:

Самілик Л. О.

доцент, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри приватного права
Державного податкового університету

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Сьогодні сучасний світ стикається з низкою складних завдань, пов'язаних із захистом авторського права. Одним із важливих факторів, що сприяють виникненню проблеми, є значний прогрес у сфері інформаційно-комунікаційних технологій і зростання популярності Інтернету. Відкриття Інтернету змінило доступ до інформації, забезпечивши майже необмежений потік даних для кожного користувача. Але це також призводить до неконтрольованого поширення інформації та порушення авторських прав. На сьогоднішній день немає розуміння того, як ефективно керувати цими кіберзлочинами. Це не дивно, враховуючи, що Інтернет є відносно новим і недостатньо дослідженим засобом спілкування, який швидко розвивається.

Досвід провідних країн у сфері авторського права:

У Франції, в 2009 році був уведений закон «Три попередження», відповідно до якого спочатку особа, яка порушила авторські права, отримує попередження через пошту, потім лист із попередженням відправляється їй на домашню адресу, і, в кінцевому підсумку, органи з відповідними повноваженнями можуть відключити цю особу від мережі. Проте ця заходи виявилися неефективними. Його замінив Закон «Про авторське право», який поширюється на власників веб-сайтів, де розміщено твір, який порушує авторські права. Цей закон передбачав штрафи або навіть три роки ув'язнення [4].

У Китаї блогери зобов'язані зареєструватися та надати особисту інформацію та номери телефонів. Згідно з рішенням уряду, інтернет-організації повинні перевірити свої мережі та видалити незаконний контент. У 2017 році Китай запустив свій перший Інтернет-суд для посилення захисту інтелектуальної власності, особистих даних, комерційної таємниці в Інтернеті та справ, пов'язаних з онлайн-шахрайством. Скарги та слухання в цьому суді проводяться онлайн.

У 2016 році Іспанія прийняла податковий закон Google для боротьби з порушенням авторських прав. Відповідно до цього закону GoogleNews має компенсувати авторам публікацію інформації чи матеріалів інформаційних агентств і несе кримінальну відповідальність за посилання на контент, що порушує авторські права. Крім того, у 2020 році уряд Іспанії запровадив новий закон, відомий як «Закон Тобіна», який оподатковуватиме використання цифрових послуг. Незважаючи на те, що ці закони були негативно сприйняті іспанським народом,

вони привели до позитивних результатів. За даними Міністерства культури Іспанії, у 2019 році частка людей, які завантажують піратський контент, знизилася до 5,1%. Важливо відзначити, що до 2012 року Іспанія була однією з країн з високим рівнем піратства та обмеженим захистом авторських прав [2].

В Японії був прийнятий закон, який передбачає штраф або позбавлення волі від двох до десяти років за завантаження незаконного контенту з Інтернету. Крім того, публікація вмісту, що порушує авторські права, може призвести до штрафів або позбавлення волі на строк до 10 років.

У Нідерландах існує закон, який дозволяє завантажувати пісні в некомерційних цілях, але накладає штрафи за завантаження піратського програмного забезпечення. Розповсюдження піратського матеріалу та використання торрент-файлів є незаконними та можуть призвести до штрафів.

З 2016 року Ізраїль активно бореться з піратством на законодавчому рівні. До закону про авторське право внесено значні зміни, що відображають наступне:

1. Порушником авторських прав вважається особа, яка діє з метою отримання комерційної вигоди.

2. Суди мають право вимагати від постачальників Інтернет-послуг обмежити доступ до захищеного авторським правом матеріалу або заборонити доступ до частини чи всього цього матеріалу.

3. Потерпіла сторона має право вимагати від Інтернет-провайдера розкриття інформації про порушника авторських прав.

Крім того, проводяться зміни в кримінальному законодавстві, які стосуються сфери авторського права, з метою зменшення різниці в захисті авторських прав між матеріальними носіями і Інтернетом [5].

У Німеччині, згідно національного законодавства, введено санкції не лише для осіб, які незаконно публікують контент, але й для рекламних компаній, які розміщують свої оголошення на піратських сайтах. Місцеві постачальники повинні щомісяця надавати інформацію про порушників, і після цього власники інтелектуальної власності зазвичай надсилають порушникам листи з пропозицією компенсації та видалення матеріалів. Важливо зазначити, що в цій країні справи зазвичай вирішуються позасудовим способом, і не доходять до суду.

У США діє система, відома як «CopyrightAlert», яка передбачає низку заходів щодо порушників. Зловмисник отримує попередження (до шести), і якщо порушення не припиняються, застосовуються санкції, такі як ремонтні роботи, штрафи, обмеження швидкості Інтернету тощо. Закон «Про авторське право в цифровому тисячолітті» був прийнятий, і він встановлює порядок відповідальності провайдерів за порушення прав в Інтернеті та впорядковує процедуру припинення доступу до незаконного контенту. Також у США ведеться моніторинг діяльності піратських сайтів, що часто призводить до їх закриття та захисту об'єктів авторського права [4].

Кіберзлочинність не знає кордонів, і громадяни однієї країни можуть розміщувати незаконний контент або посилатися на веб-сайти громадян іншої країни. Тому важливим кроком у боротьбі з інтернет-піратством є об'єднання зусиль різних країн для захисту авторського права в Інтернеті.

Згідно з американським списком «BresiaIZOI», Україна вважається однією з країн, де є проблеми з порушенням авторських прав. Але варто зазначити, що в Україні вжито певних заходів для вирішення цієї проблеми, наприклад, прийнято закони про державну підтримку кінофотозйомки, управління майновими правами власників авторських прав, забезпечення безпеки мережі. Ці закони створюють основу для ефективної боротьби з онлайн-піратством [1]. В Україні також існує некомерційна організація «Українська антипіратська асоціація», метою якої є захист авторських прав. До її завдань входить вдосконалення законодавства, підтримка розслідування справ про порушення авторських прав, участь у міжнародних організаціях із захисту авторських прав, підвищення обізнаності громадян та створення умов для посилення захисту прав інтелектуальної власності в Україні. У 2013 році великі медіагрупи запустили ініціативу «Чисте небо». Воно оприлюднило перелік інтернет-ресурсів, на яких були порушення авторських прав, і вжило заходів за так званим «принципом співпраці». Це правило базується на розірванні договорів про співпрацю з постачальниками, які порушують авторські права. У 2018 році ініціатива отримала юридичний статус громадського об'єднання [3].

На підставі вищевикладеного, можна зробити висновок, що законодавство не завжди встигає за розвитком нових технологій, а тому виникає багато проблем, які необхідно вирішити. Найкращий і найпоширеніший спосіб захисту авторських прав – це превентивні дії. Адже краще попередити порушення, ніж боротися з їх наслідками. Незважаючи на велику кількість думок, багато питань залишається відкритими, адже проблеми правового регулювання авторського права в мережі Інтернет потребує подальшого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Арданов О. Щодо впровадження європейських стандартів відповідальності за Інтернет-піратство. Інтелектуальна власність в Україні. 2017. № 4. С. 34-43.
2. В Іспанії знизився рівень відвідувань піратських сайтів. URL: <https://apo.kiev.ua/v-ispnivi-znvzvvsva-riven-vidviduvan-piratskvh-saitiv/>
3. Власенко В. Ярослав Пахольчук: «Із 1 млн телеглядачів 900 тисяч платять піратам». URL: <https://mind.ua/publications/20198098-yaroslav-paholchuk-iz-1 -mln-teleglvadachiv-900-tisvach-platvat-piratom>
4. Петренко Г. Безсмертні корсари інтернет-морів: як борються з інтернет-піратством у світі та що варто зробити в Україні. URL: <https://ms.detector.media/zakonodavstvo/post/15855/2016-01-27-bezsmertni-korsari-internet-moriv-vak-borvutsva-z-internet-piratstvom-u-sviti-ta-shcho-var-to-zrobiti-v-ukraini/>
5. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами від 27.06.2014 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

Хоменко Наталія Юріївна,

студентка групи ПБ-21-4

ННІ права

Науковий керівник:

Котович Ігор Олександрович

к. ю. н., доцент, доцент кафедри приватного права

Державного податкового університету

ПОНЯТТЯ ДОКАЗУВАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Цивільне процесуальне доказування – це розумова та процесуальна діяльність суду та інших учасників цивільного процесу, спрямована на встановлення істини у конкретній справі та вирішення спору між сторонами [1]. Доказова діяльність кожного суб'єкта має свою специфіку, яка залежить від характеру його зацікавленості у вирішенні справи, цілей участі в судовому розгляді та виконуваних процесуальних функцій, процесуального статусу. У цьому аспекті привертають увагу та вимагають виваженості норми ЦПК України, які встановлюють співвідношення функцій сторони та суду під час доказового провадження.

Правильне визначення сутності доказів тісно пов'язане із здійсненням правосуддя у цивільних справах, що передбачає застосування судом закону до встановлених у судовому засіданні фактичних обставин справи. Правильний розгляд і вирішення цивільної справи означає: з'ясування фактичних обставин справи; правова кваліфікація встановлених фактичних обставин справи; встановлення наявності чи відсутності юридичних фактів, тобто визначення норм права, які підлягають застосуванню в цих правовідносинах; судовий висновок, тобто винесення законного та обґрунтованого судового рішення. Відповідно до ч.1 ст. 81 ЦПК України кожна сторона зобов'язана довести обставини, наведені як підстава своїх вимог і заперечень [2]. Таке доказування здійснюється виключно на підставі наданих суду доказів, отриманих з відповідних засобів доказування, які є інструментом доказової діяльності осіб, які беруть участь у цивільних справах. Відповідно до ч. 3 ст.12 ЦПК України кожна сторона зобов'язана довести обставини, які мають значення для справи, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень, крім випадків, встановлених цим Кодексом [2]. Таке доказування здійснюється виключно на підставі наданих суду доказів, отриманих з відповідних засобів доказування, які є засобом доказової діяльності учасників справи, визначених ЦПК України. Належна доказова діяльність (доказування) спрямована на встановлення конкретних обставин, що обґрунтовують вимоги і твердження сторін, а також інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Тлумачення вказаних статей дозволяє зробити висновок про те, що Цивільний кодекс України наголошує на необхідності встановлення певних обставин - предмета доказування - під час судового провадження в кожній цивільній справі. Правильне визначення предмета доказування має велике значення для цивільного процесу та забезпечує його законність і ефективність.

Слід зазначити, що факти, які є предметом доказування, необхідно відрізнити від інших фактів, які встановлені під час розгляду справи, але не мають зв'язку з

правильним вирішенням питань про права та обов'язки сторін. Факти, що мають матеріальне та юридичне значення, все одно майже завжди входять до предмета доказування, без них неможливий розгляд спору по суті та застосування норми права [3, С. 190]. Процесуальні факти, факти доказування та факти, встановлені для виконання виховних і попереджувальних завдань, не завжди є обов'язковими для встановлення у справі.

Тому вважаю, що на даний час у ч. 2 ст. 77 ЦПК, яка вказує на те, що предметом доказування є обставини, які підтверджують заявлені вимоги чи застереження або мають інше значення для розгляду справи та підлягають встановленню при постановленні судового рішення, передбачає вузький підхід до розуміння предмета доказування.

У юридичній літературі є певні зрушення щодо можливості розмежування визначення загального предмета доказування для конкретної категорії цивільних справ і конкретного предмета доказування залежно від обставин конкретної цивільної справи. Так, Ю. М. Садікова, досліджуючи питання визначення предмета доказування у справах про захист авторського права і суміжних прав, стверджує, що до визначення предмета доказування у справах про захист авторського права і суміжних прав слід підходити з точки зору системний аналіз заходів цивільного захисту. Встановлені таким чином обставини складають основу доказів у конкретній справі. Воно має загальний характер і визначається на основі інших обставин [4, С. 6].

Обговорення та подальші наукові дослідження щодо визначення загального предмета доказування для окремої категорії цивільних справ та конкретного предмета доказування залежно від обставин конкретної цивільної справи будуть мати важливе значення як для вчених-юристів, так і для практиків, що займаються принципами права до конкретних обставин справи у своїй повсякденній діяльності [5, с. 87-88]. Залежно від обставин конкретної цивільної справи можна виділити загальний предмет доказування для окремої категорії цивільних справ і конкретний предмет доказування. А визначення конкретного предмета доказування залежить від обставин конкретної цивільної справи, яка розглядається і вирішується судом. О. С. Погребняк слушно зазначає, що специфіка предмета доказування доповнюється певними ознаками, визначеними нормативно-правовими актами [6, с.10]. Як слушно зауважив Г. В. Чурпіта, у справах про неналежне цивільне судочинство, враховуючи їх безіменний перелік, предмет доказування в кожній конкретній справі чітко регламентується законом [7, С. 181].

Аналіз чинного процесуального законодавства України та наукові висновки щодо змісту предмета доказування в цивільному процесі дозволяють стверджувати, що висновок про необхідність розмежування понять «факт» і «обставина» перевіряється логічно, виходячи з враховуючи те, що перше поняття має ознаки найвищої достовірності та здатності спричинити правові наслідки судового рішення, яке набрало законної сили. Слухання в цивільному процесі (цивільний процес) може бути лише щодо з'ясування обставин справи. Ці два поняття співвідносяться між собою як загальне і спеціальне. Тому посилятися на факти, згадуючи обставини, немає потреби, оскільки вони охоплюються обставинами. Зміни у відповідному законодавчому визначенні предмета доказування в новій редакції ЦПК (ч. 2 ст. 77

ЦПК (2017)) перевірені та є цілком логічними. Більше того, тепер виявляється, що ч. 2 ст. Для ЦПК характерний вузький підхід до розуміння предмета доказування, що більше відповідає потребам судової практики.

Вважаю, що предмет доказування як категорію доказового права не можна розглядати абстрактно по відношенню до всього цивільного процесу. Обсяг обставин, що підлягають доказуванню в кожному виді цивільного процесу, для кожної категорії цивільних справ принципово різний. Наприклад, предмет доказування в окремому провадженні визначається метою звернення заявника до суду за захистом.

Крім того, у цивільному процесі слід розрізняти загальний предмет доказування для конкретної категорії цивільних справ і конкретний предмет доказування залежно від обставин конкретної цивільної справи. А визначення конкретного предмета доказування залежить від обставин конкретної цивільної справи, яка розглядається і вирішується судом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Васильєв С. В. Цивільний процес : підручник. К. : Алерта, 2019. 506 с.
2. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон від 18.03.2004 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
3. Цивільний процес України : академічний курс / за ред. С. Я. Фурси. Київ : КНТ, 2009. 848 с.
4. Садикова Я. М. Предмет доказування у справах про захист авторських та суміжних прав : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2014. 20 с.
5. Супрун Т. С. Докази та доказування у справах про встановлення та оспорювання батьківства (материнства) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2017. 236 с.
6. Погребняк О. С. Судовий захист законних інтересів фізичних осіб при примусовому наданні медичної допомоги в примусовому порядку : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2011. 20 с.
7. Чурпіта Г. В. Захист сімейних прав та інтересів у порядку непозовного цивільного судочинства : монографія. Київ : Алерта, 2016. 434 с.

**Шаркова Валерія Сергіївна,
Петрук Віта Павлівна,**
студентки групи ПБ-21-3
ННІ Права Державного
податкового університету
Науковий керівник:
Котович І.О.,
к. ю. н., доцент, доцент
кафедри приватного права
Державного податкового університету

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Сучасний світ переживає неймовірну революцію завдяки стрімкому розвитку цифрових технологій. Ці технології не лише переплелися з усіма сферами суспільного життя, але й трансформували їх, включаючи правову галузь. Спільно з багатьма іншими країнами світу, Україна стоїть перед завданням створити модель нормативного правового регулювання для суспільних відносин, які виникають у контексті цифрової трансформації.

Виклики, пов'язані з розвитком інформаційних технологій, обговорюються у різних книгах і статтях, проте юридична література залишає недостатньо уваги проблемі, що лежить в основі всіх цих досліджень: визначенню меж застосовності інформаційних технологій.

Актуальність даної теми визнається завдяки поширенню інформаційних технологій у нашому суспільстві, які набули вагомого впливу на область цивільних правовідносин. У сучасному світі, діяльність кожної людини в віртуальному просторі надалі регулюється традиційними нормами цивільного права, проте вони виявляються недостатньо адаптованими до вимог сучасних технологій. Споживачі цивільних правовідносин постійно стикаються з потребою пристосовувати їх до сучасних реалій.

Вплив цифрових технологій вимагає активного розвитку сучасного регулювання цивільного права шляхом впровадження цифрових технологічних платформ, нових видів цифрових послуг та суб'єктів цивільного права. Широке застосування сучасних цифрових технологій та їх технічних можливостей сприяє створенню нового технологічного середовища для регулювання, водночас піднімаючи проблему потреби в адаптації цивільно-правового регулювання до можливостей використання цифрових технологій, захисту прав і використання результатів інтелектуальної діяльності в галузі цифрових технологій.

Враховуючи сучасні потреби суспільства в інформаційній сфері, стає очевидним, що без впровадження інформаційних технологій та автоматизації окремих процесів у судовій системі неможливий подальший розвиток системи правосуддя.

Застосування та використання інформаційних технологій в цивільному процесі є важливим для забезпечення доступності правосуддя, підвищення ефективності роботи судів, зменшення судових витрат та поліпшення участі учасників судового процесу [7].

Інформаційні технології являють собою комплексний набір методів, процесів та засобів, які використовуються для створення, збору, передачі, пошуку, оброблення та розповсюдження інформації з метою оптимізації людської діяльності [1].

Цифровізація правосуддя має очевидні переваги, такі як зменшення витрат сторін у справі, уникнення можливих пропусків процесуальних строків, підвищення зручності та швидкості обробки поданих процесуальних документів, їх реєстрації та багато інших.

Проблема збільшення кількості справ у судах не може і не повинно вирішуватися лише шляхом збільшення кількості суддів та працівників апарату суду. Такий підхід є малоефективним і пов'язаний з серйозними витратами для держави.

Тому Україна активно впроваджує сучасні інформаційні технології в судову систему, переходячи від традиційного паперового судочинства до більш ефективного та інформатизованого підходу.

Цей процес передбачає використання інформаційних технологій для поліпшення якості та доступності правосуддя.

Для реалізації зазначених цілей 22 травня 2003 р. прийнято Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» [2], який закріпив основні організаційно-правові засади електронного документообігу та використання електронних документів, визначив поняття електронний документ та електронний документообіг, визначено права, обов'язки та відповідальність суб'єктів електронного документообігу.

Разом із цим Законом прийнято Закон України «Про електронний цифровий підпис» [3], який визначив правовий статус електронного цифрового підпису та врегулював відносини, що виникають у зв'язку з використанням електронного цифрового підпису.

Важливим кроком до інформатизації судової системи стало схвалення 21 грудня 2012 року Радою суддів України Стратегічного плану розвитку судоустрою України на 2013–2015 роки, який визначає доступ до правосуддя, інноваційне використання технологій та вдосконалення судочинства підвищення та підтримання високого рівня довіри до судів як одне зі стратегічних завдань судової влади України.

З 2012 року Державна судова адміністрація запустила пілотний проєкт з розвитку електронного правосуддя.

Спеціальними нормативно-правовими актами, які на сьогодні запроваджують окремі елементи «електронного суду» в широкому розумінні, є Закон України «Про судоустрій і статус суддів» [4], який зобов'язує Державну судову адміністрацію України: запровадити електронний суд; здійснення заходів щодо організації обміну електронними документами між судами та іншими державними органами та установами.

З ухваленням процесуальної реформи, згідно з якою в Україні впроваджується Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (ЄСІТС) [5]. Зокрема, це забезпечить обмін процесуальними документами в електронній формі між судами, між судом та учасниками процесу, між самими сторонами, а також фіксування процесу та участі в судовому засіданні в режимі відеоконференцзв'язку.

Серед очевидних переваг впровадження ЄСІТС можна виділити:

- економія часу (якщо учаснику справи, адвокату чи іншій особі, яка бере участь у справі, яка розглядається судом іншої області, їй буде зручніше надіслати необхідні документи в електронному вигляді, читайте матеріали справи, ніж витратити час на подорожі);
- мобільність роботи з процесуальними документами (швидкий доступ до матеріалів справи у зручний час);

· економія коштів (можливість працювати з процесуальними документами у справах таким чином, щоб особа, яка бажає отримати чи подати документ, не зверталась до конкретного суду та надіслала лист поштою);

· реалізація принципів доступності та відкритості правосуддя (кожен учасник процесу, який пройшов процедуру реєстрації в системі та має особистий кваліфікований електронний підпис, зможе надіслати або переглянути документ) тощо[6].

Окрім дистанційної подачі документів та листування з судом та учасниками процесу, особливого значення набуває можливість дистанційної участі в судових засіданнях у режимі відеоконференцзв'язку.

Система відеоконференції, що застосовується в судовій практиці, являє собою набір апаратних та програмних засобів, які забезпечують обмін інформаційними повідомленнями між учасниками судового процесу в режимі реального часу через безпечні засоби зв'язку.

Можливість трансляції судових засідань допоможе розв'язувати проблему малої місткості залів судових засідань та забезпечує дотримання вимоги щодо вільного доступу до суду. Використання відеоконференцій для проведення судових засідань, подання позовів через Інтернет та перехід до формування електронних судових справ також підвищить доступність правосуддя та скоротить строки розгляду справ.

Отже, запровадження сучасних інформаційних технологій у сферу цивільного судочинства стало загальним явищем, широко поширеним у всьому світі. В кожній країні цей процес проходить унікальним способом, відзначаючись власним шляхом в цифровому розвитку цивільного суду.

Електронне судочинство впливає на принципи оптимізації цивільного судочинства: Інтернет-сайти судів та органів юстиції; система електронного документообігу; надання документів в електронному вигляді; судове листування в електронній формі; електронне архівування; електронний судовий процес; дистанційна участь у судових засіданнях; передача на виконання судового рішення в електронній формі тощо. Дослідження передового досвіду у світі показали, що системне впровадження елементів електронного судочинства позитивно впливає на правосуддя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. МП.Ю. Інформаційна технологія. *Фармацевтична енциклопедія*. URL:<https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/3362/informacijna-texnologiya>.

2. Про електронний цифровий підпис: Закон України від 22.05.2003 р. № 852-IV: станом на 7 листоп. 2018р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/852-15#Text>

3. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV: станом на 1 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>.

4. Про затвердження Порядку електронної інформаційної взаємодії між підсистемою «Електронний суд» Єдиної судової інформаційно- телекомунікаційної системи та Єдиним державним вебпорталом електронних послуг, зокрема мобільним додатком Єдиного державного вебпорталу електронних послуг (Дія) : Наказ М-ва цифр. трансформації України від 22.11.2021 р. № 151/385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1572-21#Text>.

5. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII: станом на 23 груд. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

6. Peculiarities of using information technologies through the prism of the principles of civil proceedings. *Amazonia Investiga*. URL: <https://amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/download/1726/1905?inline=1>.

7. Application of Information Technologies in Civil and Arbitration Proceedings. *linkedin.com*. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/application-information-technologies-civil-begaim-business-soft>.

**Шелетицька Вікторія Олександрівна,
Бак Софія Сергіївна,**
студентки групи ПБС-23-1
ННІ права Державного
Податкового університету
Науковий керівник:
Менів Л.Д., к.ю.н., доцент, доцент
кафедри приватного права

ДО ПИТАННЯ АКАДЕМІЧНОГО ПЛАГІАТУ

У часи діджиталізації та легкого доступу до будь-якої інформації особливо гостро постає проблема використання чужих ідей, творів чи інших творчих матеріалів без належного зазначення джерела та без належної згоди автора. Тому, важливе значення має боротьба із плагіатом.

Плагіат — це привласнення авторства на чужий твір науки, літератури, мистецтва або на чуже відкриття, винахід чи раціоналізаторську пропозицію, а також використання у своїх працях чужого твору без посилання на автора [1].

У юридичній науці під плагіатом розуміють запозичення з метою оприлюднення чужого тексту чи його частин під власним іменем без зазначення автора.

Останнім часом проблематиці плагіату науковцями приділяється достатньо уваги. Так, проблеми плагіату досліджувалися у працях таких вчених як М. Грабовська, В. Петренко, Н. Стукало, О. Харитоновой, Г. Ульянової, Р. Шишка, О. Штефан та інших. Зважаючи на значний науковий інтерес, дана тема потребує нових наукових досліджень.

Відповідно до ч.2 ст.53 Закону України «Про авторське право та суміжні права» плагіат - це опублікування твору або його частини у незмінному або видозміненому вигляді, включаючи опублікування перекладу іншомовного твору або його частини, під іменем особи, яка не є автором цього твору [2].

Згідно із ч.4 ст.42 Закону України «Про освіту» є такі види плагіату:

академічний плагіат - оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства;

самоплагіат - оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів [3].

Серед здобувачів освіти доволі поширеною проблемою є академічний плагіат, який являє собою абсолютно свідоме привласнення собі чужих здобутків у науковій сфері та видавання їх за власну працю.

Так, загальний відсоток експлуатації чужих джерел у студентських роботах, зокрема 6 % — групова робота без авторської участі в написанні тексту; 7 % — посилання на власні праці; 8 % — перекладають чужі тексти з іноземної мови; 12 % — використовують чужі тексти дослівно, але з посиланням на інші джерела; 13 % — копіюють чужі тексти зі зміною порядку слів у реченні; 14 % — використовують повністю або частково чужі тексти; 17 % — завантажують есе та інші види робіт з сайтів та експлуатують їх під власним ім'ям; 23 % — переписують з джерел власними словами без вказування посилань [4].

Попри наявність юридичної відповідальності за плагіат кількість осіб, що займається цілеспрямованим та байдужим копіюванням чужих робіт майже не зменшується.

Виходячи з цього, виникає питання: чому для більшості є допустимим плагіат? Видається, що багато здобувачів освіти відчують брак часу через величезний обсяг завдань і брак навичок, необхідних для їхньої роботи. Тому вони можуть намагатися спростити свою роботу, копіюючи готові матеріали з інших джерел. Також, це незадоволеність власною роботою та не впевненість: вони можуть бути незадоволені власними здібностями та результатами своєї роботи і намагатися зробити так, щоб це виглядало так, ніби вони їх створили. Існує і соціальний тиск, тобто очікування високих досягнень від здобувачів освіти, що змушує їх шукати обхідні шляхи або хибні способи досягнення своїх цілей. Деякі люди просто не розуміють важливості доброчесності та етики в навчанні та наукових дослідженнях, що може призвести до плагіату. Сюди можна додати і відсутність страху перед наслідками: деякі здобувачі освіти, які займаються плагіатом, можуть робити це, тому що не мають обґрунтованого страху перед наслідками. Вони можуть вважати, що їх не викриють і не покарають за їхні дії.

Існує дві форми захисту прав автора: юрисдикційна і неюрисдикційна. Суть першої полягає у тому, що це є діяльністю уповноважених державою органів щодо захисту порушених або оспорюваних прав. Друга ж базується на застосуванні конкретною особою засобів протидії.

Загалом, плагіат є неприйнятним, оскільки він суперечить правилам доброчесності та етики в освіті та наукових дослідженнях. Щоб запобігти плагіату, важливо підвищувати обізнаність здобувачів освіти про важливість доброчесності та етики в навчанні, про відповідальність за плагіат, а також надавати відповідну підтримку і ресурси, щоб допомогти їм досягти успіху.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. *Великий тлумачний словник сучасної української мови.* — К.; Ірпінь; ВТФ "Перун", 2005. с. 977
2. Закон України «Про авторське право та суміжні права» від 1 грудня 2022 року № 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення 18.10.2023 р.)

3. Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення 17.10.2023 р.)

4. Вільна онлайн-енциклопедія «Вікіпедія», «Академічний плагіат»
URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення 17.10.2023 р.)

Шемчук Євген Вікторович
Якимчук Олександра Ярославівна,
студент (ка) групи ПБ-21-4
ННІ права Державного податкового
університету
Науковий керівник:
Котович І. О.,

к. ю. н., доцент, доцент кафедри приватного права
Державного податкового університету

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВ НА КОМП'ЮТЕРНІ ПРОГРАМИ ТА ЇХ ЗАХИСТУ

Закон України «Про авторське право і суміжні права» регламентує визначення комп'ютерної програми. Так, відповідно до ст.1 Закону: «комп'ютерна програма - набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи у будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, придатній для зчитування комп'ютером, які приводять його у дію для досягнення певної мети або результату (це поняття охоплює як операційну систему, так і прикладну програму, виражені у вихідному або об'єктному кодах)» [1].

Із законодавчого визначення можна виділити наступні ознаки:

- 1) набір інструкцій (алгоритмів), виражений у формі, придатній для зчитування комп'ютером;
- 2) визначений результат, задля якого створені вихідні або об'єктні коди;
- 3) певна форма вираження (вихідний або об'єктний код).

Визначення сутності комп'ютерної програми як набору інструкцій присутнє у положеннях ст. 1 (і) Типових положень по захисту комп'ютерного програмного забезпечення [2] та Проекту угоди по захисту комп'ютерного програмного забезпечення, розроблених у 1973 та 1953 Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (ВОІВ) [3]. Хоча механізм захисту особливого виду, запропонований ВОІВ у даних документах не був сприйнятий міжнародною співдружністю, їх норми, в частині визначення програми стали основою таких визначень у національно-правових інструментах та основою розуміння даного досліджуваного об'єкту у міжнародному праві. Необхідно відмітити, що сучасні, діючі джерела міжнародного права не виділяють у своїх нормах дану ознаку програми, однак вона є основоположною, представляє собою сутність даного об'єкту.

Як зазначає Л. Стрельцов: «програма є специфічним видом набору інструкцій, і для його аналізу необхідно розглянути поняття алгоритму. В сфері інформаційних технологій алгоритм визначається як математична функція чи кінцевий набір описів

конкретної послідовності дій (правил), потрібних для того, щоб комп'ютер чи інтелектуальний пристрій виконали за певний час те чи інше завдання.

Встановлення визначення програми дозволяє проводити більш поглиблені дослідження, пов'язані з механізмами міжнародного захисту цього об'єкта та дотриманням членами міжнародної співдружності міжнародно-правових обов'язків у даній сфері» [4, с.166].

В Україні визначено законодавчий підхід до захисту та охорони комп'ютерних програм. В системі захисту авторських прав ми дотримуємося концепції, яка ґрунтується на захисті комп'ютерної програми за допомогою авторських прав. Положення Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів [5], Цивільного кодексу України (далі - ЦКУ) [6], а саме: п. 4 ст. 433 та п.5 ст. 15 ЗУ «Про авторське право і суміжні права» [1] визначають те, що комп'ютерні програми охороняються, як літературні твори.

Як зазначає О. Стовба, юрист Практики телекомунікацій, медіа і технологій АО Juscutum, захист комп'ютерної програми авторським правом має свої переваги та недоліки.

Перевагами такого захисту є:

1. Простота та доступність охорони: авторське право виникає з моменту створення об'єкту та не потребує ніяких додаткових дій, реєстрація не є обов'язковою. Виникнення такої охорони не потребує перевірок, які практично не встановлюють формальностей. Для захисту авторських прав на комп'ютерну програму потрібна лише наявність охороноздатності твору.

2. Авторське право поширюється на як на програму повністю, так і на її окремі частини, що може бути вигідно для використання в комерційних цілях і загалом.

3. Термін дії захисту авторським правом є досить значним і зазвичай навіть перевищує термін технічної експлуатації комп'ютерної програми.

4. Порушення авторського права за своєю суттю, як правило, є менш складними в контексті доведення. Чинне законодавство надає юридичним та фізичним особам дуже простий та прямий підхід до вирішення питань щодо порушення авторських прав.

Недоліками захисту комп'ютерної програми за допомогою авторського права є:

1. Охорона авторським правом поширюється виключно на текст коду, залишаючи незахищеним основне - функцій програмного коду. Це спричинює те, що існує досить багато програм-клонів, які мають один і той же функціонал і які відрізняються лише на рівні деталей.

2. Засоби та способи охорони та захисту комп'ютерних програм за допомогою авторського права є не достатніми та такими, що досить часто не підлягають реалізації, враховуючи специфіку комп'ютерної програми як об'єкта інтелектуальної власності [7].

Отже, аналіз законодавства та фахової літератури дає можливість зробити висновок, що комп'ютерною програмою є набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи у будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, придатній для зчитування комп'ютером, які приводять його у дію для досягнення

певної мети або результату (це поняття охоплює як операційну систему, так і прикладну програму, виражені у вихідному або об'єктному кодах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12/conv#top> (дата звернення 07.10.2023).
2. Model Provisions on the Protection of Computer Software. International Bureau of the WIPO. WIPO Publication No.814 (E). Geneva, 1978. 28 p.
3. Draft Treaty for the Protection of Computer Software. WIPO Committee of Experts on the Legal Protection of Computer Software. Geneva, 1983. 15p.
4. Стрельцов Л.Є. Поняття та ознаки комп'ютерної програми у міжнародному праві. Науковий вісник гуманітарного університету. 2014. №11, Т.2. С. 166-169.
5. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів від 24.07.1971. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051/conv#Text (дата звернення 07.10.2023).
6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 07.10.2023).
7. Комп'ютерні програми та їх реєстрації: бути чи не бути? URL : https://biz.ligazakon.net/analytcs/195871_kompyutern-programi-ta-kh-restrats-buti-chi-ne-buti (дата звернення 07.10.2023).

Ютовець Ольга Сергіївна

здобувачка вищої освіти навчальної групи ПБ-22-2

ННІ права Державний податковий університет

Науковий керівник:

Лаговська Наталія Валеріївна

к.ю.н., доцент, доцент кафедри приватного права

Державного податкового університету

ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИЗНАННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ БЕЗВІСНО ВІДСУТНЬОЮ В УКРАЇНІ

Визнання фізичної особи безвісно відсутньою - це питання, яке останнім часом набуло особливої актуальності. Збройні конфлікти, воєнні дії, надзвичайні ситуації природного та техногенного характеру, інші події, що можуть призвести до масової загибелі людей, надають цьому питанню особливого значення у світі загалом та в Україні зокрема. Із 24 лютого 2022 року, внаслідок повномасштабного вторгнення країни-агресорки на територію України, в країні зникли безвісті понад 15 тисяч людей. Ця цифра є орієнтовною, адже лише у Маріуполі, за оцінками української влади, загинули або зникли безвісті 25 тисяч осіб. У збройних конфліктах зникають безвісти як цивільні особи, так і учасники бойових дій. Доля військовослужбовців, які загинули на полі бою або потрапили в полон, може бути невідомою. Тому актуальність обраної теми широко пов'язана з викликами сьогодення в Україні.

Власне, перш ніж розпочати розкривати саме питання безвісно відсутньої особи, було б доречно визначити поняття фізичної особи. *Фізичні особи* – це люди (громадяни України, особи без громадянства), які наділені цивільною право- та дієздатністю та є суб'єктами цивільного права.

А що стосується саме особи, яка є безвісно відсутньою зазначимо наступне. Згідно статті 43 Цивільного кодексу України «Фізична особа може бути визнана судом безвісно відсутньою, якщо протягом одного року в місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування».

Проте слід зазначити, що визнання особи безвісно відсутньою існує не у всіх державах. Наприклад, у Великій Британії та США, як вказують дослідники, «правовий інститут оголошення особи безвісно відсутньою не існує зовсім...» [2, с. 139]. Також матеріальні норми різних держав, де діє ця система, не є однаковими: різняться умови визнання особи безвісно відсутнім, терміни, порядок тощо. До прикладу, цивільним законодавством Франції взагалі не передбачено можливості визнання особи безвісно відсутньою, проте надається можливість у судовому порядку встановити презумпцію безвісно відсутньої особи й у подальшому прийняти рішення про оголошення її такою [2, ст. 112]. Крім того, визнання особи безвісно відсутньою здійснюється за умови, у випадку, якщо заінтересована особа не зверталася з позовом про це, можливо після закінчення 20 років з дня отримання останніх вістей від безвісно зниклої особи або відомостей про неї [2, ст. 122]. Проте Цивільний кодекс України, вирішує це питання дещо інакше у статті 43 зазначено, що у разі неможливості встановити день одержання останніх відомостей про місце перебування особи початком її безвісної відсутності вважається перше число місяці, що йде за тим, у якому були одержанні такі відомості, а в разі неможливості встановити цей місяць – перше січня наступного року.

Визнання особи безвісно відсутньою може бути лише за рішенням суду у порядку, визначеному главою 4 розділу IV Цивільного процесуального кодексу України [3]. Якщо особу визнано зниклою безвісно, державний нотаріус за останнім місцем проживання описує майно та встановлює над ним опіку. За бажанням зацікавлених осіб чи органу опіки та піклування над майно фізичної особи, місце перебування якої невідоме, опіка може бути встановлена нотаріусом до ухвалення судом рішення про визнання її безвісно відсутньою.

Підтвержене рішення про визнання особи безвісно відсутньою може бути скасоване також лише судом. Підставою для скасування рішення є те, що до суду надійшла заява про появу особи, яку було визнано безвісно відсутньою або відомостей про місце перебування цієї особи. Заява може бути подана заінтересованою особою або особою, яку було визнано безвісно зниклою, до суду який ухвалив рішення про визнання особи безвісно відсутньою або до суду за місцем перебування особи. Якщо суд скасовує рішення про визнання фізичної особи безвісно відсутньою правові наслідки такого визнання втрачають свою силу, а права такої особи мають бути поновлені у встановленому закон порядку.

В свою чергу у статті 44 Цивільного кодексу України, міститься поняття особи, зниклої безвісти за особливих обставин в контексті встановлення опіки над майном. У постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду в справі № 225/1297/17 від 07.05.2018 року визначено

підстави для визнання фізичної особи безвісно відсутньою. Такими підставами є сукупність юридичних фактів, тобто юридичний склад, до якого включаються[4]: 1) відсутність відомостей про перебування фізичної особи у місці її постійного проживання; 2) відсутність відомостей про дійсне перебування особи і неможливість отримати такі відомості; 3) сплив річного строку з дня одержання останніх відомостей про місце перебування фізичної особи або з дня, визначеного відповідно до частини другої статті 43 ЦК України;

4) наявність у заявника правової зацікавленості у вирішенні питання про визнання особи безвісно відсутньою.

Зазначимо також, що відповідно до статті 1 Закону України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» (далі – Закон) особою, зниклою безвісти за особливих обставин є особа, що зникла безвісти у зв'язку із збройним конфліктом, воєнними діями, тимчасовою окупацією частини території України, надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру [5].

Згідно зі статтею 8 Закону України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти», набуття правового статусу особи, зниклої безвісти за особливих обставин, не зменшує обсяг цивільної правоздатності такої особи. З моменту коли, до Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, відбувається внесення даних про особу зниклу безвісти за особливих обставин над майном такої особи може бути встановлено опіку в порядку передбаченим ЦК України. За особливих обставин правовий статус особи, зниклої безвісти, не змінить її сімейний стан до моменту розірвання шлюбу за заявою другого з подружжя внаслідок визнання особи безвісно відсутньою або визнання такої особи померлою. За особою, зниклою безвісти за особливих обставин, зберігаються місце роботи та займана посада, але не більше як до моменту визнання її безвісно відсутньою чи оголошеною померлою у порядку, встановленому законодавством [8].

Необхідно звернути увагу на визначення, яке міститься в пункті 2 Постанови Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2016 р. №884 « Про затвердження Порядку виплати грошового забезпечення сім'ям військовослужбовців, захоплених у полон або заручниками, а також інтерпретованих у нейтральних державах або безвісно відсутніх», слід розуміти зниклого під час захисту Вітчизни військовослужбовця, щодо якого понад 15 днів відсутні відомості про місце його перебування, крім відомостей про самовільне залишення військової частини або місця служби [6]. Цей порядок визначає механізм виплати грошового забезпечення сім'ям військовослужбовців Збройних Сил, інших утворених відповідно до законів військових формувань та правоохоронних органів спеціального призначення, Держспецтрансслужби та Держспецзв'язку, захоплених у полон або заручниками, а також інтерпретованих у нейтральних державах або безвісно відсутніх.

Доречно також було б звернути увагу на відповідні постанови Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2022 року №511 «Деякі питання виконання Закону України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин», затверджено Положення про Уповноваженого з питань осіб, зниклих безвісно за особливих обставин та Порядок утворення та діяльності пошукових груп з пошуку осіб, зниклих безвісти за особливих обставин [7].

Члени сім'ї особи, зниклої безвісти за особливих обставин, мають право на соціальний захист у порядку, визначеним законодавством України.

Таким чином, можемо зазначити, що на сьогодні в Україні існує досить позитивна динаміка врегулювання питань пов'язаних з зниклими безвісти. Законодавство України досить стрімко розвивається, збалансовуючи систему понять та створення відповідних органів та процедур для пошуку зниклих безвісти. Проте, сьогодні залишаються проблемними ряд питань: розмежування правовідносин між родичами безвісно відсутніх осіб та проблема відновлення майнових прав особи у випадку появи особи, яка визнана безвісти відсутньою. Адже досить часто майнові права через певні обставини видається можливим поновити лише частково. Для врегулювання цих проблем доречним є приведення чинного законодавства до потреб саме сучасного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2006 р. №435-IV. Дата оновлення: 05.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення 06.10.2023).

2. Гожій І., Солончук І. До питань визнання іноземців безвісно відсутніми чи оголошення їх померлими. Національний юридичний журнал: теорія та практика. 2017. № 3. С. 139–141.

3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004р. №1618-IV Верховна Рада України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n8319>

4. Постанова КЦС ВС у справі № 225/1297/17 від 07.05.2018 р. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74342201>

5. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин : Закон України від 12 липня 2018 р. № 2505-VIII назва Закону в редакції Закону № 2191-IX від 14.04.2022 /Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#Text>

6. Про затвердження Порядку виплати грошового забезпечення сім'ям військовослужбовців, захоплених у полон або заручниками, а також інтернованих у нейтральних державах або безвісно відсутніх : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2016 р. № 884 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/884-2016-%D0%BF#Text>

7. Деякі питання виконання Закону України Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2022 р. № 511 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/511-2022-%D0%BF#Text>

8. А. С. Амеліна, Н. В. Лаговська, та інші Цивільне право України (особлива частина): практикум: Серія на допомогу студентам, Ірпінь, 2020. С. 378.